

T.C.

UNİVERSİTÊ ÇEWLİGİ

ENSTİTUYÊ ZONANÊ CANDARU

QISIMÊ ZON U EDEBİYATÊ ZAZAKİ

TEZÊ LİSANSÊ BERJİ

TÊVERSANAİSÊ GRAMERÊ ZAZAKİ U SORANKİ

YUSUF GÜLER

ŞEWIRMEND

DR. ÖĞR. ÜYESİ İLYAS ARSLAN

ÇEWLİG-2024

T.C.
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
YAŞAYAN DİLLER ENSTİTÜSÜ
ZAZA DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ZAZACA VE SORANCANIN GRAMERİNİN
KARŞILAŞTIRMASI

YUSUF GÜLER

DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ İLYAS ARSLAN

BİNGÖL-2024

TEDEY

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	V
TEZ KABUL VE ONAY	VI
QESEO VERÊN	VII
QESEO KILMEK	VIII
ÖZET	IX
ABSTRACT	X
KILMKERDEY U ÎSARETÎ	XI
LİSTA TABLOU	XII
1. CİKUTÎS	1
1.1. Zazaki	1
1.3. Fêl u Emelê Teji	2
1.4. Ehemiyyətê Teji	2
1.5. Metodê Teji	3
2. FONOLOJÎ	4
2.1. Vengi u Alfabey	4
2.1.1. Alfabê Zazaki	5
2.1. 2. Alfabê Soranki	7
2.1.3. Telafuzê Vengu	10
2.1.3.1. Vokali	10
2.1.3.2. Konsonanti	14
2.1.4. Vuriyaisê Vengu	21
2.1.5. Cavurnaisê Vengu	31
2.1.6. Kutis u Vejiyayisê Vengu	32
2.1.6.1. Mabênê Fekan u Lehçanê Zazaki de	32
2.1.6.2. Mabênê Fekan u Lehçanê Soranki de	33
2.1.6.3. Mabênê Zazaki u Soranki de	34
3. MORFOLOJÎ	37
3.1. Namey	37
3.1.1. Cınsê Namu	37
3.1.2. Namê Sadey	39
3.1.3. Namê Virastey	39
3.1.3.1. Sıfet ra Name Virastene	41

3.1.4. Namê Pêrabestey	42
3.1.5. Îzafê Namey	42
3.1.5.1. Îzafê Namey'o Rêzılki (/Zıncılın).....	45
3.1.6. Halê Namu	46
3.1.6.1. Halo Raşt (/Sade/Nominatif)	46
3.1.6.2. Halo Çewt	46
3.1.6.2.1. Halê Meyli.....	48
3.1.6.2.2. Halê Mendişi (Lokative)	48
3.1.6.2.3. Halê Vejiyaişi (Ablative).....	49
3.1.6.2.4. Halê Wasıta (Instrumentale).....	49
3.1.6.3. Halê Vengdaişi (Vokatîf)	50
3.1.7. Taê Namey	51
3.1.7.1. Namê Bezn u Ri u Organu	52
3.1.7.2. Namê Çekuyanê Mordemiye.....	54
3.1.7.3. Namê Rengu	55
3.1.7.4. Namê Rozu.....	55
3.1.7.5. Namê Demanê Serre	56
3.1.7.6. Namê Asmu.....	56
3.1.7.7. Namê Heywanu	57
3.2. Zemiri.....	58
3.2.1. Zemirê Keşi.....	58
3.2.2. Zemirê “Xo”	62
3.2.3. Zemirê Nisani	62
3.2.4. Zemirê Wayiriye	65
3.2.5. Zemirê “Ke”	66
3.2.6. Zemirê Perşi	66
3.2.7. Zemirê Nediariye	67
3.3. Sıfeti.....	68
3.3.1. Îzafê Sıfeti	68
3.3.2. Hetê Virastişi ra Sıfeti	70
3.3.2.1. Sıfetê Sadey.....	71
3.3.2.2. Sıfetê Virastey.....	71
3.3.2.3. Sıfetê Pêrabestey	72

3.3.3. Hetê Mana ra Sîfeti	74
3.3.3.1. Sîfetê Senêniye	74
3.3.3.2. Sîfetê Nisani	74
3.3.3.3. Sîfetê Nîspeti	76
3.3.3.4. Sîfetê Nediariye	77
3.3.3.5. Sîfetê Perî	78
3.3.3.6. Sîfetê Amari	78
3.3.3.6.1. Sîfetê Amaranê Bîngeyînu	78
3.3.3.6.2. Sîfetê Amaranê Rêzkiyu	80
3.3.3.6.3. Sîfetê Amari'ê ke Pê “Be” Yenê Pêrabestene	81
3.3.3.6.4. Sîfetê Kesiri	81
3.3.4. Hetê Derecey ra Sîfeti	82
3.3.4.1. Sîfetê Têduştiye	82
3.3.4.2. Sîfetê Berjiye	82
3.3.4.3. Sîfetê Tewr Berjiye	83
3.4. Bestoî	83
3.5. Zerfî	86
3.5.1. Zerfê Waxtî	86
3.5.2. Zerfê Hali	87
3.5.3. Zerfê Miqdari	87
3.5.4. Zerfê Ca u Hetî	88
3.5.5. Zerfê Perî	89
3.6. Înterjeksiyon (Ûnlem)	89
3.7. Fêlî	90
3.7.1. Kok u Mesterê Fêlu	90
3.7.1.1. Kokê Fêlu	90
3.7.1.2. Mesterê Fêlu	91
3.7.2. Xusîşiyetê Fêlu	92
3.7.2.1. Fêlê Transitîfî	92
3.7.2.2. Fêlê Întransitîfî	93
3.7.2.3. Fêlê Ditransitîfî	94
3.7.2.4. Fêlê Ebeqeydey/Bêqeydey	94
3.7.2.5. Kopula	95

3.7.2.6. Fêlê Yardımkeri	96
3.7.2.6.1. Fêlê “şikiyaene” u “bese kerdene”	96
3.7.2.6.2. Fêlê “amaene” u “daene”	97
3.7.2.7. Fêlê Aktifi u Paşifi.....	98
3.7.2.8. Fêlê Causative.....	99
3.7.3. Peybendê Keşi.....	100
3.7.4. Ergatifo Morfolojik.....	100
3.7.5. Waxti	101
3.7.5.1. Waxto Nikaên	102
3.7.5.2. Waxto Ravêrdeo Vinite	104
3.7.5.3. Waxto Ravêrdeo Hesnae	110
3.7.5.4. Waxto Ravêrdeo Qediyae.....	115
3.7.5.5. Waxto Ravêrdeo Nêqediyae	118
3.7.6. Modus.....	120
3.7.6.1. Xebere Dais (Îndikaktif).....	120
3.7.6.2. Dewamiye (Continuaktif)	121
3.7.6.3. Wastis	121
3.7.6.4. Emir Dais	122
PEYNIYE.....	124
ÇIMEY	125

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Têversanaisê Gramerê Zazaki u Soranki* adlı çalışmamın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Yusuf Güler
... /... /2024

TEZ KABUL VE ONAY

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ

YAŞAYAN DİLLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yusuf GÜLER tarafından hazırlanan *Têversanaisê Gramerê Zazaki u Soranki* başlıklı bu çalışma, [04.12.2024] tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda [oybirliği] başarılı bulunarak jürimiz tarafından [Zaza Dili ve Edebiyatı] Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan (Danışman)	: Dr. Öğr. Üyesi İlyas ARSLAN	İmza:
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Hemin Omar Ahmad AHMAD	İmza:
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi İbrahim DAĞILMA	İmza:

ONAY

Bu Tez, Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Yönetim Kurulunun/...../ 2024 tarih ve sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah BEDEVA

Enstitü Müdürü

QESEO VERÊN

Zazakiyo ke ebe xusişi zerrê şindoranê Tırkiya de qesey beno, Sorankiyo ke zonê Otonomiya Kurdistanê Îraqi' o resmiyo, serba ke ni dı zoni hetê grameri ra bêrê têversanais; jübini ra çıqa düriê, çıqa nejdîyê, serba ke no rınd bêro famkerdene, no guriyais ama vıraştene. Kurdistanê Îraqi ra qeyr taê caanê binu de ki Soranki qesey beno. Yê ni zoni ki zerrê xo de taê ferqê xo estê. Sorankiyo ke zonê Otonomiya Kurdistanê Îraqi' o standardo, ni guriyaişi de o bînge cêriya. Serba ke hona standardê Zazaki çino, qeyde u misali zafêri gorê Zazakiyê Zimey, fekê Pilemoriy u Erzinganiê. Varyantê taê çekuyanê Zazaki'yê binanê ke mıntıqanê binu de vajinê, inu ra ki taê misali amey daene.

No guriyais hirê qısmu ra yeno meydan. Qısmo verên de bunye u tarix u mıntıqanê Zazaki u Soranki sero malumato bîngeyin yeno daene. Hetê ra ki ni qısmi de fêl u emel u metodê guriyaişi sero malumat yeno daene. Qısmo didin de veng u alfabanê ni dı zon u sero yeno vıritene. Qısmo hirêyin de ki Zazaki be Soranki ra hetê morfoloji ra yenê têversanais.

Serba ke ni guriyaişi de ebe alaqa u zanaîsê xo phişti dê mı, ez şewırmendê xo **Dr. Öğr. Üyesi İlyas ARSLAN**i rê zaf tesekur kon, va wes u war bo. Albazê mın'ê ke Îraq u İran de weşiya xo ramenê u Soranki rınd zanênê, serba ke ni guriyaişi de ebe zanaîsê xo phişti dê mı, inu rê ki zaf tesekur kon, va wes u war bê.

Yusuf GÜLER

2024

QESEO KILMEK

Serba ke bunya jü zoni bêro zanitene, gereke gramerê i zoni ki rınd bêro zanitene. Ni guriyaişi de gramerê Zazaki u Soranki hetê fonoloji u morfoloji ra ama têversanais ke ni dı zoni hetê ni dı qısmanê grameri ra jübini ra çıqa nejdiyê ya ki düriê, mabên de çı ferq esto, bêro zanitene. Kıtıab u meqale u tezê ke gramerê Zazaki u Soranki sero nuşiyê, ni têversanaişi de zafêri ni çımanê nuştekiyu ra istifade bi. Ninu ra qeyr, kesê ke Soranki rınd zananê, malumatanê dinu ra ki istifade bi. Qeyde u misalê Zazaki, zafêri yê Zazakiyê Zıme-yê; qeyde u misalê Soranki ki zafêri yê zonê Otonomiya Kurdistanê İraqi'ê standardiê. Ehemiyetê ni guriyaişi nuyo ke hata nıka gramerê ni dı zonı sero têversanaıso de nianên nêamo vıraştene. Hetê fonoloji ra mabênê Zazaki u Soranki de zaf ferq çino, vengi u telafuzê dinu jübini ra nejdiyo hama taê vengê karakteristiki ki estê ke ni dı zonı jübini ra kenê düri. Hetê morfoloji ra mabênê Zazaki u Soranki de ferq tenêna zafo, xeylê xuşîşiyetê dinu jübini ra ciarê. Zazaki be Soranki ra zerrê jü gruba zonı derê, hurdemêna ki zonê İrankiyê.

Çekuyê Muhimi: Gramer, Fonoloji, Morfoloji, Zazaki, Soranki.

ÖZET

Bir dilin yapısının bilinmesi için o dilin dilbilgisinin de iyi bilinmesi gerekir. Bu çalışmada Zazaca ve Sorancanın dilbilgisi, sesbilimi ve biçimbilimi açısından birbirine ne kadar yakın ya da uzak olduğunun, aralarında ne fark olduğunun bilinmesi için karşılaştırıldı. Bu çalışmada daha çok Zazaca ve Sorancanın dilbilgisi üzerine yazılan kitap, makale ve tez gibi yazılı kaynaklardan yararlanıldı. Bunların dışında, Sorancayı iyi bilen kişilerin bilgilerinden de yararlanıldı. Zazacanın kural ve örnekleri daha çok Kuzey Zazacasına aittir; Sorancanın kural ve örnekleri de daha çok Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimininde standart bir yazı dili olan Sorancaya aittir. Bu çalışmanın önemi, şu ana kadar bu iki dilin dilbilgisi üzerine böyle bir karşılaştırmanın yapılmamasından gelmektedir. Sesbilimi açısından Zazaca ve Soranca arasında çok fark yoktur, sesler ve telaffuzları birbirine yakındır ama bazı karakteristik seslerin varlığı bu iki dili birbirinden uzaklaştırmaktadır. Biçimbilimi yönünden Zazaca ve Soranca arasında fark biraz daha çoktur, birçok özellikleri birbirinden ayrıdır. Zazaca ve Soranca aynı dil grubu içerisindedir, her ikisi de İranî dillerdir.

Anahtar Sözcükler: Dilbilgisi, Sesbilim, Biçimbilim, Zazaca, Soranca.

ABSTRACT

In order to know the structure of a language, the grammar of that language must also be well known. In this study, Zazaki and Sorani were compared in order to know how close or distant they are from each other in terms of grammar, phonology and morphology, and what the differences are between them. In this study, mostly written sources such as books, articles and theses written on the grammar of Zazaki and Sorani were used. Apart from these, information from people who know Sorani well was also used. The rules and examples of Zazaki belong more to Northern Zazaki; the rules and examples of Sorani belong more to Sorani, which is a standard written language of the Kurdistan Federal Government of Iraq. The importance of this study comes from the fact that such a comparison has not been made on the grammar of these two languages until now. There is not much difference between Zazaki and Sorani in terms of phonology, their sounds and pronunciations are similar, but the presence of some characteristic sounds distances these two languages from each other. In terms of morphology, the difference between Zazaki and Sorani is a little more, many of their features are different from each other. Zazaki and Sorani are in the same language group, both are Iranian languages.

Key Words: Grammar, Phonology, Morphology, Zazaki, Sorani.

KILMKERDEY U ÎSARETÎ

e.n.v. esero ke namê xo vêreno ra

Çar. çarnaoğ, çarnais

OKî Otonomiya Kurdistanê Îraqî

K. Kes

r. ripel

Sor. Sorankî

w.n. waxto nîkaên

w.r. waxto ravêrde

Z.V. Zazakiyê Verojî

Z.Z. Zazakiyê Zımey

Zaz. Zazakî

< ra yeno

> beno jê ...

[] IPA (International Phonetic Alphabet)

// transkripsiyon

LİSTA TABLOU

Tablo 2.1: Têversanaisê Alfabanê Fonetiki u Jacobsoni u Bedırxani u Selcani	6
Tablo 2.2: Vuriyaisê Herfanê Alfabê Soranki	8
Tablo 3.1: Çekuyê Neri'ê ke Ebe Vokalu Qedinê.....	38
Tablo 3.2: Taê Çekuyê Makek'ê ke Ebe Vokalanê “a, e, i” Qedinê	38
Tablo 3.3: Taê Namê Vırastey'ê ke Verbend Gureto	39
Tablo 3.4: Taê Namê Vırastey'ê ke Peybend Gureto.....	40
Tablo 3.5: Ebe Çekuyanê Neriü İzafê Namey.....	42
Tablo 3.6: Ebe Çekuyanê Neri u Makeku İzafê Namey	43
Tablo 3.7: Ebe Çekuyanê Makeku İzafê Namey	43
Tablo 3.8: Ebe Çekuyanê Makek u Jêdeu (Oblik) İzafê Namey.....	43
Tablo 3.9: Ebe Çekuyanê Neri u Jêdeu (Oblik) İzafê Namey	44
Tablo 3.10: Ebe Çekuyanê Jêde (Nominatif) u Neriü İzafê Namey.....	44
Tablo 3.11: Ebe Çekuyanê Jêde (Nominatif) u Makeku İzafê Namey	44
Tablo 3.12: Ebe Çekuyanê Jêdeu (Nominatif+Oblik) İzafê Namey	44
Tablo 3.13: Ebe Çekuyanê Jêdeu (Oblik+Oblik) İzafê Namey	45
Tablo 3.14: Verbend u Peybendê Naman'ê Halê Meyli.....	48
Tablo 3.15: Peybendê Çekuyanê Nerian'ê Halê Vengdaişi	50
Tablo 3.16: Peybendê Çekuyanê Makekan'ê Halê Vengdaişi.....	51
Tablo 3.17: Peybendê Çekuyanê Jêdean'ê Halê Vengdaişi	51
Tablo 3.18: Namê Bezn u Ri u Organu	52
Tablo 3.19: Namê Çekuyanê Mordemiye.....	54
Tablo 3.20: Namê Rengu	55
Tablo 3.21: Namê Rozu.....	55
Tablo 3.22: Namê Demanê Serre	56
Tablo 3.23: Namê Asmu.....	56
Tablo 3.24: Namê Heywanu	57
Tablo 3.25: Zemirê Keşi.....	58
Tablo 3.26: Peybendê Halê Emiri	61
Tablo 3.27: Zemirê Nisani'ê Sadey	63
Tablo 3.28: Zemirê Nisani'ê Obliki	64
Tablo 3.29: Zemirê Wayiriye	65
Tablo 3.30: Taê Misalê Zemiranê Wayiriye	66
Tablo 3.31: Taê Misalê Zemirê “Ke”	66
Tablo 3.32: Taê Zemirê Perşi	67
Tablo 3.33: Zemirê Nediariye	67
Tablo 3.34: İzafê Sıfeti	69
Tablo 3.35: Sıfetê Nisani	75
Tablo 3.36: Sıfetê Nispeti	76
Tablo 3.37: Sıfetê Nediariye	77
Tablo 3.38: Sıfetê Perşi	78
Tablo 3.39: Sıfetê Amaranê Bingeyınu.....	78

Tablo 3.40: Sîfetê Amaranê Rêzkiyu	80
Tablo 3.41: Bestoğê ke Jü Qısım ra Yenê Meydan.....	84
Tablo 3.42: Bestoğê ke Dı Qısmu ra Yenê Meydan.....	85
Tablo 3.43: Bestoğanê Zazaki u Soranki ra Taê Misali.....	85
Tablo 3.44: Kokê Taê Fêlu	91
Tablo 3.45: Mesterê Fêlu	91
Tablo 3.46: Kopula.....	96
Tablo 3.47: Fêlê Aktîf u Paşîfî.....	99
Tablo 3.48: Fêlê Causative.....	99
Tablo 3.49: Peybendê Keşî.....	100
Tablo 3.50: Ergatîfo Morfolojik.....	101
Tablo 3.51: Ontisê Fêlê “sîmitene”yê Waxtê Nîkaênî.....	102
Tablo 3.52: Ontisê Fêlê “amaene”yê Waxtê Nîkaênî	103
Tablo 3.53: Ontisê Fêlê “xwardinewe”yê Waxtê Nîkaênî	104
Tablo 3.54: Ontisê Fêlê “hatin”ê Waxtê Nîkaênî	104
Tablo 3.55: Ontisê Fêlê “mendene”yê Waxtê Ravêrdeyê Vîntey	105
Tablo 3.56: Ontisê Fêlê “rakutene”yê Waxtê Ravêrdeyê Vîntey	106
Tablo 3.57: Ontisê Fêlê “remaene”yê Waxtê Ravêrdeyê Vîntey	106
Tablo 3.58: Ontisê Fêlê “guriyaene”yê Waxtê Ravêrdeyê Vîntey	107
Tablo 3.59: Ontisê Fêlê “şîyaene”yê Waxtê Ravêrdeyê Vîntey	107
Tablo 3.60: Ontisê Fêlê “werdene”yê Waxtê Ravêrdeyê Vîntey	108
Tablo 3.61: Ebe Objêu Cumlê Zazaki u Soranki’yê Waxtê Ravêrdeyê Vîntey	108
Tablo 3.62: Gorê Cînsê Objêu Peybendê Keşî.....	109
Tablo 3.63: Gorê Cînsê Objêu Peybendê Keşî.....	109
Tablo 3.64: Waxto Ravêrde de Verbendê Fêlan’ê Negatîfiye	110
Tablo 3.65: Ontisê Fêlê “mendene”yê Waxtê Ravêrdeyê Hesnaey	110
Tablo 3.66: Ontisê Fêlê “rakutene”yê Waxtê Ravêrdeyê Hesnaey	111
Tablo 3.67: Ontisê Fêlê “remaene”yê Waxtê Ravêrdeyê Hesnaey	111
Tablo 3.68: Ontisê Fêlê “guriyaene”yê Waxtê Ravêrdeyê Hesnaey	112
Tablo 3.69: Ontisê Fêlê “şîyaene”yê Waxtê Ravêrdeyê Hesnaey	112
Tablo 3.70: Ontisê Fêlê “werdene”yê Waxtê Ravêrdeyê Hesnaey	113
Tablo 3.71: Gorê Cîns u Jêdeyêni Misalê Fêlê “werdene”	113
Tablo 3.72: Ontisê Fêlê “remnaene”yê Waxtê Ravêrdeyê Hesnaey	114
Tablo 3.73: Gorê Cîns u Jêdeyêni Misalê Fêlê “remaene”	114
Tablo 3.74: Waxto Ravêrde Hesnae de Verbendê Fêlan’ê Negatîfiye.....	115
Tablo 3.75: Ontisê Fêlê “wendene”yê Waxtê Ravêrdeyê Qediyaey	116
Tablo 3.76: Ontisê Fêlê “tersnaene”yê Waxtê Ravêrdeyê Qediyaey	116
Tablo 3.77: Ontisê Fêlê “merdene”yê Waxtê Ravêrdeyê Qediyaey	117
Tablo 3.78: Ontisê Fêlê “tersaene”yê Waxtê Ravêrdeyê Qediyaey	117
Tablo 3.79: Ontisê Fêlê “vatene”yê Waxtê Ravêrdeyê Nêqediyaey.....	118
Tablo 3.80: Ontisê Fêlê “vêснаene”yê Waxtê Ravêrdeyê Nêqediyaey	119
Tablo 3.81: Ontisê Fêlê “mendene”yê Waxtê Ravêrdeyê Nêqediyaey	119
Tablo 3.82: Ontisê Fêlê “musaene”yê Waxtê Ravêrdeyê Nêqediyaey.....	120
Tablo 3.83: Ontisê Fêlê “mendene”yê Modusê Dewamiye	121

Tablo 3.84: Ontisê Fêlê “mendene”yê Modusê Wastişi	121
Tablo 3.85: Ontisê Fêlê “nuştene”yê Modusê Emiri	122

1. CIKUTÎS

1.1. Zazaki

Zazaki, zonê Zazaano, gruba zonanê Hind-Ewropa ra jü zono. Yê na grube ki grubê xu'yê binê qıckeke estê, inu ra jüye ki gruba zonanê Îrankiyana, awa ke Zazaki ki tederö. Zazaki, zono de Îrankiyê zımê ğerbio. Taê zon u lehçeyê ke na grube derê, niyê: Gileki, Mazenderanki, Talışki, Goranki, Kırdas̱ki, Soranki, Kelhurki. Çıqa ke zerrê jü grube derê, hetê taê xusîşiyetu ra mabênê ni zonu de ferqê gırşı ki estê.

Namê Zazaki ca be ca vurino, namê xu'yê bini ki niyê: Kırmanki, Dımıl(k)i, Kırd(k)i, Zonê Ma, So-bê. Mıntıqanê Dêsimi u Erzıngani de ni zoni ra zafêri Kırmanki u Zonê Ma vajino. İyê ke zonê xo ra vanê Kırmanki, pêro Elewiyê u xo ra ki vanê Kırmanc ya ki teyna ebe namê Elewi xo danê naskerdene; iyê ke zonê xo ra vanê Dımılki, Zazaki ya ki Kırdki, zafêri suniyê, xo ra ki vanê Dımili, Zaza ya ki Kırd. Ciranê Zazau ki Zazau ca be ca zobina name kenê. Kırdas̱ê Dêsimi zonê xo de Zazakiyê Dêsimi ebe Dımılki name kenê. İnu ke Tırki qesey kerd ki Zazaki rê vanê “Dersimce”. Hetê Qoçgiri u Qerebeli de Zazaki rê ebe namê aşire ra “Gını” ki vajino. Nameo de bin ki “So-Bê”yo, mıntıqa Dêsimi de vajino.

Gorê Ludwig Pauli, hirê lehçê Zazaki estê¹:

- Zazakiyê Zımey (Kırmanki, Zonê Ma, Zazaki, So-bê)
- Zazakiyê Merkeji (Zazaki, Kırd(k)i)
- Zazakiyê Veroji (Dımıl(k)i)

İyê ke ebe Zazakiyê Zımey qesey kenê, hetê itıqati ra Elewiyê u ni sukan u qezu de weşıya xo ramenê: Dêsim, Erzıngan, Gımgım (Varto), Şêvaz (Qoçgiriye), Xınis, Tekman, Çat, Aşqela, Gumusxane, Qeyseriye (Sarız), Qars, Ardaxan. İyê ke ebe Zazakiyê Merkeji qesey kenê, ni sukan u qezu de weşıya xo ramenê: Çewlig, Xarpêt, Pali, Piran, Hêni, Lıcê, Erğeni, Pasor. İyê ke ebe Zazakiyê Veroji qesey kenê, i ki ni mıntıqu de weşıya xo ramenê: Çêrmuge, Şiverege, Alduşe. Amarê qeseykerdoĝanê ni zoni beli niyo hama texminen 6 milyon Zazay estê.

¹ Ludwig Paul, *Zazaki - Versuch einer Dialektologie*, Reichert Verlag, 1998, Wiesbaden.

Tesnifkerdisê lehçanê Zazaki sero fikîro de bin ki esto, o ki yê Zılfi Selcanio. Gorê Zılfi Selcani dî lehçê Zazaki estê:

- Zazakiyê Cori
- Zazakiyê Cêri

Zazakiyê Cori' o ke vano, Zazakiyê Zimeyo. Selcan, Zazakiyê Merkeji u Veroji jê jû lehçey vineno, zerrê Zazakiyê Cêri de tesnif keno.

1.2. Soranki

Soranki, zonê Kurdanê Îraq u Îranio. Ni welatu de Kurdi teyna Soranki qesey nêkenê, lehçê bini ki estê. Soranki ki jê Zazaki zerrê gruba zonanê Hind-Ewropa de, qismê zonanê Îrankiyu de tesnif beno. Yê Soranki ki taê fekê xo estê, gorê Kadri Yıldırımî ni feki u mîntiqê inu niarê²:

- **Mukriyanî:** Mehabad, Boka, Serdeşt, Pîranşar, Nexwdw (?), Eşno.
- **Sineyî/Erdelanî:** Sine, Kamyaran, Dîwandere, Leylax.
- **Cafi:** Şarezûr, Kerkûk, Kifrî, Kellar, Ciwanro, Rewanser, Serbêlzehaw, Selas, Bawecanî.

Gorê Tewfîq Wehbi ki nia tesnif beno: Mukrî, Soranî, Silêmanî, Sineyî.³

Soranki, Otonomiya Kurdistanê Îraqi de zono resmiyo. No zono resmi zafêri maneno ro fekê Silêmaniye hama hetê taê xusîşiyetu ra ki fekê Silêmaniye ra beno cia.

1.3. Fêl u Emelê Teji

Ze ke yeno zanitene, Zazaki be Soranki ra zerrê jû gruba zonu derê, normalo ke hetê taê xusîşiyetu ra jûbini ra nejdi bîbê. Fêl u emelê ni guriyaişi nuyo ke iyê ke wazenê bîzanê, Zazaki u Soranki jûbini ra çîqa nejdiyê, çîqa duriê; hetê kamji xusîşiyetu ra jûbini ra nejdiyê, yê kamjiyu ra duriê, inu rê faydê ni teji bîbo.

1.4. Ehemiyetê Teji

Gorê zanitene, hatan nîka gramerê Zazaki u Soranki sero guriyaiso de nianên nêamo viraştene. Hetê taê kesu ra gramerê Zazaki u yê zonanê binu sero zerrê guriyaisu de taê misali bêrê daene ki zaf senikê. Keso ke bîwazo xusîşiyetanê ni dî zonu bîzano,

² Kadri Yıldırım, *Soranî Öğretmeni*, Şemal Medya, Estambol, 2014, r. 2.

³ Qanatê Kurdo, *Rêzimana Kurdî (Kurmançî-Soranî)*, (Çar. Zülküf Ergün), Neşîrxanê Nûbihar, Estambol, 2021, r. 27.

gereke gramerê dinu ki bızano. Ehemiyetê ni guriyaişi ki itha ra yeno, ehemiyetê xo jêdino ki. Beno ke nae ra tepia ki ebe wesilê ni teji, ni dı zonu sero guriyaisê hewli benê jêdey.

1.5. Metodê Teji

Kıtab u meqaley u tezê ke gramerê Zazaki u Soranki sero malumat danê, ni guriyaişi de inu ra istifade bi. Çımanê nuştekiyu ra qeyr, kesê ke Soranki zanenê (Îraq u İran), malumatanê dinu ra ki istifade bi.

Ni guriyaişi de bingê gramer u qeydan u misalanê Zazaki, yê Zazakiyê Zımey, fekê Pilemoriy u Erzinganio. Serba ke yê Soranki standardê de nuştene esto, bingê gramer u qeydan u misalanê Soranki ki yê zonê standardio. Yê Zazaki standardê xu'yê nuştên u qesey kerdene çino. Nae sero taê keşi u grubi u dezgey bıguriyê ki hona çıyo wertağ nêvejiyo meydan.

2. FONOLOJİ

Fonoloji, lîzgê ilmi'yo ke sistemê vengênê zonu sero vîndeno, uyo. Amacê fonoloji (ilmê vengu) nuyo ke ferqê ke mabênê vengênê jü zoni de estê, inu bîmusno; sistemê zonanê dina vezo meydan; xusîşiyetanê vengênê zonu sero vîndero.⁴

Ni qîsîmê guriyaişî de hetê fonoloji ra Zazaki be Soranki ra yenê têversanais. Yê ni dî zonu zerrê xo de ki ferqi estê: Vengi vurînê⁵, seklê xo vurnenê, benê vindi ya ki vejînê werte.⁶ Taê qîsmanê fonoloji de ni ferqu sero ki yeno vînitene.

2.1. Vengi u Alfabey

Veng; hewao ke pîsîke ra yeno, lerzaiso ke ebe teşîrê ni heway, organênê vengi de yeno meydan u pê gosu yeno hesnaene, uyo.⁷ Vengi ebe dî faktoru vîrajînê: organê vengu, caê vengu. Vengi reyna parçe nêbenê.

Qîsmanê fonoloji ra babetê tewr bîngeyîni vengi u alfabeyê. Vengi, pê herfu alfabe de ca cênê u yenê nuştene. Yê alfabanê zafê zonu her veng nêno nuştene, serba taê vengu alfabe de herfî ca nêcênê. No het ra alfabanê Zazaki u Soranki de xeylê vengi pê jü herfe ya ki pê dî herfu alfabe de caê xo cênê. Serba ke lehçey u fekê mîntiqanê binu raşt bêrê nuştene, nuşiyaisê taê vengu muhîmo. Serba ke çekuy raşt telafuz bîbê, çîqa ke taê vengi bêrê nuştene, honde beno rînd.

Alfabê Zazaki'yo ke no guriyais pê cî nuşîya, alfabê Jacobsonio. Serba ke taê vengê muhîmi tey estê u hetê teknîki ra ki nuştîsê xo asano, no alfabe tercih bî. Esîl ser, yê Soranki jü alfabê xo esto, o ki herfanê Erebu ra yeno meydan. Waxto ke Soranki pê herfanê Latinki yeno nuştene, alfabê Bedîrxani yeno gurenaîs. Ni guriyaişî de ni dî alfabu ra ki istifade bî.

⁴ Kamile İmer u Ahmet Kocaman u A. Sumru Özsoy, *Dilbilim Sözlüğü*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2011, r. 221.

⁵ M. Malmîsanîj, *Kurmancca İle Karşılaştırmalı Kirmancca (Zazaca) Dilbilgisi*, Neşîrxanê Vatey, Estambol, 2015, r. 36-40.

⁶ M. Malmîsanîj, *Kürtçede Ses Değişimi*, Neşîrxanê Vatey, Estambol, 2013, r. 154-170.

⁷ İmer u Kocaman u Özsoy, e.n.v., r. 219.

2.1.1. Alfabê Zazaki

Zazaki, hatan nîka pê alfabanê ciau amo nuştene. Ni alfabu ra alfabeyê ke tewr jêde yenê gurenaîs, niyê:

- Alfabê Jacobsoni
- Alfabê Berdîrxani
- Alfabê Selcani

No guriyais ebe alfabê Jacobsoni nuşîya. Têversanaisê alfabu sero malumato hira Keskin (2011)⁸ de derga derg esto.

Serba ke pêro vengênê Zazaki rê jû herfê esta, no guriyais ebe alfabê Jacobsoni nuşîya. Alfabê Jacobsoni de 32 herfê bîngeyîni estê. Ninu ra qeyr, serba ke taê vengê bîni ki bêrê nuştene, 5 herfê bîni ki estê, herfê kombîneyê. Alfabeo ke no guriyais pê cî nuşîya, tede pêro pia 37 herfî estê. Ni herfu ra 8 teney vokalê, 29 teney ki konsonantê.

Alfabê Jacobsoni (Serba Zazakiyê Zîmey):

A, B, C, Ç, D, E, Ê, F, G, Ğ, H, I, Î, J, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, Ş, T, U, Ü, V, W, X, Y, Z

a, b, c, ç, d, e, ê, f, g, ğ, h, ı, i, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, ş, t, u, ü, v, w, x, y, z

Herfê binê ke alfabe de estê u no guriyais de dinu ra istifade biyo, niyê:

ÇH çh,

KH kh,

LH lh,

PH ph,

RR rr,

TH th.

⁸ Mesut Keskin, *Zazacadaki Alfabe Sorununa Bir Bakış ve Çözüm Önerisi*, 1. Uluslararası Zaza Dili Sempozyumu, Bingöl Üniversitesi Yayınları, Estambul, 2011, r. 327-349.

Tablo 0.1: Têversanaisê Alfabanê Fonetiki u Jacobsoni u Bedirxani u Selcani

IPA	ALFABÊ JACOBSONÎ	ALFABÊ BEDIRXANÎ	ALFABÊ SELCANÎ
[a]	A a	A a	A a
[b]	B b	B b	B b
[dʒ]	C c	C c	C c
[tʰ]	Ç ç	Ç ç	Ç ç
[d]	D d	D d	D d
[ɛ]	E e	E e	E e
[e]	Ê ê	Ê ê	Ê ê
[f]	F f	F f	F f
[g]	G g	G g	G g
[ɣ]	Ğ ğ	Ė ė	Ė ė
[h]	H h	H h	H h
[ɪ]	I ı	I i	I ı
[i]	Î î	Î î	Î î
[ʒ]	J j	J j	Ž ž
[kʰ]	K k	K k	K k
[l]	L l	L l	L l
[m]	M m	M m	M m
[n]	N n	N n	N n
[ɔ]	O o	O o	O o
[pʰ]	P p	P p	P p
[q]	Q q	Q q	Q q
[r]	R r	R r	R r
[r]	RR rr	RR/Ř rr/ř	Ř ř
[s]	S s	S s	S s
[ʃ]	Ş ş	Ş ş	Ş ş

[tʰ]	T t	T t	T t
[u]	U u	U u	U u
[y]	Ü ü	-	Ü ü
[v]	V v	V v	V v
[w]	W w	W w	W w
[χ]	X x	X x	X x
[j]	Y y	Y y	Y y
[z]	Z z	Z z	Z z
[ts], [tʃ]	ÇH çh	-	Ç ç
[k]	KH kh	-	K̇ k̇
[ɬ]	LH lh	LL/L ll/ɬ	L̇ l̇
[p]	PH ph	-	Ṗ ṗ
[t]	TH th	-	Ṫ ṫ

2.1. 2. Alfabê Soranki

Alfabê Soranki, herfanê Erebu ra amo viraştene hama taê herfî estê ke ne Erebki de ne ki Farski de estê. Waxto ke pê herfanê Latinu nuşîya, zafêri ya ebe alfabê Bedîrxani ya ki ebe alfabê fonetiki (IPA) ra yeno nuştene. No guriyais de ki zafêri pê alfabê Bedîrxani nuşîya, transkripsiyon bi. Herfê ke alfabê Bedîrxani de çînê, serba ke i herfî bînuşîyê, alfabê fonetiki ra istifade bi. Alfabê Soranki de 33 herfê bîngeyni estê. Ninu ra qeyr, vokalê ke verê çekuyu derê, serba ke i bînuşîyê, herfêna esta. Ni 33 herfanê bîngeyni ra 7 teney vokalê, 26 teney ki konsonantê. Alfabê Soranki niaro:

ا ب پ ت ج چ ح خ د ر ر ژ س ش ع غ ف ق ک گ ل م ن ه و و و ی ئ ی

Tablo 0.2: Vuriyaisê Herfanê Alfabê Soranki

IPA	ALFABÊ BEDIRXANÎ	ALFABÊ SORANKÎ			
		HERFÎ	PEY	MÎYAN	VER
[a:]	A a	ا	ا	ا	ئا
[b]	B b	ب	ب	ب	ب
[dʒ]	C c	ج	ج	ج	ج
[tʃʰ]	Ç ç	چ	چ	چ	چ
[d]	D d	د	د	د	د
[ɛ] / [ɛ:] / [æ]	E e	ه	ه	ه	نه
[e] / [e:]	Ê ê	ئ	ئ	ئ	ئ
[f]	F f	ف	ف ف	ف	ف
[g]	G g	گ	گ گ	گ	گ
[ɣ]	Ğ ğ ⁹	غ	غ	غ	غ
[h]	H h	ه	ه	ه	ه
[i] [u] ¹⁰	I i ¹¹	-			-
[i:]	Î î ¹²	ی	ی ی	ی	ئ ی
[ʒ]	J j	ژ	ژ ژ	ژ ژ	ژ
[kʰ]	K k	ک	ک ک	ک ک	ک
[l]	L l	ل	ل ل	ل ل	ل
[m]	M m	م	م م	م م	م
[n]	N n	ن	ن ن	ن ن	ن
[o] ¹³ [o:] ¹⁴	O o	ۆ	ۆ ۆ	ۆ	ئۆ
[pʰ]	P p	پ	پ پ	پ	پ

⁹ Alfabê Bedîrxani de na herfê esta hama serba ke hetê teknîkî ra çetîniye vezena, endî zaf nêna gurenaene.

¹⁰ Serkan İnce u Abdulsalam Yıldırım, *Pratik Kürtçe (Soranca) Konuşma Kılavuzu*, Neşîrxanê Vatey, Estambol, 2015, r. 9.

¹¹ Verê coy jê herfa alfabê Tırki u Zazaki nia nuşîyêne: I i

¹² Verê coy nia nuşîyêne: Î î

¹³ İnce u Yıldırım, e.n.v., r. 9.

¹⁴ Hewa S. Khalid, *Hînger Kurdîya Navendî (Sorani)*, Estambol, 2019, r. 7.

[q]	Q q	ق	قق	ق	ق
[r]	R r	ر	رر	رر	ر
[r̥]	Ř, ř ¹⁵	ر̥	ر̥ر̥	ر̥ر̥	ر̥
[s]	S s	س	سس	سس	س
[ʃ]	Ş ş	ش	شش	شش	ش
[tʰ]	T t	ت	تت	تت	ت
[u]	U u	و	وو	و	ئو
[u:]	Ū ū	وو	وووو	وو	ئوو
[v]	V v	ف	فف	فف	ف
[w]	W w	و	وو	و	و
[x]	X x	خ	خخ	خ	خ
[j]	Y y	ی	یی	ی	ی
[z]	Z z	ز	زز	زز	ز
[ʕ]	‘	ع	ع	ع	ع
[ħ]	‘H ‘h, Ĥ ĥ	ح	ح	ح	ح
[k]	K’ k’	-			-
[ɬ]	Ł ł ¹⁶	ل	لل	لل	ل
[p]	P’ p’	-			-
[t]	T’ t’	-			-
	-	ئ			ئ

¹⁵ Na herfe ebe “rr” ki nuşina hama ni guriyaişi de herfa “ř” amê gurenaene.

¹⁶ Na herfe ebe “ll” ki nuşina hama no guriyais de herfa “ł” amê gurenaene.

2.1.3. Telafuzê Vengu¹⁷

2.1.3.1. Vokali

Hewao ke pısıke ra yeno, şiyaisê dey'o ke raa vengi de raştê engeli nêno, vengo ke ebe ni qeydey, lerzaisê têlanê vengi ra vejino meydan, uyo.¹⁸ Rakerdena feki be seklê lewu ra vokalu jübini ra birnenê ra.

Zazakiyê Zımeş de 8 teney, Soranki de ki 7 teney vokali estê. Telafuzê vokalanê ni zonu zafêri jê jübini, mabên de ferqê qıckeke estê.

A-a: Alfabê Zazaki de vokalo verêno. Na herfe rasterast u derg u hira wanina¹⁹, jê “A-a”ê Tırkiya. Eke Soranki gorê alfabê Bedırxani nuşiya, herfa ʾ ki “A-a” nuşina hama telafuz de tenê ferq esto, “a”ê Soranki, yê Zazaki ra tenêna derg wanino.^{20 21}

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
[a]	[a:]	[a]
ardi	ard ئارد	un
araq	areq ئارەق	ter
asin	asin ئاسن	demir
asmên	asman ئاسمان	gökyüzü

E-e: Alfabê Zazaki de vokalo didino. Zazaki de na herfe rasterast u kılm wanina²², jê yê Tırkiya. Soranki de ە ە nuşina hama telafuzê xo gorê taê kesu tenê ciaro. Gorê tainu jê [e:] tenê derg wanino²³, gorê tainu ki jê [ɛ] wanino.²⁴

¹⁷ Analizê ni qısmi de hetê usılı ra ni meqaley ra istifade bi: Hasan KARACAN u Bülent KAYA, *Zazaki İle Kurmanci Lehçelerinin Fonetik Yönünden Karşılaştırılması*, IJOKS (International Journal of Kurdish Studies), 102-107, 2015.

¹⁸ İmer u Kocaman u Özsoy, e.n.v., r. 253.

¹⁹ Hasan KARACAN u Bülent KAYA, “Zazaki İle Kurmanci Lehçelerinin Fonetik Yönünden Karşılaştırılması”, *IJOKS (International Journal of Kurdish Studies)*, 2015, 102-107, r. 104.

²⁰ İnce u Yıldırım, e.n.v., r. 9.

²¹ Khalid, e.n.v., r. 7.

²² Karacan u Kaya, e.n.v., r. 105.

²³ İnce u Yıldırım, e.n.v., r. 9.

²⁴ Khalid, e.n.v., 2019, r. 7.

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
[ɛ]	[ɛ:] / [ɛ]	
ewro	emro ئەمرو	bugün
ercan, erzan	erzan ئەرزان	ucuz
eskeft	eşkewt ئەشکەوت	mağara
be	be بە	ile
berz	berz بەرز	yüksek
qese	qise قەسە	söz

Ê-ê: Verê zoni ra vejina meydan, rasterast u derg wanina²⁵. Soranki de na herfe nia nuşina: ئ. Gorê Dr. Hîwa Silam Xalid na herfe jê [e:] tenêna derg wanina.²⁶

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
[e]	[e]	
rocê, rozê	rojêk رۆژێک	bir gün
bêzar	bêzar بێزار	bezgin, bıkkın
lêl	lêl لێل	bulanık, sisli hava

I-ı: Na herfe Zazaki de kilm u teng wanina.²⁷ Mabênê “ı” u “i”ê Tırki dera, hama waxto ke lh [ɪ] ra tepia ya ki raver bêro, jê [u] wanina. Taê çekuyê ke tede herfa lh çina, gegane inu de ki jê [u] wanina: vızıke /vuuzıuke/. Alfabê Soranki de no veng nênuşino hama qeseykerdene de esto. No veng, Soranki de jê [u] telafuz beno.²⁸ Zazakiyê Zımey de qe jü çekuye çina ke ebe ı sifte bıkeroye ya ki ebe ı bıqediyoye.

²⁵ Karacan u Kaya, e.n.v., r. 104.

²⁶ Khalid, e.n.v., r. 7.

²⁷ Karacan u Kaya, e.n.v., r. 105.

²⁸ İnce u Yıldırım, e.n.v., r. 9.

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
[i]	[u]	
bin	bin بن	alt
bıra	bıra برا	erkek kardeş
dıdan	didan ددان	diş

Î-i: Na herfe verê zoni ra vejina meydan, derg u teng u rasterast wanina.²⁹ Alfabê Soranki de ی, alfabê Bedırxani de ki “Î-î” nuşina. Na herfa Soranki, gorê herfa Zazaki tenêna derg wanina.³⁰

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
[i]	[i:]	
bin	dî دی, dîke دیکه	diğer, diğeri
isaret	îşaret ئیشارەت	işaret
vişt, vist	bîst بیست	yirmi

O-o: Na herfa Zazaki peyê qırıke ra vejina, derg u gılorin u hira wanina.³¹ Herfa “o”yê Zazaki gorê IPA jê [ɔ] wanina.³² Alfabê Soranki de no veng nia nuşino: ۆ. Herfa Soranki “ۆ” ki gorê taê kesu³³ jê [o], gorê taê kesu³⁴ ki jê [o:] tenêna derg wanina. Mabênê Zazaki u Soranki de hetê telafuzê na herfe ra tenê ferq esto.

²⁹ Karacan u Kaya, e.n.v., r. 104.

³⁰ İnce u Yıldırım, e.n.v., r. 9.; Khalid, e.n.v., r. 7.

³¹ Karacan u Kaya, e.n.v., r. 104.

³² Keskin, e.n.v., 2011, r. 335.

³³ İnce u Yıldırım, e.n.v., r. 9.

³⁴ Khalid, e.n.v., r. 7.

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
[ɔ]	[o]	
ocağ	ocağ ئوچاغ	ocak
oda	oda ئودا	oda
homete	omet ئۆمەت	ümmet
kilo	kîlo كیلو	kilo
oğır	oğır ئوغر	uğur

U-u: Na herfe gılorın u teng wanina. Çekuyê ke ebe na herfe sıfte kenê, senikê.³⁵
Zazaki u Soranki de telafuzê na herfe jüyo. Soranki de no veng ebe alfabê Arabki nia nuşino: و.

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
[u]	[u]	
umıd	umêd ئومید	umut, ümit
çhust	çust چوست	atik, çevik
gule	gul گول	gül, çiçek
kulike	kuław کولاو	külah, şapka
kundire	kuleke کولهکه	kabak

Ü-ü: No veng Soranki de çino hama Zazaki u taê zonanê İrankiyan'ê binu de esto, gorê alfabê fonetiki nia nuşino: [y]. Taê zoni u lehçeyê ke alfabê Soranki gurenênê, inu de no veng nia nuşino: ۆ

³⁵ Karacan u Kaya, e.n.v., r. 105.

<u>Zazaki</u>	<u>Kelhurki</u>	<u>Goranki</u> ³⁶	<u>Tırki</u>
[y]	[y]	[y]	[y]
dü	dükeḷ دۆكەل	dükeḷ دۆكەل	duman
düri	dür دۆر	dür دۆر	uzak
tüye	şatü شاتۆ	şatü شاتۆ	dut
sür, sur	sür سۆر	sür سۆر	kırmızı, al

Ni çekuyê ke tede *û* esto, Sorankiyê ninu de hurendia *û* de *û* esto. Ni çekuy ebe sire Soranki de nia vajinê: *dûkeḷ* (دووکەل), *dür* (دۆر), *tû* (تو), *sûr* (سوور).

Û-û: Na herfe peyê qırıke ra vejina, gılorın u teng u derg wanina.³⁷ Zazakiyê Zımey de no veng çino, zafêri yê veroji de vajino. Zazakiyê Zımey de *û* biyo *ü*. Misalê Zazaki'yê ke ni qısmi de amey daene, yê lehçê verojiê.

<u>Zazakiyê Veroji</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
[u:]	[u:]	
bûmlerzé ³⁸	bûmelerze بومەلەرزە	deprem
dûn ³⁹	dûkeḷ دۆكەل	duman
tû ⁴⁰	tû تو	dut (meyve)

2.1.3.2. Konsonanti

Konsonanti; hewao ke pısıke ra yeno u raa vejıyaişı de raştê tengbiyaişı ya ki raştê jü bendi yeno, vengê ke ebe ni heway vejınê meydan, iyê.⁴¹ Konsonantu de organê vengi be caê vengi ra pia i vengi vezenê. Organu ra en aktif zono. Zerrê feki de zon ke şı, gına koti ro, veng vezeno. Caê organi ke vuriya, veng ki vurino.

³⁶ Ehûra Moradî

³⁷ Karacan u Kaya, e.n.v., r. 105.

³⁸ Bahri Demir, (14 Eylöl 2017), Zazaca Sözlük Online-Ferheng, (22 Kasım 2024), <http://www.dimilki.net/>

³⁹ Roşan Hayıg, *Zazaca-Türkçe Sözlük*, Neşirxanê Tiji, Estamol, 2012, r. 93.

⁴⁰ Hayıg, e.n.v., r. 275.

⁴¹ İmer u Kocaman u Özsoy, e.n.v., r. 254.

Alfabê Zazaki de 29 teney, yê Soranki de ki 26 teney konsonanti estê. Vengê ke kotiê feki ra vejîne, no qîsim de gorê ey herfê konsonanti tesnîf biy. Serba izahkerdisê ni herfu Karacan u Kaya (2015)⁴² ra istifade bi.

a.) Vengê Lewu ra (/Labial): Konsonantê ke ebe pîranaisê lewê cêri u cori ya ki ebe pîranaisê lewan u dîdanu vejîne meydan, niyê: b [b], f [f], m [m], p [p^h], v [v], w [w]. Gorê Qanatê Kurdoy (1990), Soranki de vengê “v” çîno.⁴³

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
berz	berz بهرز	yüksek
fam	fam فام	anlayış
manga	manga مانگا	inek
mar, mor	mar مار	yılan
mase, mose	masî ماسی	balık
mast, most	mast ماست	yoğurt
miye	meř مهر	koyun
mezg	mêşk میشک	beyin
padisa	padişa پادیشا	padişah
pasna	pajne پاژنه	topuk
payiz	payîz پاییز	sonbahar, güz
pırr	pîr پر	dolu
pırd	pird پرد	köprü
verg	gurg گورگ	kurt
mordem	mirov ⁴⁴ مروڤ	adam, insan
welat	wîlat ولات	ülke, yurt
wastene	wîstin ویستن	istemek

⁴² Karacan u Kaya, e.n.v., r. 106-107.

⁴³ Qanatê Kurdo, *Gramera Zmani Kurdi Kurmanci-Sorani*, Weşanên Roja Nû, Stockholm, 1990, r. 17.

⁴⁴ Beno ke na çekuye Kırdaşki ra bêro guretene.

b.) **Vengê Dıdanu ra:** Zon ke na dıdanu ra, konsonantê ke ebe ni pıranaişi vejîne meydan, niyê: d [d], l [l], n [n], s [s], t [t^h], z [z].

Zazaki	Soranki	Tırki
dıdan	didan ددان	diş
dare	dar دار	ağaç
derjêni	derzî دهرزی	iğne
dezge	dezga دمزگا	kurum, tezgah
dılape	diłop دلۆپ	damla
dıma	diwa دوا	sonra
dês	dîwar دیوار	duvar
do	do دو	ayran
dımpıstıke	dûpişk دوپیشک	akrep
dıseme	dûşemme دووشمه	pazartesi
lewe	la لا	yan, taraf, kenar
lêl	lêl لیل	bulanık
lew	lêw لیو	dudak
nê	na نا	hayır, yok
name	naw ناو	ad
newe	niwê نئی	yeni
nejdi	nizîk نزیک	yakın
nisk	nîsk نیسک	mercimek
nêm	nîw نیو	yarı, buçuk
noke	nok نۆک	nohut
serre	sał سأل	yıl
serd	sard سارد	soğuk
sae	sêw سیو	elma
sond	siwênd سویند	yemin, ahit
sipê	sipî سپی	beyaz, ak

sur	sûr سور	kırmızı, al
tari	tarîk تاریک	karanlık
teyna	tenya تمنيا	yalnız, sadece
torjên	tewir تهور	balta
tîrs	tîrş ترش	ekşi
tüye	tû توو	dut
zama	zawa زاوا	damat, güvey, enişte
zern	zêr زير	altın
zon, zıwan ⁴⁵	ziman زمان	dil, lisan
zımistan	zistan زستان	kış

c.) **Vengê Ver-şıraqi ra (Palato-alveolar):** Konsonantê ke ebe zon pıragınaisê şıraqê veri u lewu vejîne meydan, niyê: c [dz] / [dʒ], ç [tʃ^h] / [tʃ^h], ş [ʃ], j [ʒ], y [j]. Zazakiyê Zıme de c u ç ra tepia ke vokalê qalındi (a, e, o, u, ı) bêrê, jê [dz] u [tʃ^h] peltek vajîne; vokalê bari (ê, î, û) ke bêrê, jê [dʒ] u [tʃ^h] vajîne. Taê fekanê Soranki de ki ni vengê pelteki estê.

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
ca /dza/	cê, cêga جى، جىگا	yer
cia /dʒia/, ciya ⁴⁶	ciya حيا	ayrı
cew /dzew/	co جو	arpa
cite /dzite/	cot جۆت	çift
çim /ts ^h im/	çaw چاو	göz
çand /ts ^h and/, çend ⁴⁷	çend چەند	kaç, birkaç, ne kadar
çewt /ts ^h ewt/	çewt چەوت	eğri, yanlış
çar /ts ^h ar/	çîwar چوار	dört
sagird, şagird ⁴⁸	şagird شاگرد	çırak, garson

⁴⁵ Hayıg, e.n.v., r. 316.

⁴⁶ Hayıg, e.n.v., r. 66.

⁴⁷ Hayıg, e.n.v., r. 70.

qezanc	qazanc قازانچ	kazanç
qese, qise ⁵⁴	qise قسه	söz, laf
xêr	xêr خير	hayır
xırab	xırap خراب	kötü
xızmete	xizmet خزمەت	hizmet
xo	xo خو	kendi
ağa	ağa اغا	ağa

e.) **Vengê Şıraqi ra:** Ni konsonantu de peyniya zoni gına şıraqi ra: g [g], k [k^h].

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
ga	ga گا	öküz
genim	genim گەنەم	buğday
germ	germ گەرم	sıcak
girê	girê گری	düğüm
gion ⁵⁵ (< giyan)	giyan گیان	can
gol	gol گۆل	göl
gule	gul گۆل	gül, çiçek
manga	manga مانگا	inek
verg	gurg گورگ	kurt
kaleke	keleke کەلەکە	böğür, yan
kemi	kem کەم	eksik
kesk	kesk کەسک	yeşil
key	key کەی	ne zaman

f.) **Vengê Phudi ra:** Ni konsonantu de gılê zoni sono phudiyanê corênu: r [r], rr / ř [r]. “r”o ke verê çekuyu dero, Zazaki u Soranki de zafêri sert vajino.⁵⁶ “r”o ke

⁵⁴ Hayıg, e.n.v., r. 376.

⁵⁵ Yılmaz Kanat

sert wanino, Soranki de giraniya xo zafa. Keso ke tenê gos ro Soranki ser no, giraniya ni vengi ebe reetiye ra ferq keno.

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
bırrnaene	birîn برین	kesmek
dırriyaene	diřîn درین	yırtılmak
dırrnaene	diřandin دراندن	yırtmak
gerr	geřî گهری	uyuz
kherr	keř کهر	sağır
pırr	piř پر	dolu

g.) Vengê Pey-şıraqi ra: Konsonantê Zazaki u Soranki'yo ke peyê şıraqi ra vejino meydan, nuyo: lh / ł [l]. Soranki de giraniya ni vengi ki zafa. Taê çekuyanê Zazaki de ki no veng esto.

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
çılm	çılm چلم	sümük
lhap	nawlep ناولپ	avuç içi
lhapık	destkêş دستکیش	eldiven
sılh, rıxe	tepale تپاله, řêx ریح	mayıs, gübre
heya	belê بهلئ	evet
hama	belam بهلام	ama

h.) Vengê Bêhelmi: Konsonantê ke bê helm u zerrê feki de ebe jü teqais vejine meydan, niyê: çh [ts] / [tʃ], kh [k], ph [p], th [t]. Zazakiyê Zımey de giraniya ni vengu gorê yê merkeji u veroji zafa. Veng ke koti de vırajino, zon ke ucka de tenêna jêde helge bi, ni vengê bêhelmi vejine meydan. Teyna yê taê konsonantu

⁵⁶ Ni edatanê Zazaki de “r” nerm vajino: ra, rê, ro.

ni varyanti estê. Gorê Qanatê Kurdoy (1990), Soranki de ki ni vengi estê.⁵⁷
Hama Sorankiyê nıkay de ni vengi çinê.

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
çhem	çem چەم	nehir, ırmak
çhep	çep چەپ	sol
çhılm	çılm چۆلم	sümük
çhok	çok چۆک	diz
çhust	çust چۆست	atik, çevik
khan	kon کۆن	eski
kherr	keř کەر	sağır
khewe için yeşil)	kewe کەو	mavi (bitkiler
khoçıke	pihing پلنگ	kaplan
phan	pan پان	yassı
phêl	şepoł شەپۆل	dalga
phışti	pişt پشت	sırt
phonc	pênc پێنج	beş
thal	tał تال	kekremsi, boş
tham	tam تام	tat
thuz	tûn تۆن	acı, keskin

2.1.4. Vuriyaisê Vengu

Xeylê zonu de taê vengi waxtu ra dime vurinê, seklê xo vurnenê. No vuriyais çitun ke zerrê jü zoni de beno, mabênê vengânê zonanê binu de ki beno. Mabênê Zazaki u Soranki de ki taê vengi vurinê. Hem vokali hem ki konsonanti şikinê bıvuriyê. Hem mabênê lehçanê Zazaki de⁵⁸ hem ki yê fekanê Soranki de taê vengi vurinê hama ni qısımı

⁵⁷ Kurdo, e.n.v., 1990, r. 22-24.

⁵⁸ Malmîsanij, e.n.v., 2015, r. 36-40.

de vengê ke mabênê Zazaki u Soranki de vurinê, zafêri inu sero yeno vînitene. Raver vuriyaisê vokalu sero, dîme ra ki vuriyaisê konsonantu sero ni zonu ra misali yenê daene.

A-Ê

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
astare, estare ⁵⁹	estêre ئهستیره	yıldız
hak	hêlke هیلکه	yumurta
hêni	kanî کانی	çeşme
kitab	kitêb کتیب	kitap
makek	mê می	dişi(1)
nımaz	niwêj نوێژ	namaz
rae	řêga ریگا	yol
sae	sêw سیو	elma

E-A

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
meng(e) ⁶⁰	mang مانگ	ay (zaman dilimi)
qewa	qawe قاه	kahve
serd	sard ⁶¹ سارد	soğuk

E-I: Çekuyê Zazaki'yê ke tede “e” esto, Soranki de ni çekuy zafêri ebe “ı” vajinê.

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
berdene	birdin بردن	götürmek
kerdene	kirdin کردن	yapmak
merdene	mirdin مردن	ölmek
pers	pirs پرس	soru

⁵⁹ Hayıg, e.n.v., r. 98.

⁶⁰ Hayıg, e.n.v., r. 162.

⁶¹ Taê fekanê Zazaki de ki “sard” vajino.

ters	tîrs ترس	korku
werdene	xwardîn خواردن	yemek

E-Û

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
heme ⁶²	hemû همه‌وو	hepsi, tümü
roce, roze	rojû رۆژوو	oruç
merde	mirdû, mirdî, mirde مردوو	ölü

Ê-Î

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
zernên	zêrîn زیرین	altından yapılma
darên	darîn دارین	ağaçtan yapılma

B-D

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
berge ⁶³	derga دەرگا	kapı, geçit, aralık
bin	dî, dîke دى، دیکه	diğer, diğeri

B-P: Mabênê taê fekanê Zazaki de ki vuriyaisê ni vengu esto.

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
bare	par پار	pay, hisse
bêçike	pence پەنجە	parmak

⁶² Grûba Xebate ya Vateyî, e.n.v., 2009, r. 210.

⁶³ Musa Canpolat, Zazaca-Türkçe Sözlük, r. 63.

C-J: Mabênê taê fekan u lehçanê Zazaki de ki ni vengi vuriînê. Zafêri mabênê Zazakiyê Zıme y u Zazakiyê Veroji de no vuriyais beno.

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
cem	jem ژم	öğün, zaman
cınıtene	jenîn ژنین	(müzik aleti) çalmak
cêr	jêr ژیر	aşağı
cênike	jin ژن	kadın
cor	jor ژور	yukarı
roce, roze	roj ⁶⁴ رۆژ	gün
locine, lozine	roj ⁶⁵ in رۆژن	bacha, şömine

C-G: Vuriyaisê ni vengu hem mabênê Zazaki u Soranki de beno hem ki zerrê fekanê hurdemêna zonu de ki beno. Qeydê de ni vuriyaişi esto: /g/ ra tepia ke vokalê bari (ê, i, ü) bêrê, Zazakiyê Zıme y u taê fekanê Soranki de /g/ beno /c/.

<u>Zazaki (Zıme)</u>	<u>Zazaki (Veroz)</u> ⁶⁶	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
can	giyan	giyan گيان	can, ruh
cênc	gênc	genc گەنج	genç
ci	gi, gı	gû گو	dışkı
racêraene	ageyrayış	gêřanewe گێرانهوه	geri dönmek

<u>Soranki</u>	<u>Soranki</u> ⁶⁷
giyan گيان	ciyan جيان
gêřanewe گێرانهوه	cêřanewe جێرانهوه

⁶⁴ Taê fekanê Zazaki de “roje” ki vajina.

⁶⁵ Taê fekanê Zazaki de “lojine” ki vajina.

⁶⁶ Ni misalê Zazakiyê Veroji, qesebendê Roşan Hayığı ra amay guretene.

⁶⁷ Hemin Omer Ahmad Ahmad, (30 Nisan 2021), Dersên Soranî 2, <https://youtu.be/ItDZ1bifKsc?si=33nrHKoiLINUqkw->.

Ç-K: No vuriyais ki hem mabênê Zazaki u Soranki de hem ki zerrê lehçanê Zazaki u zerrê taê fekanê Soranki de beno. Zazaki de qeydê de ni vuriyaişi ki esto: /k/ ra tepia ke vokalê bari bêrê (ê, i), /k/ taê qesu de beno /ç/. Zazakiyê Zımey de gorê ni qeydey zafêri /k/ vurino, beno /ç/ hama Zazakiyê Merkeji u Veroji u yê Puluri u Xozati de vengo khan (k) yeno seveknaene.

<u>Zazaki (Zıme)</u>	<u>Zazaki(Merkez-Veroz)</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
çê, kê	kê, keye	mał مال	ev
çêna, kêna	kêna, keyna	kiç کچ	kız çocuk
çip, kip	kip	tund توند	sağlam
çiştene, kiştene	kıştış	kuştin کوشتن	öldürmek

<u>Soranki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Zazaki</u>	<u>Tırki</u>
binçîne بنچینه	binke بنكه	binge	temel, esas
çê چى	kê كى	kam	kim
çêhan چيهان	kêhan كيهان	kamji	hangi
çêw چيو	kêw كيو	ko	dağ
çiwe چوى	kiwe كوى	koti, ku	nere
çîseł چيسهل	kîseł كيسهل	kesa	kaplumbağa

H-F

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
hira	firawan فراوان	geniş
honik	fênik فینک	serin

H-K

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
her	ker کەر	eşek
herinaene	kiřîn کرین	satın almak
hêni	kanî کانی	çeşme
huyiyaene	(pê)kenîn پێکه‌نین	gülmek

H-X: No vuriyais, mabênê Zazaki u Soranki de ki beno, mabênê fekanê Zazakiyê Zımey de ki beno.

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
hewn	xewn خەون	rüya
huriyaene	xuran خوران	kaşınmak

<u>Zazaki</u>	<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
halete	xelate, xalete	xelat خەلات	armağan
ho	xo	xo خۆ	kendi
hona	xona	hêşta هێشتا	henüz, hâlâ
honde, hunde	xunde	ewende ئەوەندە	o kadar

I/İ-U/Û: Mabênê taê fekanê Zazakiyê Zımey de ki ni vengi vurinê: vuriyaene - vuriyaene (گۆرین), mısaene - musaene (فیر بوون).

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
dı, dıde	dû دوو	iki
ci	gû گو	dışkı
kiştene	kuştin کوشتن	öldürmek
ri, rı	řû روو	yüz
dısmen	dujmin دووژمن	düşman

M-W: “m”yê Zazaki de zafêri Soranki de beno “w”. Zazaki de no vengo khan amo seveknaene.

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
çım	çaw چاو	göz
dame	daw داو	tuzak
dıme	diwa دوا, duwa دووا	sonra, art
em-	em-, ew- ئەم-, ئەو-	bu (önek)
emso	emşew ئەمشەو	bu akşam, bu gece
ewro	em ⁶⁸ ro ئەمڕۆ	bugün
game	(hen)gaw هەنگاو	adım
amnan	hawîn هاوین	yaz
hemgên	hengwîn هەنگوین	bal
meyman	mîwan میوان	misafir, konuk
name	naw ناو	ad
namdar	nawdar ناودار	ünlü
nêm	nîw نیو	yarım
nımaz	niwêz نیوێژ	namaz
şêm	zîw زیو	gümüş
sılam	sılaw سلاو	selam
temam	tewaw تەواو	tamam
xam	xaw خاو	ham, çiğ
zama	zawa زاوا	damat

R-L/L: Mabênê taê fekanê Zazakiyê Zımeş de ki ni vengi vurinê: mîrçike - milçike (سپێڕۆ).

⁶⁸ Zerrê Soranki de ki no vuriyais beno, taê feku de “ewro” vajino.

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
emser	emsaڤ ئه‌مساڤ	bu yıl
gerre	gile گله	şikayet
lûye	řewî رێوی	tilki
locine	řoçin روچن	baca
serre	saڤ ساڤ	yıl
zerri	dil دڤل	yürek, gönül
... ra	le ... له	-den, -dan
loqlıke	řêxole رێخۆله	bağırsak

S-Ş: Mabênê lehçanê Zazaki de no vuriyais zaf yeno diyene. /s/ ra tepia ke vokalê bari (ê, i, ü) bêrê, zafêri Zazakiyê Zıme de /s/ beno /ş/. Soranki de vuriyaiso de nianên çino.

<u>Zazaki (Zıme)</u>	<u>Zazakiyê (Merkez/Veroz)</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
şêm	sêm	zîw زیو	gümüş
şêne	sêne	sing سنگ	göğüs
şêseme	sêseme	sêşemme سێشه‌ممه	salı
şia	sia, siya	řeş رەش	kara
şir	sir	sîr سیر	sarımsak
şiye	si	sêber سێبه‌ر	gölge

S-Z

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
sêm, şêm	zîw زیو	gümüş
zimêli	simêl سمیل	bıyık

S/S-C

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
şiyene	çûn چوون	gitmek
hes, heş	wirç وړچ, wurç, hers ⁶⁹	ayı
çi	şit شت, çit چت	şey, eşya

Ş-J

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
dışmen	dujmin دوژمن	düşman
rışnaene	řijan رڙان	dökmek

T-D

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
şawıtış ⁷⁰	nardin ناردن	göndermek
teli	diřik دړك	diken
vınıtene, vinderdene	westan وەستان	durmak

V-B: Mabênê fekanê Zazakiyê Zımeş de ki ni vengi vuriş: rıbês - rıvês (رښواس), ebe - eve (به).

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
va	ba با	rüzgar
varan ⁷¹	baran باران	yağmur
ver	ber بهر	ön
vêsan	birsî برسی, birsan برسان	aç

⁶⁹ Sîver Ebdulla

⁷⁰ Zazakiyê Merkez u Veroji

⁷¹ Hayig, e.n.v., r. 277.

vıla kerdene	bılaw kirdin بَلاو کردن	dağıtmak
vir	bîr بیر	bellek, hafıza
vist	bîst بیست	yirmi
viya, viyae	bêwe بیوه	dul

V-G

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
vas, vaş	giya گيا	ot
vatene	gutın گوتن	demek, söylemek
velık	gurçîle گورچيله	böbrek
verg	gurg گورگ	kurt
vuriyaene	gořin گورین	değişmek
vurnaene	gořandin گوراندن	değiştirmek

W-B

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
wusar, usar	behar بههار	ilkbahar
ribês	řêwas رِیواس	ışkın

W-H

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
dewe	dê(h) دئ	köy
hosta, westa ⁷²	westa وهستا	usta, üstat
husk, wışk ⁷³	wışk وشک	kuru
hes, heş	wurç وورچ, hers ⁷⁴ هه‌رس	ay1

⁷² Grûba Xebate ya Vateyî, e.n.v., 2009, r. 572.

⁷³ Hayıg, e.n.v., r. 299.

⁷⁴ Sîver Ebdulla

2.1.5. Cavernaisê Vengu

Metatez, dı parçê vengiê ke zerrê jü qesey derê, cavernaisê dinano. No hal, bunya vengânê zonû ra ber zafêrî xusîşiyetanê vengu ra yeno meydan.⁷⁵ Cavernaisê vengu, zerrê fekanê Zazakî de ki beno⁷⁶ hama ni qısımi de zafêrî cavernaisê vengânê Zazakî u Sorankî sero yeno vînitene. İyê ke zaninê, mabênê Zazakî u Sorankî de ni vengi caê xo vurnenê:

Zazakî	Sorankî	Tırkî
çaq(e) ⁷⁷ , paqe, qor	qaç ⁷⁸ قاچ	bacak
pışqule ⁷⁹ , pısqule	quşpul ⁸⁰ قوشپول	keçi, koyun dışkısı
muriye	hermê هەرمی	armut
lekaş, lekas	şekal لهماش, lekaş لهماش	eskimiş ayakkabı
zıxal, xızal ⁸¹	xelûz خەلووز	odun kömürü
çoğane	goçan گۆچان	baston
awrêş, arwêş ⁸²	kerwêşk کەروێشک	tavşan
dewrêş, derwêş ⁸³	derwîş دەرویش	derviş
esmer ⁸⁴ , emser	emsaڵ ئەمساڵ	bu yıl
esmo ⁸⁵ , emso	emşew ئەمşew	bu gece
hewla, helwa ⁸⁶	helwa هەلوا	helva
kewra, kerwa ⁸⁷	kerwa کەروا	kirve
teyna, tenya ⁸⁸	tenya تەنیا	yalnız
nımoz ⁸⁹ , nızm	nizm نەزم	alçak

⁷⁵ Arzu Yıkılmaz, “Bir Göçüşme Örneği: çizgin- (< çizgin-) ve tézgin- (< Tégzin-)”. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature* 4, r. 1 (Ocak 2018): 344-50. <https://doi.org/10.20322/littera.377509>.

⁷⁶ Malmîsanij, e.n.v., 2013, r. 15-18.

⁷⁷ Malmîsanij, e.n.v., 2013, r. 13.

⁷⁸ Malmîsanij, e.n.v., 2013, r. 13.

⁷⁹ Malmîsanij, e.n.v., 2013, r. 13.

⁸⁰ Malmîsanij, e.n.v., 2013, r. 13.

⁸¹ Malmîsanij, e.n.v., 2013, r. 13.

⁸² Hayıg, e.n.v., r. 37.

⁸³ Hayıg, e.n.v., r. 87.

⁸⁴ Canpolat, e.n.v., r. 264.

⁸⁵ Canpolat, e.n.v., r. 264.

⁸⁶ Grûba Xebate ya Vateyî, e.n.v., 2009, r. 210.

⁸⁷ Hayıg, e.n.v., r. 143.

⁸⁸ Hayıg, e.n.v., r. 263.

⁸⁹ Malmîsanij, e.n.v., 2013, r. 12.

nemr ⁹⁰ , nerm	nerm نرم	yumuşak
tever, teber	derewe دەرەو	dışarı

2.1.6. Kutis u Vejiyayisê Vengu

Zafê zonu de taê vengi benê vindi, gegane ki taê vengi vejîyê meydan. Vengê ke kunê, benê vindi, ebe ni sekli ra tesnif benê: kutisê vengê verêni (aphérèse), kutisê vengê miyanêni (syncope), kutisê vengê peyêni (apocope).⁹¹ Mabênê fekanê Zazaki de ki, yê Soranki de ki taê vengi benê vindi ya ki peyda benê. Ni qısmı de ni ferqu sero yeno vınıtene.

2.1.6.1. Mabênê Fekan u Lehçanê Zazaki de

Zazaki de zafêri mabênê lehçu de ni ferqi estê hama gegane zerrê jü lehçey de ki taê ferqi benê. Mabênê fekan u lehçanê Zazaki de ni vengi benê vindi ya ki vejîyê meydan: /a/, /b/, /d/, /e/, /g/, /h/, /k/, /l/, /m/, /n/, /r/, /t/, /w/, /y/.⁹² Kutis u vejîyaisê ni vengu ra taê misali:

<u>Zazaki (Zıme)</u>	<u>Zazaki (Merkez-Veroz⁹³)</u>	<u>Soranki</u>
asme, aşme	aşm ⁹⁴	heyv همیڤ, mang مانگ
zımêli	zımbêli	simêl سمیل
sımore	sımbore	simore سمۆره
kerd	ker	kird کرد
vindi	vını	win ون
Hemed	E'hmed	E'hmed ئەحمەد
cian	cihan	cîhan جیهان
heya	eya	erê ئەرێ
Hermeni	Ermeni, Armani	Ermenî ئەرمنی
ven dais	veng dayış	bang dan بانگ دان
çık	çı	çi چی, çî چێ

⁹⁰ Malmîsanij, e.n.v., 2013, r. 12.

⁹¹ Malmîsanij, e.n.v., 2013, r. 140.

⁹² Malmîsanij, e.n.v., 2013, r. 154-170.

⁹³ Misalê Zazakiyê Veroji, qesebendê Roşan Hayıgi ra amay guretene.

⁹⁴ Grûba Xebate ya Vateyî, e.n.v., 2009, r. 37.

kemere	kerra	berd بەرد
bin	bi	dîke دیکه
zafêr	zaftîr	zortîr زۆرتەر
usar, wusar	wesar	behar بههار
teyna	tena, tenya	tenya تەنیا
balişna,	başna	balêf بالەیف
O çê dero	O keye deyo	Ew le ma! daye. ئەو لە مالا داوە.
O yê mîno	O ê mîno	Ew hî min e. ئەو هێ منە.

Zazakiyê Zımey de /h/ yeno verê taê çekuyî hama formanê ni çekuyan'ê tewr khanu de /h/ çino:

E'hmed > **H**emed

eya > **h**eya

Ermeni > **H**ermeni

Misalanê binu de taê vengi, Zazakiyê Zımey de amê seveknaene, yê verojî de biyê vindi.

2.1.6.2. Mabênê Fekan u Lehçanê Sorankî de

Mabênê fekanê Sorankî de ki ni vengi benê vindi ya ki vejînê meydan: /d/, /e/, /k/, /w/.

<u>Sorankî (Hewlêr-Kerkûk)</u>	<u>Sorankî (Standard)</u>	<u>Zazakî (Zıme)</u>
xên خێن	xwên خوین	goni
xê خێ	xwê خوئ	sole
xêndin خێندن	xwêndin خویندن	wendene

<u>Sorankî (Sîlêmaniye)</u>	<u>Sorankî (Standard)</u>	<u>Zazakî (Zıme)</u>
(min) ekem ئەکەم	(min) dekem دەکەم	ez kon
mina! مینا!	mindal! میندال!	doman

win ون	winda وندا	vindi
yem يەم	dêm ديم	ez yon
eyem ئەيەم	dedem دەدەم	ez don
se سە	sed سەد	se
newe نەو	newed نەوێد	newae, neway

<u>Sorankiyê Mukriyani⁹⁵</u>	<u>Sorankiyo Standard</u>	<u>Zazakiyê Zimey</u>
hendê هەندێ	hendêk هەندێک	taê
rojê رۆژێ	rojêk رۆژێک	rozê, rocê
emin ئەمین	min مین	ez, mî
eto ئەتۆ	to تۆ	tî, tu, to

2.1.6.3. Mabênê Zazaki u Soranki de

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
Ø	X	
war, waro	xwar خوار, xwarû خواروو	yer, zemin
wendene	xwêndin خویندن	okumak
werdene	xwardin خواردن	yemek
weş	xoş خوش, xwoş خووش	hoş, güzel, iyi
B	Ø	
sımbore	simore سەمۆرە	sincap
zimbêli	simêl سەمیل	bıyık
D	Ø	
vindi	win ون	kayıp
mordem, merdım	mirov مروڤ	adam, insan, akraba
nejdi	nizîk نزیک	yakın

⁹⁵ Soran Dawud

se	sed سەد	yüz (100)
vazd	bez بەز	içyağı
pendir	penîr پەنیر	peynir
Ø	N	
mı	min مەن	ben, beni
-u(n)	-an ان	oblik hal çoğul eki
E	Ø	
bezne	bejn بەژن	boy pos, endam
boçike	poç پوچ	kuyruk sokumu
dare	dar دار	ağaç
dılape	dıloپ دۆلۆپ	damla
gore	gewr گەور	ağıl
gulane	gulan گولان	mayıs ayı
nisane	nisan نەيسان	nisan
şıwane ⁹⁶ , şüane	şıwan شەوان	çoban
Ø	H	
anman	hawîn هەوین	yaz (mevsim)
erzan, ercan	herzan هەرزەن	ucuz
herdise, hêrdise	řîş ریش	sakal
khan, kehan	kon ⁹⁷ کۆن	eski
N	Ø	
bize	bizin بیزن	keçi
bin	dî دى	diğer(i), öteki
derzine, derjêni	derzî دەرزى	iğne

⁹⁶ Hayıg, e.n.v., r. 257.

⁹⁷ Zazakiyê Merkeji de ki “kon” vajino.

hewn	xew خەو	uyku, rüya
mı	min من	ben, beni

Ø	W	
vıla kerdene	bilaw kirdin بلاو کردن	dağıtmak, yaymak

R	Ø	
lerze	lez لەز	acele
quırç	quç قوچ	taş yığını

3. MORFOLOJÎ

Morfoloji, ilmê musaen u musnaena çeşidanê çekuyano; o vuriyaisê çekuyu izah keno, ebe izahkerdene ano verê çimu (ke) çı sekıl çeşidê çekuyu yenê vuriyais, çıtun peyniya çekuyu yenê têhet, çı sekıl u ebe yardımê çınay çekuy vırajînê.⁹⁸

Zonê Kurdkiyê ewroy de ni qısımê qeseykerdene estê: name, sıfê, amar, zemir, fêl, zerf, edat, bestoğ, interjeksiyon.⁹⁹ Ni guriyaişi de ki teyna ni qısmânê morfoloji sero yeno vınitene.

3.1. Namey

Çiyê ke estê, çekuya ke i çıyan u hisan u heqıqetan u halan u fıkrı ifade kena, cı ra name vajino.¹⁰⁰ Taê xusîşiyetê namu estê, Zazaki de ninu ra tewr muhim ki cınsê namano, sistemê zoni de gıraniya xo zafa.

3.1.1. Cınsê Namu

Soranki de namey bare nêbenê namê cınsê neri u makeki sero.¹⁰¹ Soranki ki jê Farskiyo, ferqê neri u makeki çino. No het ra mabênê Zazaki u Soranki de ferq esto.

Zazaki de yê namu dı cınsê xo estê: neri u makek.¹⁰² Çekuyê ke ebe konsonant qedinê, pêro neriê; çekuyê ke ebe vokal qedinê, taê neriê, taê ki makekê. Çekuyê makeki tım ebe ni vokalu qedinê: /a/, /e/, /i/.¹⁰³ Çekuyê makekê ke ebe /e/ u /i/ qedinê, gıraniya¹⁰⁴ xo heceo verên ya ki wertên seroa. İyê ke ebe /a/ qedinê (neri u makek), ninu de qeydeo de nianên esto: Gıraniye heceo peyên seroa. Çekuyê ke neriê, gıraniya ni çekuyu ki tım heceo peyên seroa, ni çekuy ebe ni vokalu qedinê: /a/, /e/, /ê/, /i/, /o/, /ü/. Zazaki de taê çekuyê neri'ê ke ebe ni vokalu qedinê, niyê:

⁹⁸ Kurdo, e.n.v., 1990, r. 27.

⁹⁹ Kurdo, e.n.v., 2021, r. 57.

¹⁰⁰ Malmısaniy, e.n.v., 2015, r. 67.

¹⁰¹ Kurdo, e.n.v., 1990, r. 40.

¹⁰² Mesut Asmên Keskin, *Şıma Zazaki Zanenê?*, Neşirxanê “Dersim”i, Estambol, 2017, r. 21.

¹⁰³ Keskin, e.n.v., 2017, r. 21.

¹⁰⁴ Tırki: vurgu, ağırlık

Tablo 0.1: Çekuyê Neri'ê ke Ebe Vokalu Qedinê

Zazaki	Soranki	Tırki
bıra, ca, derya, ga, hewa	bıra, cêga, derya, gaw, hewa	erkek kardeş, yer, deniz, öküz, hava
arebe, baxçe, çare, name	seyare, baxçe, çareserî, naw	araba, bahçe, çözüm, ad
arê, girê	aş, girê	değirmen, düğüm
geji, hêni, zoni	gêsi, kanî, zanû	süpürge, çeşme, diz
do, ko	do, çiya	ayran, dağ
dü	dûkeş	duman

Çekuyanê mekaku ra taê misali:

Tablo 0.2: Taê Çekuyê Makek'ê ke Ebe Vokalanê “a, e, i” Qedinê

Zazaki	Soranki	Tırki
ğezna, kesa, manga, xonça	gencîne, kîseş, manga, mîz	hazine, kaplumbağa, inek, yuvarlak masa
ağwe, asme, veyve, aspize	aw, heyv, bûk, espê	su, ay, gelin, bit
kardi, miji, saji, tiji	çeço, mîz, sac, (he)taw	bıçak, idrar, sac, güneş (ışını)

Zazaki de taê çekuyê estê ke tım formo jêde derê, ferqê neri u makeki çino:

Zazaki	Soranki	Tırki
ardi	ard نارد	un
bijangi	birjang برژانگ	kirpik(ler)
pantoli	pantoş پانتول	pantolon(lar)
salwari	şalwar شالوار	şalvar(lar)
zimêli	simêl سمیل	bıyık(lar)

3.1.2. Namê Sadey

Nameyê ke pabeste nêgureto u ebe nameo de bin ra nêbiyê jü (qese), iyê.¹⁰⁵

Zazaki	Soranki	Tırki
adîr	agir ئاگر, awir ئاور	ateş, od
bar	bar بار	yük
cew	co جو	arpa
dez (/dec), zan (/zon)	azar ئازار, êş ئیش, jan ژان	ağrı, sızı
husk	wuşk ووشك	kuru

3.1.3. Namê Virastey

Çekuyê ke ebe pabesteguretisê jü namey ya ki çeşidê çekuya de bine ra benê namey, iyê.¹⁰⁶ Zazaki u Soranki de namey ebe verbend ya ki peybend guretene ra benê namê virastey.

Tablo 0.3: Taê Namê Virastey'ê ke Verbend Gureto

Zazaki		Soranki		Tırki
verben d	çekuye	verben d	çekuye	
bi(n)-	biro	-	rojî dîke رۆژی دیکه	öbür gün
da-	dades	-	nêzîkî de	yaklaşık olarak on
em-	emso	em-	emşew ئەمشی	bu gece
ew-	ewro	ew-	ewro ئەورو	bugün
i-	itha, ithika	ê-	êre ئیره (?)	bura(sı)
pe-	pesewe, peroz	nîwe-	nîweşew نیوئەشی, nîweřo نیوئەرو	gece yarısı, öğle
pê-	pêwer¹⁰⁷	pê-	pêxor پێخور	katık
ra-	raver	-	pêşî	önce, ileri

¹⁰⁵ Malmîsanij, e.n.v., 2015, r. 73.

¹⁰⁶ Malmîsanij, e.n.v., 2015, r. 73.

¹⁰⁷ Malmîsanij, e.n.v., 2015, r. 73.

u-	uca, ucka	ew-	ewê ئه‌وێ	ora(sı)
ver-	verbend	pêş-	pêşbend پێشبه‌ند	önek

Tablo 0.4: Taê Namê Virastey'ê ke Peybend Gureto

Zazaki¹⁰⁸		Soranki		Tırki
peybend	çekuye	peybend	çekuye	
-ane	niştane	-	ełqe (ئەلقە), emustîle (ئەمۆستیلە)	yüzük
-ane	sodirane			sabahları
-are	gosare	-are	giware (گوارە)	küpe
-az	miraz		hewîrtirîş (هه‌ویر تیریش)	hamur mayası
-be	gılbe			salkım
-bend	sazbend	-bend	sazbend (ساز به‌ند)	sazcı
-ber	rayber	-ber	řeber (رێبه‌ر)	rehber, kılavuz
-ber	çêber, teber			kapı
-çêna	bıraçêna		birakiç (براکێچ)	yeğen (erkek kardeşin kızı)
-çi, -ci	çayci	-çî	çayçî (چایچی)	çaycı
-dar	dêndar	-dar	qerzdar (قەرزدار)	borçlu
-ên	zerrnên	-în	zeřîn (زەڕین)	altından yapılma
-êna	serrêna	-	sałî dîke (سالی دیکه)	bir yıl daha, öbür yıl
-êni	vêsanêni	-an, -î	birsan (برسان), birsî (برسی)	açlık
-ês	hewrês			çığ
-ge	dezge, nisange	-ga	dezga (دەزگا)	tezgah, nişangah
-gir, -kır	pêşgire	-gir	destgir (دەستگیر)	mendil
-ık	çenıke	-	çenage (چەناگه)	çene

¹⁰⁸ Serba peybendanê binu nia de: Mesut Keskin, (2022), Zonê ma de peybendi, <https://www.zazaki.de/index.php/zaz/ziwan/ziwane-ma/zone-ma-de-peybendi-sufiksi>.

-in	sol in	-	xwê (خوئ)	tuzlu
-istan	gul istan	-istan	gul istan (گولستان)	güllük, gül bahçesi
-k	bir ak	-k	bir ak (براک)	dost (aldatma)
-kar	cıt kar	-yar	cû tyar (جووتیار)	çiftçi
-kar	xızme kar	-kar	xizmet kar (خزمتکار)	hizmetçi
-mal	des male	-mał	dest mał (دمستمال)	mendil, havlu
-wan	sayd wan	-wan	nêçîr wan (نێچێروان)	avcı
-waz	xêr waz	-xwaz	xêr xwaz (خێرخواز)	hayırsever
-za	bir aza	-za	bir aza (برازا)	yeğen (erkek kardeşin oğlu)

3.1.3.1. Sıfet ra Name Vırastene

Zazakiyê Zımey u Soranki de ebe peybendê “-i” sıfet ra name vırajino. Zazaki de no peybend ra dıme sufiksê makekêni “-e” ki yeno. Taê fekanê Zazakiyê Zımey de ebe “-êni” (< ine) u “têni/tine”¹⁰⁹ ra ki name vırajino. Soranki de ebe peybendanê “-î, -yetî, -ayetî, -êtî, -ayî, -e, -atî”¹¹⁰ u “-ane”¹¹¹ ki sıfet ra name vırajino.

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
berziye, berjiye, berjê ni	berzî (بەرزى), biîndî (بێندى)	yükseklik
ciraniye, ciranê ni	dirawsêyî (دراوسىيى), dirawsêyetî (دراوسىيەتى)	komşuluk
nêweşiye, nêweşê ni	nexoşî (نەخوشى)	hastalık
mordemiye, mordemê ni	mirovayetî (مروفايەتى)	insanlık

¹⁰⁹ Fekê Vartoy (/Gımgımı) de ni formi estê.

¹¹⁰ Xoşnaw, e.n.v., 2021, r. 43.

¹¹¹ “pakane” (Tırki: saflık): Yıldırım, e.n.v., 2014, r. 19.

3.1.4. Namê Pêrabestey

Nameyê ke dı ya ki jêdêri çekuyu ra yenê pê u mana de newiye ifade kenê, iyê.¹¹²
Zazaki u Soranki de taê misalê ni namu niarê:

Zazaki	Soranki	Tırki
destgiran	destgiran (دهستگران)	eli ağır
qesebaz	zorbilê (زۆربلێ)	konuşkan
rinerm	řûnerm (روونەرم)	yumuşak yüzlü
seredez	serêş (سەرێش)	baş ağrısı
serewes, serxos	serxoş (سەرخۆش)	sarhoş, kafası iyi
zerrewes	diłxoş (دلخۆش)	mutlu, hoşnut

3.1.5. İzafê Namey

Çekuyê ke namu hetê taê xusîşiyetu ra nisan danê (sıfê, zemir, namê bini), i Zazaki u Soranki de zafêri yenê peyniye. Nameo ke ver dero, ey ra dime jü peybendê izafey yeno. Soranki de peybendê ni izafey “-î” ya ki “-y”yo u ferqê cınsanê naman’ê makeki u neri nisan nêkeno.¹¹³ Eke vokalu ra tepia peybendê “-i” bêro, beno “-y”. Zazaki de ki peybendê halio (-i) ke yeno namê dıdine ser, eke vokalu ra tepia bêro, o ki beno “-y”. Gorê neri u makek u jêdey, peybend u qeydê izafê namey niaro:

Tablo 0.5: Ebe Çekuyanê Neri u İzafê Namey

Zazaki	Soranki	Tırki
neri (-ê) + neri (-i)	î + ø	
barê heri	barî ker	(erkek) eşeğin yükü
kıtabê mêrîki	pertûkî mirov	adamın kitabı
karê mı	karî min	benim işim

¹¹² Malmîsanij, e.n.v., 2015, r. 76.

¹¹³ Kurdo, e.n.v., 1990, r. 49.

Tablo 0.6: Ebe Çekuyanê Neri u Makeku Îzafê Namey

Zazaki	Soranki	Tırki
neri (-ê) + makek (-ø)	î + ø	
barê here	barî ker	(dişi) eşeğin yükü
kıtabê cênike	pertûkî jin	kadının kitabı
karê mı	karî min	benim işim

makek (-a) + neri (-i)	î + ø	
boa kitabî	bonî pertûk	kitabın kokusu
mektuba mêrîkî	namey mirov	adamın mektubu
bara mı	hawbeşî min	benim payım

Tablo 0.7: Ebe Çekuyanê Makeku Îzafê Namey

Zazaki	Soranki	Tırki
makek (-a) + makek (-ø)	î + ø	
boa sae	bonî sêw	elmanın kokusu
mektuba cênike	namey jin	kadının mektubu
bara mı	hawbeşî min	benim payım

Tablo 0.8: Ebe Çekuyanê Makek u Jêdeu (Oblik) Îzafê Namey

Zazaki	Soranki	Tırki
makek (-a) + jêde (-u)	î + an	
kerğa mêrîku	mirîşkî mirovan	adamların tavuğu
mektuba mêrîku	namey mirovan	adamların mektubu
bara ma	hawbeşî ême	bizim payımız

Tablo 0.9: Ebe Çekuyanê Neri u Jêdeu (Oblik) Îzafê Namey

Zazaki	Soranki	Tırki
neri (-ê) + jêde (-u)	î + an	
kutikê mêriku	segî mirovan	adamların köpeği
kıtabê mêriku	petûkî mirovan	adamların kitabı
barê ma	barî ême	bizim yükümüz

Tablo 0.10: Ebe Çekuyanê Jêde (Nominatif) u Neri u Îzafê Namey

Zazaki	Soranki	Tırki
jêde, sade (-ê) + tek, neri (-i)	anî + ø	
kerge mêriki	mirîşkanî mirov	adamın tavukları
kıtabê mêriki	pertûkanî mirov	adamın kitapları
barê mı	baranî min	benim yüklerim

Tablo 0.11: Ebe Çekuyanê Jêde (Nominatif) u Makeku Îzafê Namey

Zazaki	Soranki	Tırki
jêde, sade (-ê) + tek, makek (-ø)	anî + ø	
kerge cênike	mirîşkanî jin	kadının tavukları
kıtabê cênike	pertûkanî jin	kadının kitapları
barê mı	baranî jin	benim yüklerim

Tablo 0.12: Ebe Çekuyanê Jêdeu (Nominatif+Oblik) Îzafê Namey

Zazaki	Soranki	Tırki
jêde, sade (-ê) + jêde (-u)	anî + an	
kıtabê mêriku	pertûkanî mirovan	adamların kitapları
kıtabê cêniku	pertûkanî jinan	kadınların kitapları
kerge mêriku	mirîşkanî mirovan	adamların tavukları
kerge cêniku	mirîşkanî jinan	kadınların tavukları

Tablo 0.13: Ebe Çekuyanê Jêdeu (Oblik+Oblik) Îzafê Namey

Zazaki	Soranki	Tırki
jêde, oblik (-anê) + jêde (-u)	anî + an	
kıtabanê mêrîku	pertûkanî mirovan	adamların kitapları
kıtabanê cênîku	pertûkanî jinan	kadınların kitapları
kerganê mêrîku	mirîşkanî mirovan	adamların tavukları
kerganê cênîku	mirîşkanî jinan	kadınların tavukları

3.1.5.1. Îzafê Namey'o Rêzılki (/Zıncılın)

Îzafê namey'o ke hirê ya ki jêdêri namu ra yeno pê, izafeo zıncılino. Ni hetî ra qeydê Zazaki¹¹⁴ u Soranki jübini ra nejdiyo. Ebe misalanê Zazaki u Soranki qeydê izafê namey'ê zıncılını niaro:

Zazaki: bonê albazê biraê Heseni

Soranki: xanûy hawrêy bıray Heseni

Tırki: Hasan'ın erkek kardeşinin arkadaşının evi (/binası)

Zazaki: namê tağan u dewan u sukanê ma

Soranki: nawî tax u gund u bajar(ek)anî ême

Tırki: mahalle, köy ve şehirlerimizin ad(lar)ı

Zazaki: karê mın'ê çêy

Soranki: karî malekemm

Tırki: benim ev işim

¹¹⁴ Serba malumatên u misalanê jêdeu nîa de: Mesut Keskin, *Name rê serkerdena sıfet u namey*, (2022), <https://www.zazaki.de/index.php/zaz/ziwan/ziwane-ma/name-re-serkerdena-sifet-u-namey>.

3.1.6. Halê Namu

Zazaki de yê namu dı halê xo (morfolojik) estê:

1. halo raşto ke ciabê persanê “kam” u “çı” dano (Lat. Casus rectus)
2. halo çewto ke jê “kami rê, kami, yê kami, kami ra” ciabê pêro persanê binu dano (Lat. Casus obliquus)¹¹⁵

Kurdki de halê namu esasen halo sade (raşt) u halo çewt u halê vengdaişio.¹¹⁶ Sorankiyo Standard de halo çewt çino, hal nêvurino.

3.1.6.1. Halo Raşt (/Sade/Nominatif)

Halê namey’o ke pırabeste¹¹⁷ nêamo guretene, halo sadeo.¹¹⁸ Çekuyê Zazaki’yê ke ni hal derê, gegane halê xo vurnenê, kunê halo çewt ki. Çekuyê Sorankiyê Standardi tım halo raşt derê. Ni hali rê taê misali:

Zazaki: Ez vanane (/von) ke **hes** yeno.

Soranki: Min delêm ke **wırç** dêt.

Tırki: Ben diyorum ki **ayı** geliyor.

Ni misalu de zemir u namey halo sade derê, nêbiyê oblik, peybend nêgureto.

3.1.6.2. Halo Çewt

Zazaki de hem namê teki hem ki namê jêdey benê çewt. Halê pêro namanê neri u makekan’o jêde ke beno çewt, nameyê ke tek u makekê, halo çewt de nêvurinê ya ki kes şikino ke vazo qeseykerdiso rozane de nêvurinê.¹¹⁹ Namê neriê jükekê ke candarê, halo çewt de peybendê “-i” cênê, çekuyanê bêcanu de peybend nêcênê, eke kıfş niyê. Zonê Soranki’yê nuşteki de halo tek de qe jü grê morfoloji çino ke halo raşt u halo çewt jübini ra cia kero. Zonê Soranki’yê qeseykerden u nuşteki de halo jêde de her dı halanê raşt u çewtu de vuriyais nêbeno.¹²⁰ Misali:

¹¹⁵ Keskin, e.n.v., 2017, r. 23.

¹¹⁶ Malmîsanij, e.n.v., 2015, r. 81.

¹¹⁷ Tırki: ek

¹¹⁸ Malmîsanij, e.n.v., 2015, r. 81.

¹¹⁹ Harun Turgut, *Türkçe Açıklamalı Zazaca Dilbilgisi*, Neşirê Tiji, Estambol, 2009, r. 22.

¹²⁰ Kurdo, e.n.v., 2021, r. 67.

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
verg, kutık, werdene	gurg, seg, xwardin	kurt, köpek, yemek
Verg kutıki weno.	Gurg seg dexwat.	Kurt köpeği yiyor.
Vergi kutık werd.	Gurg segî xward.	Kurt köpeği yedi.
Kutık vergi weno.	Seg gurg dexwat.	Köpek kurdu yiyor.
Kutıki verg werd.	Seg gurgî xward.	Köpek kurdu yedi.

Zazaki de namê makeki halo çewt de bîbê ki formê xo nêvurino, peybendê nêcênê.

Misali:

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
manga, bize, kiştene	manga, bizin, kuştin	inek, keçi, öldürmek
Manga bize kisena.	Manga bizin dekujêt.	İnek keçiyi öldürüyor.
Manga bize kişte.	Manga bizinî kuşt.	İnek keçiyi öldürdü.
Bize manga kisena.	Bizin manga dekujêt.	Keçi ineği öldürüyor.
Bize manga kişte.	Bizin mangay kuşt.	Keçi ineği öldürdü.

Nameyê ke jêdeyê, halo çewt de peybendê “-an” cênê hama Zazakiyê Zımey de no peybend zafêri beno “-u”. Eke “-u” ra dıme kopula ya ki taê peybendi bêrê, “n” vejino meydan. Soranki de ki peybendê jêdeyêni “-an”o hama gegane nêvajino. Misali:

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
verg, kutık, bize, werdene	gurg, seg, bizin, xwardin	kurt, köpek, keçi, yemek
Verg kutıku weno.	Gurg seg(an) dexwat.	Kurt köpekleri yiyor.
Vergi kutiki verdi.	Gurg seg(an)î xward.	Kurtlar köpeği yiyor.
Vergu kutık(i) werd(i).	Gurg segyan xward.	Kurtlar köpekleri yediler
Verg bızu weno.	Gurg bizin(an) dexwat.	Kurt keçileri yiyor.
Vergi biji verdi.	Gurg bizin(an)î xward.	Kurt keçileri yedi.
Vergu biji verdi.	Gurg bizin(an)yan xward.	Kurtlar keçileri yediler.

3.1.6.2.1. Halê Meyli

Zazakî¹²¹ u Soranki de ebe taê edatu ra mana meyli yena daene. Ni edatê Zazakî u Soranki niyê:

Zazakî: be, ra, rê

Soranki: be, bo, pê

Tablo 0.14: Verbend u Peybendê Naman'ê Halê Meyli

Zazakî		Soranki		Tırki
be	Ey kıtab da be cı.	be	Ew pertûkî be ew da.	O kitabı ona verdi.
be	O meşte sono be Diyarbekır.	bo	Ew beyanî deçêt bo Dîyarbekır.	O yarın Diyarbakır'a gidiyor.
ra	To ra çiyê nêvon.	pê	Şitêkit pê nalêm.	Sana bir şey demiyorum.
rê	A sanıku cı rê qesey kena.	bo	Ew bo ew çîrokan delêt.	O ona masal anlatıyor.

3.1.6.2.2. Halê Mendişi (Lokative)

Zazakî de halê mendişi ebe edatê “der” beno. Ni edati ra dıme ke kopula mêro, Zazakîyê Zımeş de zafêri “r”o peyên gınenno waro, teyna “de” vajino. Çekuyê neriê candarê ke verê ni edati derê, kunê halo oblik.

Yê Soranki ki ebe verbendê “le” beno halê mendişi. Qeseo ke “le” ra dıme yeno, gegane i qesey ra dıme “da” ki vajino: le ...da.

Zazakî	Soranki	Tırki
... de(r)	le ...(da)	de, da
Bedır çê de bi.	Bedir le mał(ê) bû. ¹²²	Bedir evde idi.
Merge de vilıkı zafê.	Le mêngê (da) kulîlk zorin. ¹²³	Çayırda çiçekler çoktur.
O nıka dewe dero .	Ew êsta le dêye.	O şimdi köydedir.

¹²¹ Malmîsanij, e.n.v., 2015, r. 83.

¹²² Kurdo, e.n.v., 1990, r. 264.

¹²³ Kurdo, e.n.v., 1990, r. 264.

3.1.6.2.3. Halê Vejiyaişi (Ablative)

Zazaki de no hal ebe edatê “ra” beno, yê Soranki ki ebe edatê “le”o hama gegane qalîbê nianêni ki yenê gurenaene: le ...ewe, le ... ra.¹²⁴

Zazaki: ... ra

Soranki: le ...(ewe)

Tırki: ...den/dan

Zazaki: Ez çê **ra** hatan itha pê bisikleti amo.

Soranki: Min **le** maîeke ta êre be baysikil hatim.

Tırki: Ben ev**den** buraya kadar bisiklet ile geldim.

Zazaki: Kerwan Hewlêr **ra** amo.

Soranki: Karwan **le** Hewlêrewê hatuwe.¹²⁵

Tırki: Kervan Erbil’den gelmiş.

Zazaki: O Erzingan **ra** yeno.

Soranki: Ew **le** Erzinganewê dêt.

Tırki: O Erzincan’**dan** geliyor.

3.1.6.2.4. Halê Wasîta (Instrumentale)

Zazaki de dı edatê ni hali estê: “pê” u “(e)be / (e)ve ... ra”. Esıl ser “pê” tam mana wasîta dano hama formo bin ki yeno gurenaene. Soranki de ki verbendê ni hali “be”o, formê Zazaki’yo dıdîne ra nejdiyo.

Zazaki: Ma **pê** otobuşî sonime mekteb.

Soranki: Ême **be** pas deçîne qutabxane.

Tırki: Biz otobüs **ile** okula gidiyoruz.

¹²⁴ Xoşnaw, e.n.v., 2021, r. 215.

¹²⁵ Xoşnaw, e.n.v., 2021, r. 205.

Zazaki: Mı **pê** torjêni dare bîrnê.

Soranki: Min **be** teqemenî darekem biřîyewe.

Tırki: Ben balta **ile** ağacı kestim.

3.1.6.3. Halê Vengdaişi (Vokatîf)

Zazaki u Soranki de vengdais zafêri ebe taê peybendu ra beno. Zazaki de gorê cîns u tek-jêdebiyaisê namu peybendi vurinê. Çekuyê ke neri u tekê, peybendê “-o” cênê; çekuyê ke makek u tekê, peybendê “-ê” u “-i” cênê; çekuyê ke jêdeyê, peybendê “-enê/-êne” cênê.

Sorankiyo Standard de serba yê pêro namanê tek u zafêri jü peybend yeno gurenaene, o ki “-e”o. Taê çekuyanê makeku (jê “kiç”) ra dime peybendê “-ê” ki yeno. Çekuyê ke jêdeyê, peybendê “-îne” cênê.¹²⁶

Tablo 0.15: Peybendê Çekuyanê Nerian’ê Halê Vengdaişi

çekuyê ke tek u neriê					
Zazaki		Soranki		Tırki	
sade	vengdais	sade	vengdais	sade	vengdais
pi	Bao!	bawk	Bawke!	baba	Baba!
Heq	Heqo!	Xuda, Xwa	Xwaye!	Tanrı	(Ey) Tanrı!
can	Cano!	giyan	Giyane!	can	Can!
khek	Kheko!	kak	Kake!	ağabey	Ağabey!

¹²⁶ Kurdo, e.n.v., 2021, r. 69.

Tablo 0.16: Peybendê Çekuyanê Makekan'ê Halê Vengdaişi

çekuyê ke tek u makekê					
Zazaki		Soranki		Tırki	
sade	vengdais	sade	vengdais	sade	vengdais
mae	Daê!	dayik	Dayike/Daye!	anne	Anne!
wae	Waê!	xuşk	Xuşke/Xuşkê!	abla	Abla!
veyve	Veyvê!	bûk	Bûke!	gelin	Gelin!
çêna	Çênê!	kiç	Kiçe/Kiçê!	kız	Kız!

Tablo 0.17: Peybendê Çekuyanê Jêdean'ê Halê Vengdaişi

çekuyê ke jêdeyê					
Zazaki		Soranki		Tırki	
sade, jêde	vengdais	sade	vengdais	sade	vengdais
may	Maenê!	dayikan	Dayikîne!	anneler	Anneler!
way	Waenê!	xuşkan	Xuşkîne!	ablalar	Ablalar!
pi(y)	Piyenê!	bawkan	Bawkîne!	babalar	Babalar!
domani	Domanenê!	mindağan	Mindağîne!	çocuklar	Çocuklar!
albaji	Albazenê!	hawrêyan	Hawrêyne!	arkadaşlar	Arkadaşlar!

3.1.7. Taê Namey

Taê namê bingeyinê ke zaf yenê gurenaene, ni qısmi de inu sero yeno vınıtene. Hetê ni namanê bingeyinu ra mabênê Zazaki u Soranki de zaf ferq çino, namey jübini ra nejdiyê.

3.1.7.1. Namê Bezn u Ri u Organu

Tablo 0.18: Namê Bezn u Ri u Organu

Zazaki	Soranki	Tırki
bezne, lese	bejin بهژن	endam, boy
sere, sare	ser سەر	baş
mezg	mêşk مێشک	beyin
ri	řû روو	yüz, surat
por, gızık	qij قێژ	saç
çare	nêwçewan نێوچهوان	alın
xocig	cenk چەنک	favori, duluk
gos	giwê گۆی	kulak
buriye	biro برۆ	kaş
bızangi	birjang برژانگ	kirpik
çım	çaw چاو	göz
lilike	sêwî çaw سێوی چاو	göz bebeği
qapağê çımı	pêluy çaw پێلوی چاو	göz kapağı
pırnıke	lût لووت	burun
gepe, aliske	řûmet روومەت	yanak
zımêli	simêl سەمێل	bıyık
lew	lêw لێو	dudak
zon	ziman زمان, ziwan زوان	dil
dıdan	didan ددان	diş
herdise, hêrdise	řîş ریش	sakal
çene, çenike	çeneke چەنەکە	çene
gule	gerû گەروو	boğaz
herme	qol قۆل	(ön) kol
boji	piştêmil پێشتەمەل	(arka) kol
zend	anîşk ئانێشک	dirsek

dest	دهست dest	el
bêçike	pence پهنجه	parmak
kefe	لهپی دهست lepî dest	avuç içi
şêne	sing سنگ	göğüs
phışti	pişt پشت	sırt
miyane	keleke كهلهكه	bel
zerri	dił دل	yürek, gönül
cigere, pısıke	sî سی	akciğer
pısıka şiae	cerg جهرگ, ciger جیگر	karaciğer
velık	gurçile گورچيله	böbrek
serpez	fateřeř فاتهړهړش, fisik فسك, sipil سپل	dalak
pize	gede گده	mide, karın
vêre	sik سك	göbek, karın
nak	nawk ناوك	göbek deliği
loqlıke	řixole ريخوله	bağırsak
qıne	kun كون	kalça
qor	qaç قاچ	bacak
peyeke	poz پوز	baldır
zoni	kiławî ejno كلاوى ئەژنو	diz
linge	pê پی	ayak
pasna	pajne پی	topuk
aste	êsk ئیسک	kemik

3.1.7.2. Namê Çekuyanê Mordemiye

Tablo 0.19: Namê Çekuyanê Mordemiye

Zazaki	Soranki	Tırki
pi	bawk باوک	baba
mae	dayik دایک	anne
doman	mindal مندال	çocuk
bıra	bıra برا	erkek kardeş
wae	xuşk خوشک	abla, bacı
laz, lac	kuř کور	erkek evlat
lacek	kuř کور	erkek çocuk
çêna	kiç کچ	kız evlat
çêneke	kiç کچ	kız
mêrde	mêrd مێرد	koca
cêniye	hawser هاوسەر, jin ژن	karı
zama	zawa زاوا	damat
veyve	bûk بووک	gelin
khalık	bapîr بابیر	dede
dêke, pirike	dapîr داپیر	nine
torn	newey نەوێ	torun
ap, ded	mam مام	amca
amıke	xalôza خالۆزا	hala
xal	xal خال	dayı
xalıke	xalôza خالۆزا	teyze
xınami	xizmayetî خزمایهتی	dünür
vistewre	xezûr خەزۆر	kayın baba
vistewriye	xesû خەسوو	kayın ana
zeyiye, gorıme	diş دیش	görümce

3.1.7.3. Namê Rengu

Tablo 0.20: Namê Rengu

Zazaki	Soranki	Tırki
sur	sûr سور	al, kırmızı
kesk	sewz سهوز	yeşil
khewe ¹²⁷	şîn شین	mavi (bitkiler için yeşil)
çequer	zerd زرد	açık sarı
zerd	zerd زرد	koyu sarı
pembe	pembe پهمبه	pembe
şia	řeş رهش	kara, siyah
sipê	sipî سپی	ak, beyaz
mor	wenewşeyî وەنەوشەیی	mor
bor	qaweyî قەوێی	kahverengi
gewr	xolemêşî خۆلەمەشی	gri

3.1.7.4. Namê Rozu

Tablo 0.21: Namê Rozu

Zazaki	Soranki	Tırki
seme	şemme شەممە	cumartesi
bazar	yekşemme یەکشەممە	pazar
dıseme	dûşemme دووشەممە	pazartesi
şêseme	sêşemme سێشەممە	salı
çarseme	çîwarşemme چوارشەممە	çarşamba
phon(c)seme	pêncşemme پێنجشەممە	perşembe
yene	heynî هەینی	cuma

¹²⁷ Taê fekanê Soranki de ki “kewe” vajino.

3.1.7.5. Namê Demanê Serre

Tablo 0.22: Namê Demanê Serre

Zazaki	Soranki	Tırki
usar	behar بههار	ilkbahar
amnan	hawîn هالوین	yaz
payiz	payîz پاییز	sonbahar
zımıstan	zımsan زمسان	kış

3.1.7.6. Namê Asmu

Zazakiyê Zımey de namanê asmu ra hirê teney neriê, i bini makekê. İyê ke neriê, niyê: çele, mart, gağan. Taê fekanê Zazakiyê Zımey de “marte” ki vajina, makeka.

Tablo 0.23: Namê Asmu

Zazaki	Soranki	Tırki
çele	řêbendan / kanûnî duwem کان وونی دووم / رییهندان	ocak
gujige	řeşemê / sibat رەشمە / سبات	şubat
mart	adar ئادار	mart
nisane	nîsan نیشان	nisan
gulane	gułan گولان	mayıs
amnania verêne	pûşber / hezîran پووشبەر / هزیران	haziran
amnania wertêne	xermanan / temûz خەرمانان / تەمووز	temmuz
amnania peyêne	gelawêj / ab گەلاوێژ / آب	ağustos
payijia verêne	gelarêjan / eylûl گەلارێژان / ئەیلوول	eylül
payijia wertêne	řezber / tişrînî yekem تەشرینی یەكەم / رەزبەر	ekim
payijia peyêne	sermawez / tişrînî duwem تەشرینی دووم / سەرماوەز	kasım
gağan	befiranbar / kanûnî yekem بەفرانبار / کانوونی یەكەم	aralık

3.1.7.7. Namê Heywanu

Tablo 0.24: Namê Heywanu

Zazaki	Soranki	Tırki
astor	ئەسپ esp	at
vosn	بەرەن beran	koç
xoz	بەراز beraz	domuz
bize	بزن bızın	keçi
bijêk	گێسک gêsk	oğlak
vareke	کار kar	kuzu
ga	گا ga	öküz
dik	کەلەشینەر keleşêr	horoz
her, here	کەر ker	eşek
awrêş	کەر وێشک kerwêşk	tavşan
manga	مانگا manga	inek
miye	مەر meř	koyun
kerge	مەریشک mirîşk	tavuk
merre, merriye	مشک mişk	fare
pısing, pısinge	پیشیله pişîle	kedi
xone	پیشیله‌ی نێر pişîley nêr	erkek kedi
kutık	سەگ seg	köpek
dele	سەگی مێ segî mê	dişi köpek

3.2. Zemiri

Çekuyê ke cumle de caê namu cênê, zemiri iyê¹²⁸. Ni guriyaişi de zemiri nia tesnif biy:

- Zemirê Keşi (Pronoun)
- Zemirê “Xo” (Reflexive)
- Zemirê Nisani (Demonstrative)
- Zemirê Aidiyeti (Possesive)
- Zemirê “Ke”
- Zemirê Perşi (WH pronoun)
- Zemirê Nediariye

3.2.1. Zemirê Keşi

Zazaki u Soranki¹²⁹ de dı grubê zemiranê keşi estê. Zazaki de mabênê ni grubu de ferqê hali esto: Zemirê gruba jüyine halo raşt (/nominatif) derê, yê gruba dıdine ki halo çewt (/oblik) derê. Zemirê Soranki’yê gruba dıdine jê peybendê, zafêri waxto ravêrde de objêyu ra dime yenê. Waxto nikaên de ki gegane kunê mabênê fêlu.¹³⁰

Taê varyantê zemiranê Zazaki u Soranki estê. Formê Zazaki’yê ke ni guriyaişi de amay gurenaene, yê fekê Pilemoriy u Erzinganiê; yê Soranki ki formê zonê standardiê.

Tablo 0.25: Zemirê Keşi

Zazaki		Soranki		Tırki
gruba 1. (nominatif)	gruba 2. (oblik)	gruba 1.	gruba 2.	
ez	mı	min (من)	-im, -m	ben, beni
tı, tu	to, tu	to (تو)	-ît, -it	sen, seni
o, u	ey, ê, i, yi	ew (ئەو)	-î, -êt, -at	o, onu (eril)
a	ae, ee	ew (ئەو)	-î, -êt, -at	o, onu (dişil)
ma	ma	ême (ئێمه)	-în, -man	biz, bizi

¹²⁸ Malmîsanij, e.n.v., 2015, r. 97.

¹²⁹ Kurdo, e.n.v., 1990, r. 94-95.

¹³⁰ Kurdo, e.n.v., 1990, r. 96-97.

sîma, şîma ¹³¹	sîma, şîma	êwe (ئێوه)	-in, -n, -tan	siz, sizi
ê, î, yî	înu, îne	ewan (ئێوان)	-in, -n, -yan	onlar, onları

Soranki ki jê Zazaki, zono de nême-ergatifo, fêli gorê waxtan u transitifiy u intransifiye peybendanê ciau cênê. Kurdki wayirê sistemê dê hali'ê dewleti biyo, hama taê diyaletu waxto de derg ra dîme no xusîşiyetê xo ca verdo.¹³² Zemirê Soranki'yê ke gruba jüyine derê, î gorê waxtan u çîyanê binu nêvurinê; zemirê gruba didine gorê waxtan u xusîşiyetanê fêlu vurinê.

Nî zemirî, fêlê ke transitifê, ontisê inan'ê wextê ravêrdey de yenê gurenais:

-im/-m

-it/-t

-î/-y

-man

-tan

-yan

Zazaki: (mî) va, (tu) va, (ey) va, (ae) va, (ma) va, (sîma) va, (înu) va

Soranki: gutîm, gutît, gutî, gutman, guttan, gutyan

Tırki: dedim, dedin, dedi, dedik, dediniz, dediler

Eke nî zemirî namu ra dîme bêrê, jê zemiranê aidîyeti ki yenê gurenais¹³³:

Zazaki	Soranki	Tırki
pi	bawk	baba
piyê mî	bawkim	babam
piyê to	bawkit	baban
piyê ey/ae	bawkî	babası

¹³¹ Taê fekanê Zazakiyê Zîmey de ki “şîma” bîvajîyo ke zafêrî Zazakiyê Merkez u Verojî de nîa vajîno.

¹³² Feysel Ğazî Mehmed, *Doxî Rêzîmanî Le Zîmanî Kurdîda*, Universitê Selahedîni, Tezê Lisansê Berjî, Hewlêr, 2015, r. 18.

¹³³ Kurdo, e.n.v., 1990, r. 97-98.

piyê ma	baw kman	babamız
piyê sîma	baw k tan	babanız
piyê inu	baw k yan	babaları

Ni zemiri, fêlê ke intransitifê, ontisê inan'ê waxtê ravêrdey de yenê gurenais:

-im/-m

-î(t)/-yt

-ø

-în/-yn

-in/-n

Zazaki: kutene (< kotene < kewtene)

Soranki: kewtin

Tırki: düşmek

Zazaki: kuto, kuta, kut/kute, kutime, kuti

Soranki: kewtim, kewtît, kewt, kewtîn, kewtin

Tırki: düştüm, düştün, düştü, düştük, düştünüz/düştüler

Ni zemiri, ontisê fêlan'ê waxtê nîkaêni de yenê gurenais:

-im/-m

-ît/-yt

-êt, -at

-în/-yn

-in/-n

Zazaki: kerdene

Soranki: kirdin

Tırki: yapmak

Zazaki: kon (< kenane), kena, keno/kena, kenime, kenê

Soranki: dekem, dekeyt, dekat, dekeyn, deken

Tırki: yapıyorum, yapıyorsun, yapıyor, yapıyoruz, yapıyorsunuz/yapıyorlar

Waxto ke fêli gorey halê emiri onciyay, taê peybendê zemiranê keşi yenê gurenais. Zazaki u Soranki de teyna zemiranê “tı, to” u “sıma, êwe” de halo emir beno. Ni peybendê zemiranê keşi her dı zonü de niarê:

Tablo 0.26: Peybendê Halê Emiri

Zazaki		Soranki	
zemirê keşi	peybendê halê emiri	zemirê keşi	peybendê halê emiri
tı	-e, -ø	to	-e, -ø
sıma	-ê ¹³⁴	êwe	-in, -n

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>¹³⁵	<u>Tırki</u>
(Tı) ronise!	(To) danîşe!	(Sen) otur!
(Sıma) ronise!	(Êwe) danîşin!	(Siz) oturun!
(Tı) bure!	(To) bixo!	(Sen) ye!
(Sıma) burê!	(Êwe) bixon!	(Siz) yiyin!
(Tı) bıke(re)!	(To) bike!	(Sen) yap!
(Sıma) bıkerê!	(Êwe) biken!	(Siz) yapın!

¹³⁴ Zazakiyê Merkeji de formê “-ên, -in, -yen” ki estê.

¹³⁵ Yıldırım, e.n.v., r. 35.

3.2.2. Zemirê “Xo”

No zemir hem Zazaki de hem ki Soranki de “xo”yo hama taê fekanê Zazakiyê Zımeş de “ho” ki vajino. No zamir, Zazaki de gorê neri u makek u jêdêni nêvurino, Soranki de “xo” ra dıme gorê kesu ni peybendi yenê¹³⁶:

(min) xo-m

(to) xo-t

(ew) xo-y

(ême) xo-man

(êwe) xo-tan

(ewan) xo-yan

Zazaki: Laceki cam de xo di.

Soranki: Kuř(eke) le cam da xoy dî (/bînî).

Tırki: Oğlan camda kendini gördü.

Zazaki: Mordemi dısmenê xo kişt.

Soranki: Mirov(eke) duşminî xoy kuşt.

Tırki: Adam düşmanını öldürdü.

3.2.3. Zemirê Nisani

Çıyo ke nejdi ya ki dūrio, zemirê nisani i çiy nisan kenê, hurendia i çiy de yenê gurenais.¹³⁷ Zazaki de ni zemiri gorê hali ki vurinê.

Zemirê halê sadeş niarê:

¹³⁶ Xoşnaw, e.n.v., 2021, r. 79.

¹³⁷ Malmîsanij, e.n.v., 2015, r. 100.

Tablo 0.27: Zemirê Nisani'ê Sadey

	Zazaki	Soranki	Tırki
nejdi			
neri	no No weno.	em(e) (ئەمە) Em dexwat.	bu Bu yiyor.
makek	na Na wena.	em(e) (ئەمە) Em dexwat.	bu Bu yiyor.
jêde	ni Ni wenê.	eman(e) (ئەمانە) Eman dexion.	bunlar Bunlar yiyorlar.

	Zazaki	Soranki	Tırki
dûri			
neri	o O weno.	ew(e) (ئەوە) Ew dexwat.	o O yiyor.
makek	a A wena.	ew(e) (ئەوە) Ew dexwat.	o O yiyor.
jêde	ê / i Î wenê.	ewan(e) (ئەوانە) Ewan dexion.	onlar Onlar yiyorlar.

Zemirê halê çewti (/oblîki) niarê:

Tablo 0.28: Zemirê Nisani'ê Obliki

	Zazaki	Soranki	Tırki
nejdi			
neri	ney / nê / ni Ney werd.	eme Em xwardî.	bu Bu yedi.
makek	nae Nae werd.	eme Em xwardî.	bu Bu yedi.
jêde	ninu / nine Ninu werd.	emane Eman xwardyan.	bunlar Bunlar yediler.

	Zazaki	Soranki	Tırki
dûri			
neri	ey / ê / i Ey werd.	ew(e) Ew xwardî.	o O yedi.
makek	ae Ae werd.	ew(e) Ew xwardî.	o O yedi.
jêde	inu / ine Înu werd.	ewan(e) Ewan xwardyan.	onlar Onlar yediler.

Soranki de “e”o ke peyniya ni zemiranê nisani dero, cumlanê fêlu nêvajino; cumlanê namu de vajino:

Zazaki	Soranki ¹³⁸	Tırki
No ama. (neri)	Em hat.	Bu geldi.
No baqılo.	Eme zîreke.	Bu zekidir/akıllıdır.
O şî. (neri)	Ew řoyışt.	O gitti.
O rindeko. (neri)	Ewe ciwane.	O güzeldir.
Ni amay.	Eman hatin.	Bunlar geldiler.
Ni azê peyêcoyê.	Emane newey diwařojin.	Bunlar geleceğın nesilleridir.

3.2.4. Zemirê Wayiriye

No zemir Zazakiyê Zımeş de “yê”yo hama ni dı varyantê xo ki estê: ê, ey. Zazaki de no zemir gorê namanê neri u makek u jêdeu nêvurino. Soranki de ki dı formê ni zemiri estê: hî (هى), î (ئى).¹³⁹ Soranki de ki jê yê Zazakiyo, gorê neri u makek u jêdey formê zemiri nêvurino.

Tablo 0.29: Zemirê Wayiriye

Zazaki	Soranki	Tırki
yê mı	hî min هى من	benim
yê to	hî to هى تو	senin
yê ey	hî ew هى ئهو	onun (eril)
yê ae	hî ew هى ئهو	onun (dişil)
yê ma	hî ême هى ئيمه	bizim
yê sıma	hî êwe هى ئيوه	sizin
yê inu	hî ewan هى ئهوان	onların

¹³⁸ Yıldırım, e.n.v., r. 35-36.

¹³⁹ Xoşnaw, e.n.v., 2021, r. 81.

Tablo 0.30: Taê Misalê Zemiranê Wayiriye

	Zazaki	Soranki	Tırki
neri	Yê mı rindeko.	Hî min ciwane.	Benimki güzeldir.
makek	Yê mı rindeka.	Hî min ciwane.	Benimki güzeldir.
jêde	Yê mı rindekê.	Hî min ciwanin.	Benimkiler güzeldirler.
neri	Kıtab yê mîno.	Kitêb hî mine.	Kitap benimdir.
makek	Mektube yê mîna.	Name hî mine.	Mektup benimdir.
jêde	Lapîki yê mînê.	Destkêşekan hî minin.	Eldivenler benimdirler.

3.2.5. Zemirê “Ke”

Zemirê ke hurendia namê jü keşi ya ki jü çiy de yenê gurenaene u dı cumlu bestnenê jübini ra, iyê.¹⁴⁰ Zazaki u Soranki de no zemir jüyo, hurdemênu de ki “ke” vajino.

Tablo 0.31: Taê Misalê Zemirê “Ke”

Zazaki	Soranki	Tırki
Laceko ke remeno, lacê ciranê mao.	Kuřekey ke řadekat, kuři dirawsêyekemane.	Kaçan oğlan, komşumuzun oğludur.
Uyo ke kıtab waneno, talebê mîno.	Ewey ke pertûk dexwênêtewe, xwêndkarekeme.	O kitap okuyan, benim öğrencimdir.
Çêneka ke kılamu vana, albaza mîna.	Kiçekey ke gorañfeykan delêt, hawrêyekeme.	Şarkı söyleyen kız, benim arkadaşımıdır.
Awa ke ma diye, zulm bi.	Ewey ke ême dîtman, zulm bû.	O bizim gördüğümüz, zulüm idi.

3.2.6. Zemirê Perşi

Zemirê perşi, zemirê ke caê namu cênê u mana perşi danê, iyê. Ninu ra taê gorê mana cumley benê sıfet u zerfê perşi ki.¹⁴¹

¹⁴⁰ Yıldırım, e.n.v., r. 38.

Tablo 0.32: Taê Zemiřê Perşı

Zazaki	Soranki	Tırki
koti, ku	kiwê كوی	nere, nereye
çand, çond	çend چەند	kaç, kaç1, birkaç
ç1, çık, çma	çi چى, çî چى	ne
kam	kê كى, kî كى	kim
kamcin, kamci, kamij, kamji	kam کام, kamyan کامیان	hangi, hangisi
se	çi چى	ne, nasıl

3.2.7. Zemiřê Nediariye

Ni zemiri ki hurendia namu cênê hama ninu ra kıfş niyo ke i namey kamê, çikê, çand teneyê, kamjiyê, çiqarê.

Tablo 0.33: Zemiřê Nediariye

Zazaki ¹⁴²	Soranki	Tırki
bêwankes	bêwankes بێوانکەس	filan kişi
bin	dîke دیکە, dî دى	öbürü, öteki, diğeri
çiyê	şitêk شتێک	bir şey
filankes	filankes فلانکەس	filan kişi
hebê		birazcık, biraz
heme, pêro	hemû هەموو	hepsi
her çi	her şit(êk) هەر شتێک	her şey
her kes	her kes(êk) هەر کەسێک	herkes
her jü	her yek هەر يەك	her biri
insan	însan ئینسان	insan
kes	kes کەس	kimse, kişi
mordem	mirov مروڤ	insan, adam

¹⁴¹ Malmîsanij, e.n.v., 2015, r. 104-105.

¹⁴² Serba misalanê binu nia de: Malmîsanij, e.n.v., 2015, r. 106-108.

qe çiyê	ههچ شتێک hîç şitêk	hiçbir şey
tayê	هه‌ندێک hendêk	bazı, bazıısı, kimisi
thoa, thawa	شتێک şitêk	bir şey
têde	تێکرا tîkra	hepsi
jüyê	یهک yek	biri
jêde, jêdêri	زیاتر ziyatir	fazla, ziyade

3.3. Sıfeti

Çekuyê ke namu hetê taê xuşîşiyetu ra tarif kenê, inu ra sıfeti vajinê. Zazaki u Soranki¹⁴³ de sıfeti, namu ra dıme yenê. Sıfeti, namu ebe izafe ra tarif kenê. Ni guriyaişi de sıfeti ni dı hetu ra têver saniyay:

- hetê vırastene ra sıfeti
- hetê mana ra sıfeti

3.3.1. İzafê Sıfeti

Zazaki u Soranki de sıfeti namu ra dıme yenê u taê xuşîşiyetanê namu nisan kenê. Soranki de zafêri ebe peybendê “î/y: ی”, gegane ki ebe peybendê “-e” izafê sıfeti vırajino.¹⁴⁴ Serba ke Zazaki de ergatifiye esta, izafê sfeti de ki hali vurinê, gorê ni vuriyaisê hali peydendê izafey ki vurinê. Zazaki de gorê cıns u tek u jêdebiyaisê namu ki izafê sıfeti vurino. Soranki de cınsê namu çino, eke namey jêde bê, namu ra dıme sufıksê jêdeyêni “-an” yeno. Hetê ra ki Zazaki de gorê cınsê namu, taê peybendi yenê sıfetu ser ki.

¹⁴³ Sıfetê tewr berjiye de sıfet name ra raver yeno.

¹⁴⁴ Xoşnaw, e.n.v., 2021, r. 89.

Tablo 0.34: İzafê Sıfeti

	Zazaki	Soranki	Tırki
ebe nameo neri	name (-o) + sıfet (ø)	name (-î) + sıfet (ø)	
	kutıko har Kutıko har ey tersneno.	segî har Segî har deytirsênêt.	azgın köpek Azgın köpek onu korkutuyor.
ebe nameo makek	name (-a) + sıfet (-e)	name (-î) sıfet (ø)	
	pısinga hare Pısinga hare ey tersnena.	pişîley har Pişîley har deytirsênêt.	azgın kedi Azgın kedi onu korkutuyor.
ebe nameo jêde	name (-ê) + sıfet (-i)	name (-anî) sıfet (ø)	
	kutıkê hari Kutıkê hari ey tersnenê. pısingê hari Pısingê hari ey tersnenê.	seğanî har Seğanî har deytirsênin. pişîlanî har Pişîlanî har deytirsênin.	azgın köpekler Azgın köpekler onu korkutuyorlar. azgın kediler Azgın kediler onu korkutuyorlar.

	Zazaki	Soranki	Tırki
ebe nameo neri	name (-ê) + sıfet (-i)	name (-î) + sıfet (ø)	
	kutikê hari Kutikê hari o tersna.	segî har Segî har ewî tirsand.	azgın köpek Azgın köpek onu korkuttu.
ebe nameo makek	name (-a) + sıfet (-e)	name (-î) sıfet (ø)	
	pısinga hare Pısinga hare o tersna.	pişîley har Pişîley har ewî tirsand.	azgın kedi Azgın kedi onu korkuttu.
ebe nameo jêde	name (-anê) + sıfet (-u)¹⁴⁵	name (-anî) sıfet (ø)	
	kutikanê haru pısinganê haru Kutikanê haru o tersna. Pısinganê haru o tersna.	seganî har pişîlanî har Seganî har ewyan tirsand. Pişîlanî har ewyan tirsand.	azgın köpekler azgın kediler Azgın köpekler onu korkuttular. Azgın kediler onu korkuttular.

Zazaki de waxto ke izafê sıfeti de name neri bıbo, eke hal bıvuriyo, peybendi ki vurinê; namê makeki seklê xo nêvurnenê. Namanê jêdeu de ehemiyetê cınsê namu çino, eke izafê sıfeti de hal bıvuriyo, hudemêna cınsu de ki peybendi vurinê.

3.3.2. Hetê Vırastişi ra Sıfeti

Hetê vırastişi ra sıfeti ebe hirê qısmu ra tesnif benê: sıfetê sadey, sıfetê vırastey, sıfetê pêrabestey.¹⁴⁶

¹⁴⁵ -an > -u

¹⁴⁶ Malmîsanij, e.n.v., 2015, r. 128.

3.3.2.1. Sîfetê Sadey

Sîfetê ke teyna jû name ra yenê meydan, inu ra sîfetê sadey vajinê. Taê misali:

Zazaki	Soranki	Tırki
azeb	ئازەب azeb	bekar
berz	بەرز, bilind berz	yüksek
bari	باریک barîk	ince
cia	چیا ciya	ayrı
çewt	چەوت çewt	yamuk, yanlış
çhep	چەپ çep	sol (yön)
derg	دەریژ dirêj	uzun
germ	گەرم germ	sıcak
nerm	نەرم nerm	yumuşak
serd	سارد sard	soğuk
tari	تاریک tarîk	karanlık

3.3.2.2. Sîfetê Virastey

Nameyê ke verbend ya ki peybend cênê, benê sîfet, inu ra sîfetê virastey vajinê.
Nameyê ke verbend cênê u benê sîfet, inu ra taê misali:

Zazaki	Soranki	Tırki
bêveng	بێدەنگ bêdeng	sessiz
bêsol	بێخوێ bêxwê	tuzsuz
bêwayir	بێخواوەن bêxawen	sahipsiz
neheq	نەحەق neheq	haksız

Nameyê ke peybend cênê u benê sîfet, inu ra taê misali:

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
dêk baz	fêl baz فێلباز	düzenbaz, sahtekar, hileci
dênd ar	qerz dar قەرزدار	borçlu
gonew er	xwên xor خوێنخور	kan yiyici/içici
sew ane	şew ane شەوانە	gecelik, geceleri
zern ên	zêr în زیرین	altından yapılma

3.3.2.3. Sıfetê Pêrabestey

Sıfetê ke dı ya ki jêdêri çekuyu ra yenê meydan, inu ra sıfetê pêrabestey vajinê. Sıfetê pêrabesteyê ke dı namu ra yenê meydan, inu ra taê misali:¹⁴⁷

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
	gerdinbilûr گەردنبیلور	billur gerdanlı
bezneçinar (?)	bejinçinar بەژنچنار	çınar boylu

Sıfetê pêrabesteyê ke jü name u jü sıfet ra yenê meydan, inu ra taê misali:

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
rinerm	rûnerm رۆنەرم	mülayim, yumuşak yüzlü
zerreteng	diłteng دێلتەنگ	sıkıntılı, yüreği daralmış

Sıfetê pêrabesteyê ke jü name u jü “edilgen ortaç” ra yenê meydan, inu ra taê misali:

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
zerrevêsa	diłsûtaw دێلسووتاو	yüreği yanık

Sıfatê pêrabesteyê ke dı naman u “be” ra yenê meydan, inu ra taê misali:

¹⁴⁷ Misalê Soranki, kitabê Kadri Yıldırımı “Sorani Öğretmeni” ra amay guretene.

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
gor begor	gor begor گۆر به گۆر	ölesice, kahrolasıca
reng bereng	reng bereng رەنگ به رەنگ	rengarenk
ri beri , têri	řû berû رۆو به رۆو	yüz yüze

Sıfê pêrabesteyê ke jü sıfê u jü name ra yenê meydan, inu ra taê misali:

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
berteng	-	kapı aralığı

Sıfê pêrabesteyê ke sıfê u parçikê “-e-“ u name ra yenê meydan, inu ra taê misali:

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
beznebari	bejinbarîk بهژنباریک	ince boylu
gonegerm	germxwênawî گهرم خویناوی	sıcak kanlı
kokım	pîremêrd پیرهمێرد	yaşlı, ihtiyar

Sıfê pêrabesteyê ke name u kokê fêli ra yenê meydan, inu ra taê misali:

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
gonewer	xwên xor خوینخور	kan yiyici/içici
ser best	ser best سه‌ر به‌ست	özgür, serbest

Sıfê pêrabesteyê ke jü sıfê u kokê fêli ra yenê meydan, inu ra taê misali:

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
çarçısme	çîwarçaw چوارچاو	dört göz(e)lü
dudıl	dûdił دو دىل	tereddütlu

3.3.3. Hetê Mana ra Sıfeti

Ni qısmi de hetê mana ra teyna ni sıfetu sero ama vınıtene: sıfetê senêniye, sıfetê nisani, sıfetê nispeti, sıfetê nediyariye, sıfetê ke fêlu ra vırajıyê, sıfetê liyaqati, sıfetê perşî, sıfetê amari.

3.3.3.1. Sıfetê Senêniye

Sıfetê ke reng u asais u şekl u taê xusîşiyetanê namu tarif kenê, inu ra sıfetê senêniye vajinê.

Serba ke sıfetê senêniye bêro diyaene, name ra persê “çitur” pers beno; ciabo ke yeno guretene, o sıfetê senêniyeo.¹⁴⁸

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
şia	řeş رهش	kara, siyah
raşt, rast	rast راست	sağ, doğru
çhep	çep چپ	sol
serd	sard سارد	soğuk
germ	germ گرم	sıcak
gırs	gewre گوره	büyük
qıckek	biçûk بچوک	küçük

3.3.3.2. Sıfetê Nisani

Sıfetê ke namu nisan kenê, inu ra sıfetê nisani vajinê. Zazaki u Soranki de gorê nejdi u düri biyaene, ni sıfeti vurinê. Gorê cıns u amarê namu ki sıfetê nisani vurinê. Serba ke Soranki de cınsê namu çino, no het ra sıfeti nêvurinê. Zazaki de gorê hali ki ni sıfetu ra taê vurinê:

¹⁴⁸ Malmîsanij, e.n.v., 2015, r. 116.

Tablo 0.35: Sıfetê Nisani

nejdi	Zazaki¹⁴⁹	Soranki	Tırki
neri	sıfet (no) + name (-ø)	sıfet (em) + name (-e)	
	No kutık ey tersneno.	Em sege ew detirsênêt.	Bu (erkek) köpek onu korkutuyor.
makek	sıfet (na) + name (-ø)	sıfet (em) + name (-e)	
	Na dele ey tersnena.	Em sege ew detirsênêt.	Bu (dişi) köpek onu korkutuyor.
jêde	sıfet (ni) + name (-i)	sıfet (em) + name (-ane)	
	Ni kutiki ey tersnenê. Ni deli ey tersnenê.	Em segane ew detirsênin.	Bu köpekler onu korkutuyorlar.
düri	Zazaki	Soranki	
neri	sıfet (o) + name (-ø)	sıfet (ew) + name (-e)	
	O kutık ey tersneno.	Ew sege ew detirsênêt.	O (erkek) köpek onu korkutuyor.
makek	sıfet (a) + name (-ø)	sıfet (ew) + name (-e)	
	A dele ey tersnena.	Ew sege ew detirsênêt.	O (dişi) köpek onu korkutuyor.
jêde	sıfet (i) + name (-i)	sıfet (ew) + name (-ane)	
	Î kutiki ey tersnenê. Î deli ey tersnenê.	Ew segane ew detirsênin	O köpekler onu korkutuyorlar.

nejdi	Zazaki	Soranki	Tırki
neri	sıfet (ni) + name (-i)	sıfet (em) + name (-e)	
	Ni kutiki o tersna.	Em sege ewî tirsand.	Bu (erkek) köpek onu korkuttu.
makek	sıfet (na) + name (-ø)	sıfet (em) + name (-e)	
	Na dele o tersna.	Em sege ewî tirsand.	Bu (dişi) köpek onu korkuttu.
jêde	sıfet (ni) + name (-u)	sıfet (em) + name (-ane)	
düri	Zazaki	Soranki	
neri	sıfet (i) + name (-i)	sıfet (ew) + name (-e)	

¹⁴⁹ Serba varyantanê binu nia de: Malmîsanij, e.n.v., 2015, r. 118.

	Î kutîki o tersna.	Ew sege ewî tirsand.	O (erkek) köpek onu korkuttu.
makek	sıfet (a) + name (-ø)	sıfet (ew) + name (-e)	
	A dele o tersna.	Ew sege ewî tirsand.	O dişi köpek onu korkuttu.
jêde	sıfet (i) + name (-i)	sıfet (ew) + name (-ane)	
	Î kutîku o tersna. Î delu o tersna.	Ew segane ewyan tirsand.	O köpekler onu korkuttular.

3.3.3.3. Sıfetê Nispeti

Ni sıfeti, jü keşi ya ki jü çi kenê nispetê kesê de bini ya ki çiyê de bini.¹⁵⁰ Zazaki u Soranki de ebe taê peybendu ra namey benê sıfetê nispeti:

Tablo 0.36: Sıfetê Nispeti

Zazaki	Soranki¹⁵¹	Tırki
-ız, -ic dewız, Dêsimız	-î gundî, Dêrsîmî	-lı, -li, -lu, -lü köylü, Dersimli
-e jüserre	-e yeksale	-lık bir yıllık
-ên zernên, darên	-în zêrîn, darîn	-den yapılma altından, ağaçtan
-i usari, zımistani	-e, -û behare/behârû, zimsane	-lık, -leyin, -ın İlkbaharlık, kışlık, kışın
-ane rozane, sewane	-ane rojane, şewane	-lık, -leri, -ları günlük, gecelik/geceleri
-çi çayçi	-çî çayçî	-cı, -ci çaycı
-gan bazırgan	-gan bazırgan	ticaret

¹⁵⁰ Yıldırım, e.n.v., r. 42.

¹⁵¹ Peybend u misalê Soranki: Yıldırım, e.n.v., r. 42.

-ø	-ak xorak	yiyecek
-ø	-emenî çapemenî	basın

3.3.3.4. Sıfetê Nediariye

Sıfetê ke rasterast namu nêmusnenê, belî nêkenê, inu ra sıfetê nediariye vajinê.¹⁵²

Tablo 0.37: Sıfetê Nediariye

Zazaki	Soranki ¹⁵³	Tırki
çand	çend چەند	kaç, birkaç
her	her هەر	her
pêro, kuli, têde	hemû هەموو	hepsi, tümü
zaf	zor زۆر	çok
senık, kemi	kem کەم	az, eksik
	birê برێ	
tenê	pîçek پێچەک	biraz
bin	dî دی, dîke دیکە	diğer(i), öteki
-êri	-tir -تیر	daha ...
fılan	filan فیلان	filan
taê	hendê هەندێ	bazı, biraz
çandin(e)	çendîn چەندین	kaçıncı
hande, honde	ewende ئەوەندە	o kadar
nia	weha وەها, awa ئاوا	böyle

¹⁵² Yıldırım, e.n.v., r. 42.

¹⁵³ Misalê Soranki: Yıldırım, e.n.v., r. 42

3.3.3.5. Sıfetê Perşi

Zazaki u Soranki de ebe ni çekuyu sıfetê perşi vırajînê, ni sıfeti namu ra ver yenê:

Tablo 0.38: Sıfetê Perşi

Zazaki	Soranki
çand	çend چەند
çi, çık	çi چى, çî چى
çıqa	çend چەند
çitur, çitun, çitan, senê(n)	çon چۆن
kamji, kamci	kame کامە, kayman کامیان

Ni sıfetê perşi, gorê mana cumley benê zemirê perşi u zerfê perşi ki.¹⁵⁴

3.3.3.6. Sıfetê Amari

Sıfetê amari; çiyê ke estê, çekuyê ke amar u sıra ya ki qısmânê i çiyu musnenê ra cı, iyê.¹⁵⁵

3.3.3.6.1. Sıfetê Amaranê Bingeyınu

Mabênê Zazakiyê Zıme y u Soranki de amarê ke tenêna jübini ra düriê, niyê: jü-yek, hirê-sê.

Tablo 0.39: Sıfetê Amaranê Bingeyınu

Zazaki		Soranki	
1	jü	yek يەك	۱
2	dı, dıde	dû دوو	۲
3	hirê	sê سێ	۳
4	çar	çîwar چوار	۴
5	phonc	pênc پێنج	۵
6	ses	şêş شەش	۶

¹⁵⁴ Malmîsanij, e.n.v., 2015, r. 127.

¹⁵⁵ Malmîsanij, e.n.v., 2015, r. 120.

7	hawt	هەوت hewt	٧
8	heşt	ههشت heşt	٨
9	new	نۆ no	٩
10	des	ده de	١٠
11	des u jü	یازده yazde	١١
12	des u dı	دوازدە diwazde	١٢
13	des u hirê	سێزدە sêzde	١٣
14	des u çar	چوارده çîwarde	١٤
15	des u phonc	پازده pazde	١٥
16	des u ses	شازده şazde	١٦
17	des u hawt	ههڤده hevde	١٧
18	des u heşt	ههژده hejde	١٨
19	des u new	نۆزده nozde	١٩
20	vist, vişt	بیست bîst	٢٠
21	vist u jü	بیست و یهک bîst u yek	٢١
22	vist u dı	بیست و دوو bîst u dû	٢٢
30	hırıs	سی sî	٣٠
33	hırıs u hirê	سی و سێ sî u sê	٣٣
40	çewres	چل çîl	٤٠
44	çewres u çar	چل و چوار çîl u çîwar	٤٤
50	phoncas	په‌نجا penca	٥٠
60	seşti, sestay	شەست şest	٦٠
70	hawtae, hawtay	ههفتا hefta	٧٠
80	heştæ, heştay	ههشتا heştæ	٨٠
90	newae, neway	نەهه newed	٩٠
100	se	سەد sed	١٠٠
101	se u jü	سەد و یهک sed u yek	١٠١
102	se u dı	سەد و دوو sed u dû	١٠٢

200	dı sey	dû sed دوو سەد	۲۰۰
243	dı se u çewres u hirê	dû sed u çil u sê دوو سەد و چل و سێ	۲۴۳
300	hirê sey	sê sed سێ سەد	۳۰۰
1000	hazar	hezar هەزار	۱۰۰۰
2000	dı hazari	dû hezar دوو هەزار	۲۰۰۰
2024	dı hazar u vişt u çar	dû hezar u bîst u çîwar دوو هەزار و بیست و چوار	۲۰۲۴

3.3.3.6.2. Sîfetê Amaranê Rêzkiyu

Taê lehçan u fekanê Zazaki de eke name neri bo, sîfetê amari peyabendê “-in/-ın” cênê; eke name makek bo ki sîfetê amari peyabendê “-ine/-ine” cênê.

Tablo 0.40: Sîfetê Amaranê Rêzkiyu

Zazaki	Soranki	Tırki
jüyine	yekemîn یەكەمەین	birinci
dıyine, dıdine	duwemîn دووهمەین	ikinci
hirêyine	sêyemîn سێهەمەین	üçüncü
çarine	çîwaremîn چوارەمەین	dördüncü
phoncine	pêncemîn پێنجەمەین	beşinci
seşine	şeşemîn شەشەمەین	altıncı
hawtine	hewtemîn هەوتەمەین	yedinci
heştine	heştemîn هەشتەمەین	sekizinci
newine	noyemîn نوێهەمەین	dokuzuncu
deşine	deyemîn دەیهەمەین	onuncu
des u dıdine	diwanzdeyemîn دیوانزدهیهەمەین	on ikinci
des u hirêyine	siyanzdeyemîn سیانزدهیهەمەین	on üçüncü
viştine	bîstemîn بیستەمەین	yirminci
vist u jüyine	bîst u yekemîn بیست و یەكەمەین	yirmi birinci
vist u dıdine	bîst u duwemîn بیست و دووهمەین	yirmi ikinci
hırşine	sîyemîn سییهەمەین	otuzuncu

çewreşine	çilemîn چلەمین	kırkıncı
phonçaşine	pencayemîn پەنجایەمین	ellinci
seştine, sestayine	şestemîn شەستەمین	altmışıncı
hawtayine	heftayemîn هەفتایەمین	yetmişinci
heştayine	heştayemîn هەشتایەمین	sekseninci
newayine	newedemîn نەو دەمین	doksanıncı
seyine	sedemîn سەدەمین	yüzüncü
dı seyine	dû sedemîn دوو سەدەمین	iki yüzüncü
hirê seyine	sê sedemîn سێ سەدەمین	üç yüzüncü
hazarine	hezaremîn هەزارەمین	bininci

3.3.3.6.3. Sıfetê Amari'ê ke Pê “Be” Yenê Pêrabestene

Ni sıfeti, Zazaki u Soranki de pê “be” vırajinê hama gegane ni hurdemêna zonu de bê “be” ki vajinê.

Zazaki: jü be jü, jü jü

Soranki: yek be yek يەك بە يەك, yek yek يەك يەك

Tırki: bir bir, birebir

Zazaki: Çiyo ke biyo, o jü be jü qesey keno.

Soranki: Ew şitey ku buwe, ew yek be yek qise dekat.

Tırki: O, olan şeyi bir bir konuşuyor.

3.3.3.6.4. Sıfetê Kesiri

Zazaki u Soranki de mentiqê vırastena sıfetanê kesiri jê jübinio. Teyna caê amaru vurino, “ra”ê Zazaki be “le”ê Soranki ra ki kunê mabênê amaru.

Zazaki: se **ra** heştay

Soranki: heşta **le** sed, **le** seda heşta¹⁵⁶

Tırki: yüzde seksen

¹⁵⁶ Malmîsanij, e.n.v., 2015, r. 124.

Zazaki: Ez zonê tu **se ra heştay** zanon.

Soranki: Min zimanit **heştale sed** dezanim.

Tırki: Ben senin dilini **yüzde seksen** biliyorum.

3.3.4. Hetê Derecey ra Sıfeti

3.3.4.1. Sıfetê Têduştiye

Ni sıfeti, têduştiye ke mabênê namu ya ki zemiru dera, ae musnenê ra cı.

Zazaki de têversanaisê sıfetu de têduştiye pê yardımê çekuyanê “hondê”, “jê”, u “qasê” ifade beno.¹⁵⁷

Zazaki	Soranki	Tırki
Hewa serdo .	Keşuhewa sarde .	Hava soğuktur.
Hewa jê vjêrêni serdo .	Keşuhewa wek diwênê sarde .	Hava dünkü gibi soğuktur.
O hondê m1 dergo .	Ew ewendey ¹⁵⁸ min dirêje .	O benim kadar uzundur.

3.3.4.2. Sıfetê Berjiye

Sıfetê ke dı namu ya ki zemiru hetê mana derecê berjiye ra sanenê têver, inu ra sıfetê berjiye vajinê. Ni sıfeti, zafêri jü sıfet u jü peybendê berjiye ra yenê meydan. No peybend, Zazaki de “-êr(i)”yo, Soranki de ki “-tir”o¹⁵⁹. Ni çekuy ke sıfetu ra raver bêrê, inu ra ki sıfetê berjiye yenê meydan:

Zazaki: da(h)a, tenêna

Soranki: hêştale

Tırki: daha, biraz daha

¹⁵⁷ Malmîsanij, e.n.v., 2015, r. 137.

¹⁵⁸ hendi/hêndi: Malmîsanij, e.n.v., 2015, r. 137.

¹⁵⁹ Yıldırım, e.n.v., r. 48.

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
O ey ra rindêrio .	Ew le ew baştire .	O ondan daha iyidir.
O ey ra daa rindo .	Ew le ew baştire .	O ondan daha iyidir.
O ey ra tenêna rindo .	Ew le ew piçêk başe .	O ondan daha iyidir.

3.3.4.3. Sıfetê Tewr Berjiye

Sıfetê ke hetê mana tewr berjiye ra namu sanenê têver, inu ra sıfetê tewr berjiye vajinê. Ni sıfeti, Zazaki de ebe çekuya “tewr” ya ki “en” ra, Soranki de ki ebe peybendê “-tirîn”¹⁶⁰ ra vırajinê. Ferqo de bin nuyo ke Zazaki de ni sıfeti namu ra dime vajinê, Soranki de namu ra raver vajinê.

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
tewr / en + sıfet	sıfet + tirîn	en + sıfet
No, koo en berzo .	Eme, berztirîn çiyaye.	Bu, en yüksek dağdır.
Koo en berz nuyo.	Berztirîn çiya emeye.	En yüksek dağ budur.

Soranki de ebe edatê “here” ki mana tewr berjiye yena daene:

Zazaki: Kameran talebê sınıfe’o **tewr** baqılo.

Soranki: Kameran qutabî **here** zîrekî polekeyetî.¹⁶¹

Tırki: Kameran sınıfın **en zeki** (/akıllı) öğrencisidir.

3.4. Bestoği

Çekuyê ke zerrê cumlu de dı çekuyu, gruba çekuyu ya ki dı cumlu hetê mana u sekli ra besnenê jübini ra, iyê. Bestoği, hetê sekli ra dı qısmu ra yenê pê:

- Bestoğê ke jü qısım ra yenê meydan
- Bestoğê ke dı qısım ra yenê meydan.¹⁶²

¹⁶⁰ Yıldırım, e.n.v., r. 48.

¹⁶¹ Xoşnaw, e.n.v., 2021, r. 99.

¹⁶² Malmîsanij, e.n.v., 2015, r. 141.

Ni guriyaişi de bestoği teyna hetê sekli ra yenê têversanaene hama hetê ni xusîşiyetanê binu ra ki tesnif benê: sekl, wezife, caê gurenaişi, cinsê çekuye, kok.¹⁶³

Bestoğê ke jü qısım ra yenê meydan, niyê:

Tablo 0.41: Bestoğê ke Jü Qısım ra Yenê Meydan

Zazaki	Soranki ¹⁶⁴	Tırki
ancax	ancax ئانجاخ	ancak
belkia	belku بىلكو, belkî بىلكى	belki
çımke, çımki	çunke چونكه	çünkü
eke	eger ئهگەر	eğer
ala	kiwa کوا, ka کا	hele
hama	bełam بهلام	ama
hatan	ta تا, heta هەتا	-e kadar
hatan ke	ta ku تا کو, heta ku هەتا کو	-e kadar
ke	ke که	ki
ki	یش-ş, یش-îş	de, da
madem ke	madem ke مادم که	madem ki
mevaze ke	melê ke مەلێ که	deme ki
nêke	eger na ئهگەر نا	yoksa
yoxro ke		meğer ki
Tı nêvana ke	To naîfêyt ke تۆ نا ئییت که	Demiyorsun ki
u	u و	ve
ya	ya(n) یان	ya
yanê	yanî یانی	yani

Bestoğê ke dı qısmu ra yenê meydan, niyê:

¹⁶³ Ayetullah Karabeyeser, *Zazaki Dı Bestoği*, Neşirxanê Viri, Çapo Dıdin, Estambol, 2022, r. 27.

¹⁶⁴ Bestoğê Soranki zafêri ni çimey ra amay guretene: Yıldırım, e.n.v., r. 83.

Tablo 0.42: Bestoğê ke Dı Qısmu ra Yenê Meydan

Zazaki	Soranki	Tırki
çıqa ... honde ...	çend ... ewende ...	ne kadar ... o kadar
ç1 ... ç1 ...	çi ... çi ...	ne ... ne ...
ge ... ge ...	hendêk car ... hendêk car ...	bazen, arasıra
ge ge ... ge ge ...	hendêk car ... hendêk car ...	bazen, arasıra
gegane ... gegane ...	hendêk car ... hendêk car ...	bazen, arasıra
ha ... ha ...	ha ... ha ...	ha ... ha ...
hem ... hem (ki) ...	hem ... hem ...	hem ... hem (de) ...
ne ... ne (ki) ...	ne ... ne ...	ne ... ne (de) ...
ya ... ya (ki) ...	ya ... ya ...	ya ... ya (da) ...

Bestoğanê Zazaki u Soranki ra ebe cumlu taê misali:

Tablo 0.43: Bestoğanê Zazaki u Soranki ra Taê Misali

Zazaki		Soranki	
bestoğ	cumle	bestoğ	cumle
u	Hesen u Hemed pia şiy.	u	Hesen u Ehmed pêkewe řoyiştin.
ki	Ez ki zanon ke nêbeno.	-îş, -ş	Minîş dezanim ke nabêt.
hama	Ez şiy o hama mı o nêdi.	bełam	Min řoyiştim bełam min ewim nedît.
ke	Mı zanıt ke i ewro yenê.	ke	Min zanîm ke ewan emřo dên.
belkia	Qeyret bikerime, belkia karê ma beno.	belku, belkî	Hewl bideyn, belku îşman debêt.
ne ... ne	Ne vano heya ne vano nê.	ne ... ne	Ne delêt belê ne delêt na.
ya ... ya	A ya bêro ya ki bımano.	ya ... ya	Ewîş ya bêt ya bimênêtewe.

		yaxud	
çi ... çi	Çı rınd çi xırab, heni vêreno ra.	çi ... çi	Çi baş çi xırap, wa derbas debêt.
		nek	
hatan	Sıma hatan koti şiy?	ta, heta	Êwe heta kiwê çûn (/royıştin)?
hatan ke	Hatan ke ez nêmerdo, no zon ki nêmîreno.	heta weku, ta ku, heta ku	Heta weku min nemirdim, em zımaneş namirêt.

3.5. Zerfi

Çekuyê ke zerrê cumley de hetê cay u waxti u miqdari ra xusîşiyeto de newe danê fêlu, inu ra zerfî vajinê.¹⁶⁵ Zerf musneno ra cı ke fêl senê hal de, senên, key, koti de amo meydan.¹⁶⁶ Ni guriyaişi de zerfî hetê mana ra ebe ni phonec qısmu ra tesnif biy:

- Zerfê Waxti
- Zerfê Hali
- Zerfê Miqdari
- Zerfê Ca u Heti
- Zerfê Perşi

3.5.1. Zerfê Waxti

Zerfê waxti, zerfê ke hetê waxti ra mana fêlu beli kenê, iyê.¹⁶⁷

Zazaki ¹⁶⁸	Soranki	Tırki
nıka	êsta ئیستا	şimdi
ewro	emrô ئه‌مرو, ewrô ئه‌ورو	bugün
vijêri	diwênê دیوینی	dün
perey	pêrê پیری	önceki gün
sodır	beyanî بهیانی	sabah

¹⁶⁵ Yıldırım, e.n.v., r. 70.

¹⁶⁶ Malmîsanij, e.n.v., 2015, r. 159.

¹⁶⁷ Malmîsanij, e.n.v., 2015, r. 165.

¹⁶⁸ Serba zerfanê waxti'ê binu nia de: Malmîsanij, e.n.v., 2015, r. 165-169.

esmer	emsal ئەمسال	bu yıl
na asme	em mange ئەم مانگە	bu ay
sewe	şew شەو	gece
raver	pêşî پێشێ	önce
badêna	diwatir دواتر	daha sonra
dime ra	diwa دوا	sonra

3.5.2. Zerfê Hali

Waxto ke fêl ra persê “çitur” pers beno, ciabo ke yeno guretene, o zerfê halio.¹⁶⁹
Zafê ni zerfu hetê ra ki sıfetê.

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
rindek	ciwan جوان	güzel
xirab	xirap خراب	kötü, harap
rınd	baş باش	iyi
herbi	xêra خیرا	hızlı
yawas, gıran	hêwaş هێواش	yavaş
ebe zerrewêşîye	be dîlxoşî به دێلخووشێ	gönül hoşluğu ile

Zazaki: Tu zonê ma **rınd** zanena.

Soranki: To zimanî ême **baş** dezanît.

Tırki: Sen dilimizi **iyi** biliyorsun.

3.5.3. Zerfê Miqdari

Waxto ke fêl ra persê “çıqa” pers beno, ciabo ke yeno guretene, o zerfê miqdario.¹⁷⁰
Yê Zazaki u Soranki taê zerfê miqdari:

<u>Zazaki</u> ¹⁷¹	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
zaf	zor زۆر	çok

¹⁶⁹ Malmîsanij, e.n.v., 2015, r. 171.

¹⁷⁰ Malmîsanij, e.n.v., 2015, r. 175.

¹⁷¹ Serba zerfanê miqdari'ê binu nia de: Malmîsanij, e.n.v., 2015, r. 175-176.

kemi	kem كەم	az, eksik
tenê	kemêk كەمێك	biraz
honde	ewende ئەوەندە	o kadar

Zazaki: No layik **zaf** qesey keno.

Soranki: Em kuře **zor** qise dekat.

Tırki: Bu oğlan **çok** konuşuyor.

3.5.4. Zerfê Ca u Heti

Çiyo ke biyo, koti de biyo, kamji ca de biyo, ni zerfi ciab danê ni persu.

Zazaki ¹⁷²	Soranki	Tırki
itha, ithıka	êre ئێره	bura(sı)
uca, ucka	ewê ئەوێ	ora(sı)
itha de	lêre (le+êre) لێره	burada
uca de	lewê لەوێ	orada
ser	ser سەر	üst
cêr	jêr ژێر	alt
rast, raşt	řast راست	sağ
çhep	çep چەپ	sol
ser de	le ser(ewe) له سەر موه	üstte
cêr de	le jêr(ewe) له ژێر موه	altta, aşağıda

Zazaki: Waxto ke tu amêne, mı tu cêr de diya.

Soranki: Ew demey ke to dehatît, min tom le jêr dît (/bînî).

Tırki: Sen gelirken ben seni aşağıda gördüm.

¹⁷² Serba zerfanê ca u hetî'ê binu nia de: Malmîsanij, e.n.v., 2015, r. 160-164.

3.5.5. Zerfê Perşi

Zerfê perşi; çekuyê ke fêl u sıfet ya ki zerfo de bin hetê perşi ra belî kenê, iyê.¹⁷³ Yê Zazaki u Soranki taê zerfê perşi niyê:

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
senên, çitur, çitun	çon چۆن	nasıl
key	key key	ne zaman
çıra	bo (çî) بو چى	neden, ne için
çıqa	çend چەند	ne kadar

Zazaki: Sıma dewe ra **key** amay?

Soranki: Êwe le gundewe **key** hatin?

Tırki: Siz köyden **ne zaman** geldiniz?

3.6. İnterjeksiyon (Ünlem)

<u>Zazaki</u> ¹⁷⁴	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
aha	aha ئاھا	aha
ax	ah ئاھ	ah
ax bao	ah bawe ئاھ باوھ	ah baba
ax leminê	-	-
de	de دە	haydi
eman	eman ئەمان	aman
erê	lê لى	hey, ulan (dışı)
ero	lo لو	hey, ulan (dışı)
eywax	eywax ئىيواخ	eyvah
gunek	-	yazık
hawar	hawar هاوار	imdat
haydê, hayderê	-	haydi
hew	-	öyle mi

¹⁷³ Malmîsanij, e.n.v., 2015, r. 170.

¹⁷⁴ Serba misalanê binu nia de: Malmîsanij, e.n.v., 2015, r. 177-180.

hêf, hêfê ...	heyf حەیف, heyfî ... حەیفی yazık	
heyran	heyran حەيران	hayran
heywax	heywax هەيواخ	eyvah
tew	tew تەو	-
wax	wax واخ	vah
way way	-	vay vay
wey	wey وەى	-
wîş	-	-
wîy	-	-

3.7. Fêli¹⁷⁵

Çekuyê ke tede aksiyon u kes u waxt esto, inu ra “fêl” vajino.¹⁷⁶ Fêl esasen girêdaê vuriyais u hareketio u vuriyais u hareketo ke zerrê cumley de yeno meydan, ey izah keno.¹⁷⁷

3.7.1. Kok u Mesterê Fêlu

3.7.1.1. Kokê Fêlu

Zazaki de yê fêli kokê xu'yê waxtê nikanêni u waxtê ravêrdey estê, yê tainu ninu ra qeyr kokê xu'yê subjontifi¹⁷⁸ ki esto.¹⁷⁹ (Soranki de) hetê waxti ra fêl ravêrde u ranêverde sero bare beno.¹⁸⁰

Ni koki taê fêlu de vurinê, tayinu de tım jê jübiniê. Fêlê ke ebeqeydeyê, inu de ni koki nêvurinê; fêlê ke bêqeydeyê, inu de koki şikinê qısmen ya ki pêro cia bîbê.¹⁸¹ Kokê qalibê wastene ki zafêri jê kokê waxtê nıkaênio.

¹⁷⁵ Tesnif u izahkerdisê ni qısmi de zafêri metodê ni çımey ra istifade bi: İlyas Arslan, *Zaza Dilinde Fiiller*, Kıtıbxanê Akademisyeni, Anqara, 2019.

¹⁷⁶ Yıldırım, e.n.v., r. 49.

¹⁷⁷ Oğur, e.n.v., r. 83.

¹⁷⁸ qalibê wastene

¹⁷⁹ Keskin, e.n.v., 2017, r. 30.

¹⁸⁰ Xoşnaw, e.n.v., 2021, r. 137.

¹⁸¹ Arslan, e.n.v., r. 7.

Tablo 0.44: Kokê Taê Fêlu

	Zazaki	Soranki		Zazaki	Soranki
fêli	amaene (gelmek)	hatin هاتن (gelmek)		werdene (yemek)	xwardin خواردن (yemek)
kokê waxtê ravêrdey	ama / ame	hat هات		werd	xward خوارد
kokê waxtê nikaêni	ye	ê ئێ		we	xo خو

3.7.1.2. Mesterê Fêlu

Mester waxto nikaên ra nê, waxto ravêrde ra yeno virastene.¹⁸² Zazaki de dî teney mesteri estê: -ene, -iş (< -ış). Nî peybendi kokê fêlan'ê waxtê ravêrdey ra dime yenê. Hetê fonksiyoni ra ferqê nî peybendu çino hama “-ene” peybendo de makeko, “-iş” ki nerio. “-ene” zafêri Zazakiyê Zımeş de yeno gurenaene, “-iş” ki lehçanê binu de.¹⁸³ Zazakiyê Zımeş de ca be ca ebe “-ış/-is” ki vajino, yê Zazakiyê Veroci de ki “-ış”¹⁸⁴ ra qeyr “-en(e)”¹⁸⁵ ki yena gurenaene.

(Soranki de) peybendê (in/n) jê girê mesderi say beno.¹⁸⁶ Eke kokê fêlu ebe vokalu bîqediyoy, mesderê î fêlu de “î” beno vindi, teyna “n” maneno.

Tablo 0.45: Mesterê Fêlu

Zazaki		Soranki	Tırki
kerdene	kerdış / kerdış	kirdin کردن	yapmak
werdene	werdış / werdış	xwardin خواردن	yemek
vatene	vatış / vatis	witin وتین, gutin گوتین	söylemek
ardene	ardış / ardis	hênan هینان	getirmek

¹⁸² Keskin, e.n.v., 2017, r. 30.

¹⁸³ Arslan, e.n.v., r. 8.

¹⁸⁴ “kerdış”: Hayıg, e.n.v., r. 141.

¹⁸⁵ “kerden”: Hayıg, e.n.v., r. 141.

¹⁸⁶ Kurdo, e.n.v., 2021, r. 170.

3.7.2. Xusîşiyetê Fêlu

3.7.2.1. Fêlê Transitîfî

Fêlê ke şikinê objê bîjêrê, inu ra fêlê transitîfî vajînê. Zazaki de ergatitiye (morfolojik) esta, no het ra ehemiyetê ni sistemi jêdino. Fêli, transitîfê ya ki niyê, gereke bêro zanîtene, çira ke gorê dey halê namu ki vurino. Fêlê ke transitîfê, dî argumanê xu'yê mecburi estê: subjê u objê. Waxto nîkaên de subjê tîm halo sade (/raşt) dero, fêl transitîf bîbo ki mebo ki. Waxto ravêrde de fêlê ke transitîfê, subjêyê dinu kuno halo çewt, na rae ki objê kuno halo sade. Çira ke fêlê ke transitîfê, waxto ravêrde de gorê objêy oncinê, o ki gereke halo sade de bîbo.¹⁸⁷

Serba ke Kurdki zono de nême-ergatîfo, yê fêlu gorê halanê transitîf-intransîtifan u waxtu ontisê xo vurino. Soranki de zemirê keşî'ê xoseri gorê waxt u halanê fêlu oblik mebê ki zemirê keşî'ê ke jê peybendanê (cênawî kesî likaw), gorê waxt u halanê fêlan'ê transitîf u intransîtîfu oncinê.¹⁸⁸

Ebe cumlu ontisê fêlanê transitîfan u vuriyaisê halê namu:

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
Xıdır, Gule, kutık, bize	Xidir, Guł, seg, bizin	Hıdır, Gül, köpek, keçi
Xıdır kutıki vineno.	Xidir seg debînêt.	Hıdır köpeği görüyor.
Gule kutıki vinena.	Guł seg debînêt.	Gül köpeği görüyor.
Xıdır bize vineno.	Xidir bizin debînêt.	Hıdır keçiyi görüyor.
Gule bize vinena.	Guł bizin debînêt.	Gül keçiyi görüyor.
Xıdır kutıku (/bızu) vineno.	Xidir segan (/bizinan) debînêt.	Hıdır köpekleri görüyor.
Gule kutıku (/bızu) vinena.	Guł segan (/bizinan) debînêt.	Gül köpekleri görüyor.
Xıdırî kutık di.	Xidir segî bînî.	Hıdır köpeği gördü.
Gule kutık di.	Guł segî bînî.	Gül köpeği gördü.
Xıdırî bize diye.	Xidir bizinî bînî.	Hıdır keçiyi gördü.
Gule bize diye.	Guł bizinî bînî.	Gül keçiyi gördü.
Xıdırî kutıki (/biji) di(y).	Xidir seganî (/bizinanî) bînî.	Hıdır köpekleri gördü.

¹⁸⁷ Arslan, e.n.v., r. 29-30.

¹⁸⁸ İnce u Yıldırım, e.n.v., r. 15.

Gule kutîki (/biji) di(y). Guḷ seganî (/bizinanî) bînî. Gül köpekleri gördü.

Ze ke yeno diyaene, Zazaki de ontisê fêlanê transitifu de gorê waxti halê namu vurinê, namê neri¹⁸⁹ u namê jêdey taê peybendu cênê; yê halê çekuyanê makek u tekû nêvurino, peybendê nêcênê.

3.7.2.2. Fêlê İntransitîfî

Fêlê ke objêyê xu'yo mecburi çino, inu ra fêlê intransitîfî vajînê. Yê ni fêlu jü argumanê xu'yo mecburi esto, o ki subjêyo. Fêlê intransitîfî, gorê subjêy oncinê, coke ra ki subjê halo sade de maneno. Nî fêlu ra tewr muhimi niyê: biyaene, amaene, şiyaene, vastene, guriyaene, huyaene, musaene, weriyaene, simiyaene, vurniyaene.¹⁹⁰

Ebe cumlu ontisê fêlanê trasitifu ra taê misali:

Zazaki: amaene, weriyaene

Soranki: hatin, xuran

Tırki: gelmek, yenilmek

Zazaki: Uşên ewro yeno çê ma.

Soranki: Huseyn emrô dêt bo maľman.

Tırki: Hüseyin bugün bizim eve geliyor (/gelecek).

Zazaki: Uşên ewro ama (/ame) çê ma.

Soranki: Huseyn emrô hat bo maľman.

Tırki: Hüseyin bugün bizim eve geldi.

Zazaki: Nun nêwerino.

Soranki: Nan naxurê.

Tırki: Ekmek yenilmiyor.

¹⁸⁹ Namê neri'ê ke bêcanê, eke belî (/kıfş) niyê ke kamjiyê ya ki yê kamiê, Zazakiyê Zımev de i zafêri peybendê hali nêcênê.

¹⁹⁰ Arslan, e.n.v., r. 29.

Zazaki: Nun nêweriya.

Soranki: Nan nexura.

Tırki: Ekmek yenilmedi.

3.7.2.3. Fêlê Ditransitifi

Fêlê ke 3 argumanê xu'yê mecburi estê, inu ra fêlê ditransitifi vajinê. Yê ni fêlu, fêlanê binu ra qeyr dı teney objêyê xo estê: objêyo bingeyın, objêyê hedefi.

Ontisê ni fêlu ki jê fêlanê transitifano, halê subjêyan u objêyanê ni fêlu jê jübiniê. Jü ferq esto, o ki objêyê hedefi de vejino meydan. Objêyê hedefi tum halo çewt dero, fêl ki waxto ravêrde de gorê ni subjêy nêoncino, gorê subjêyê bingeyini oncino. Zazaki de taê fêlê intransitifi niyê: cı daene, pıra kerdene, pıro daene, pede daene, xo ra daene, cı ra vatene, cı ra has kerdene.¹⁹¹

3.7.2.4. Fêlê Ebeqeydey/Bêqeydey

Fêlanê ebeqeydeu de kokê xu'yê waxtê nikaêni u waxtê ravêrdey u yê wastışi jê jübiniê, nêvurinê hama fêlanê bêqeydeu de ni koki qısmen ya ki pêro vurinê.¹⁹²

Zazaki: berdene, tersaene

Soranki: birdin, tirsan

Tırki: götürmek, korkmak

Zazaki: Hesên kınca nê xo beno.

Soranki: Hesên cilubergekanê xoy debat.

Tırki: Hasan kıyafetlerini götürüyor.

Zazaki: Heseni kıncê xo berdi.

Soranki: Hesên cilubergekanê xoy bird.

Tırki: Hasan kıyafetlerini götürdü.

¹⁹¹ Arslan, e.n.v., r. 30-32.

¹⁹² Arslan, e.n.v., r. 33.

Zazaki: O kutiki ra terseno.

Soranki: Ew le seg(eke) detirsêt.

Tırki: O (erkek), köpekten korkuyor.

Zazaki: O kutiki ra tersa.

Soranki: Ew le seg tirsâ.

Tırki: O (erkek), köpekten korktu.

Ze ke misalu ra ki yeno diyaene, ontisê fêlu de waxt ke vuriya, kokê fêlanê “berdene” u “birdin” ki vurinê, coke ra ki ni fêli bêqeydeyê. Ontisê fêlu de waxt ke vuriya, kokê fêlanê “tersaene” u “tirsan” nêvurinê, coke ra ki ni fêli ebeqeydeyê.

3.7.2.5. Kopula

Zazaki de fêlê “biyaene/biyais”, Soranki de ki fêlê “bûn” esto ke ninu ra kopula ki vajina. Waxto nikaên de kokê fêli beno vindi, teyna peybendê keşi yenê namu ser. Ontisê ni fêli’ê waxtê ravêrdey de kokê fêli vejino meydan, kok ra dıme ki peybendê keşi yenê. No fêl İngılızki de “to be”yo, Almanki de ki “sein”o.¹⁹³

Ebe misalu ontisê fêlê *biyaene* u *bûn*:

	<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
waxto nikaên	Ez ewro nêwes o .	Mın emrô nexoš im .	Ben bugün hastayım.
waxto ravêrde	Ez ewro biyo nêwes.	Mın emrô nexoš bûm .	Ben bugün hasta oldum.

¹⁹³ Arslan, e.n.v., r. 33-34.

Tablo 0.46: Kopula

Zazaki		Soranki	
waxto nikaên	waxto ravêrdeo vinite	waxto nikaên	waxto ravêrdeo vinite
Ez ewro nêweso. (Ben bugün hastayım.)	Ez ewro biyo nêwes. (Ben bugün hasta oldum.)	Min emro nexoşim. (Ben bugün hastayım.)	Min emro nexoş bûm . (Ben bugün hasta oldum.)
Tu ewro nêwesa. (Sen bugün hastasın.)	Tu ewro biya nêwes(e). (Sen bugün hasta oldun.)	To emro nexoşît. (Sen bugün hastasın.)	To emro nexoş bûyt . (Sen bugün hasta oldun.)
O ewro nêweso. (O bugün hastadır.)	O ewro bi nêwes. (O bugün hasta oldu.)	Ew emro nexoşe. (O bugün hastadır.)	Ew emro nexoş bû . (O bugün hasta oldu.)
A ewro nêwesa. (O bugün hastadır.)	A ewro biye nêwese. (O bugün hasta oldu.)	Ew emro nexoşe. (O bugün hastadır.)	Ew emro nexoş bû . (O bugün hasta oldu.)
Ma ewro nêweşime. (Biz bugün hastayız.)	Ma ewro bime nêweşi. (Biz bugün hasta olduk.)	Ême emro nexoşîn. (Biz bugün hastayız.)	Ême emro nexoş bûyn . (Biz bugün hasta olduk.)
Sima ewro nêwesê. (Siz bugün hastasınız.)	Sima ewro bi(y) nêweşi. (Siz bugün hasta oldunuz.)	Êwe emro nexoşin. (Siz bugün hastasınız.)	Êwe emro nexoş bûn . (Siz bugün hasta oldunuz.)
Î ewro nêwesê. (Onlar bugün hastalar.)	Î ewro bi(y) nêweşi. (Onlar bugün hasta oldular.)	Ewan emro nexoşin. (Onlar bugün hastalar.)	Ewan emro nexoş bûn . (Onlar bugün hasta oldular.)

3.7.2.6. Fêlê Yardımkeri

3.7.2.6.1. Fêlê “şikiyaene” u “bese kerdene”

Ni fêli, mana ihtimali danê fêlanê bingeyinu. Fêlê *şikiyaene* intransitifo, *bese kerdene* ki transitifa. Mabênê ni dî fêlu de hetê mana ra ferq çino.¹⁹⁴ Soranki de ki fêlê “tiwanîn” na mana dano cumle.

Zazaki: Domani şikinê (/bese kenê) bisiklet bîramê.

Soranki: Mindağan detiwanin baysikil lêbixuřin.

Tırki: Çocuklar bisiklet sürebilirler.

¹⁹⁴ Arslan, e.n.v., r. 34-35.

Zazaki: Î şikinê (/bese kenê) ey bîramê.

Soranki: Ewan detiwanin lêy bixuřin.

Tırki: Onlar onu sürebilirler.

Zazaki: Domani (/i) şikiyay bisiklet (/o) bîramê.

Soranki: Mindaŀan tiwanîyan baysikil lêbixuřin.

Tırki: Çocuklar bisiklet sürebildiler.

Zazaki: Domanu (/inu) bese kerd bisiklet (/o) bîramê.

Soranki: Mindaŀan tiwanîyan baysikil lêbixuřin.

Tırki: Çocuklar bisiklet sürebildiler.

3.7.2.6.2. Fêlê “amaene” u “daene”

Zazaki de hem pasifo morfolojik hem ki pasifo leksikolojik esto. Serba ke hetê leksikoloji ra pasif bıbo, gereke jü fêlo yardımker ki bıbo. Zazaki de ki hetê pasif u causative kerdene ra dı fêlê yardımkeri estê: amaene, daene. Ebe amaene, fêlê bini benê pasif; ebe daene ki fêli benê causative.¹⁹⁵ Soranki de teyna pasifo morfolojik esto, pê fêlê de yardımkeri pasifiye nêvırajına. Fêlê “dan” serba aferaena seklê causative yeno gurenaene.¹⁹⁶ Ebe cumlu taê misali:

Zazaki: vatene **amaene** (pasifo leksikolojik), vajiyaene (pasifo motfolojik)

Soranki: witrın (pasifo morfolojik)

Tırki: denilmek, söylenmek

Zazaki: No qese çıtun yeno vatene (/vajino)?

Soranki: Em wişeye çon **dewitrê**?

Tırki: Bu söz(cük) nasıl **söyleniliyor**?

Zazaki: Ez na kılame **don vatene**.

Soranki: Mın em gorañıye **dedem be witin**.

Tırki: Ben bu şarkıyı **söyletiyorum** (/söyletirim/söyleteceğim).

¹⁹⁵ Arslan, e.n.v., r. 35-36.

¹⁹⁶ Kurdo, e.n.v., 1990, r. 181.

3.7.2.7. Fêlê Aktifi u Paşifi

Fêlo ke subjêyê xo eskerao, cı ra fêlo aktif vajino. Uyo ke subjêyê xo eskera niyo ya ki objê kuto hurendia subjêy, cı ra ki fêlo pasif vajino. Zazaki de fêlê aktifi, ebe dı seklu ra benê pasif: Ya ebe jü fêlo yardımker (pasifo leksikolojik) ya ki ebe jü sufiks (pasifo morfolojik) benê pasif.¹⁹⁷ Soranki de paşifiye ebe seklo de bin ra yena vırastene. Ey de no sekl ebe yardımê peybandanê “-ra, -rê” yeno vatene. Hurdemêna peybendi sonê peyniya bunya waxtê nıkay ser, peybendê “-ra” serba waxtê ravêrdey yeno gurenaene, hama peybendê “-rê” serba waxtê nıkay yeno gurenaene. Nisanê kesanê tek u jêdeu inu sero ilawe benê.¹⁹⁸ Yê fêlanê *kerdene* (Zazaki) u *kirdin* (Soranki) ki pasifê xo fêlo de bino: biyaene (Zazaki), bûn (Soranki). Ebe cumlu taê misali:

Zazaki: nuştene (aktif)

Soranki: nûsîn (aktif)

Tırki: yazmak

Zazaki: nuşıyaene (pasifo morfolojik), nuştene amaene (pasifo leksikolojik)

Soranki: nûsran (pasifo morfolojik)

Tırki: yazılmak

¹⁹⁷ Arslan, e.n.v., r. 36.

¹⁹⁸ Kurdo, e.n.v., 1990, r. 227.

Tablo 0.47: Fêlê Aktif u Paşifi

		Zazaki	Soranki	Tırki
aktif	waxto nıkaên	Ez kitab nuson.	Min pertûkeke denûsim.	Ben kitap yazıyorum.
	w. r. vînte	Mı kitab nuşt.	Min pertûkekem nûsî.	Ben kitap yazdım.
pasifo morfolojik	waxto nıkaên	Kıtab nuşino.	Pertûkeke denûsrêt.	Kitap yazılıyor.
	w. r. vînte	Kıtab nuşıya.	Pertûkeke nûsra.	Kitap yazıldı.
pasifo leksikolojik	waxto nıkaên	Kıtab yeno nuştene.	-	Kitap yazılıyor.
	w. r. vînte	Kıtab ama nuştene.	-	Kitap yazıldı.

3.7.2.8. Fêlê Causative

Çiyo ke beno, fêlo ke subjêyê xo i çiy ebe xo nêkeno, hetê kesê de bini ra beno, cı ra fêlo causative vajino. Zazaki de jê paşifiye dı seklê causativiye estê: morfolojik, leksikolojik.¹⁹⁹ Fêlê Zazaki'yê ke kokê xu'yê waxtê ravêrdey ebe -a qedino, i ebe sufiksê -n- benê causative. No hetê morfoloji ra causative beno. Fêlê Zazaki'yê bini u yê Soranki ki ebe fêlanê *daene* (Zz.) u *dan* (Sor.) benê causative.

Soranki de seklê causative (teherê dane kirinê) ebe yardımê fêlê “dan” yeno vîrastene, i formu ra dime edatê “be” yeno vatene, edatê “be” ra dime mesderê fêlê transitifi yeno vatene.²⁰⁰

Tablo 0.48: Fêlê Causative

		Zazaki	Soranki
aktif	waxto nıkaên	Ez nun pozon.	Min nan dekułım.
	w. r. vînte	Mı nun pot.	Min nanim kuła.
pasifo morfolojik	waxto nıkaên	Nun pojino.	Nan dekułênrêt
	w. r. vînte	Nun pojiya.	Nan kułênra.
pasifo leksikolojik	waxto nıkaên	Nun yeno potene.	-
	w. r. vînte	Nun ama potene.	-
causativo leksikolojik	waxto nıkaên	Ez nun don potene.	Min nan dedem be kułan.
	w. r. vînte	Mı nun da potene.	Min nanim da be kułan.

¹⁹⁹ Arslan, e.n.v., r. 37-39.

²⁰⁰ Kurdo, e.n.v., 1990, r. 230.

3.7.3. Peybendê Keşi

Ni peydendi Zazaki de mîntîqa be mîntîqa vurinê. Zazakiyê Zımey de keso dîdin de ferqê neri u makeki çino, jü peybend esto, o ki “-a”o; Zazakiyê Merkeji u Veroji de serba kesê dîdinê neri “-ê” ya ki “-î”, serba yê makeki ki “-a” vajino.²⁰¹ Soranki de ki gorê mîntîqu ferqê qickeki estê. Peybendê Zazaki u Soranki’yê keşi niarê:

Tablo 0.49: Peybendê Keşi

Zazaki			Soranki ²⁰²		
zemiri (nominatif)	waxto nîkaên	waxto ravêrdeo vinite	zemiri	waxto nîkaên	waxto ravêrdeo vinite
ez	-ane, -o	-ane, -o	min	-im, -m	-im, -m
tı	-a	-a	to	-ît, -yt, -î, -y	-ît, -it
o	-o	-ø	ew	-êt, -at	-ø, -î, -y
a	-a	-e	ew	-êt, -at	-ø, -î, -y
ma	-ime	-ime	ême	-în, -yn	-man, -în
sîma	-ê	-î	êwe	-în, -n	-tan, -în
i	-ê	-î	ewan	-în, n	-yan, -în

3.7.4. Ergatifo Morfolojik

No sistem, waxtê Îranki’yo wertên de zonanê Tibeti ra kuto zerrê zonanê Îrankiyu. Taê zonanê Îrankiyu de hona ki esto. Înu ra jüyê ki Zazakiyo. No sistem de fêl ke gorê kamji argumani onciya, o arguman halo sade de maneno, i bini ki benê oblik. Zazaki de waxto nîkaên de fêl gorê subjêy oncino, coke ra subjê halo sade maneno, objê ki halo çewt (/oblik) de. Waxto ravêrde de fêlê transitifi gorê objêy oncinê, coke ra objê halo sade maneno, subjê ki halo çewt de.²⁰³ Misali:

Zazaki: mendene (intransitif), diyene (transitif)

Soranki: manewe (intransitif), dîtin (/bînin) (transitif)

²⁰¹ Arslan, e.n.v., r. 41-42.

²⁰² Xoşnaw, e.n.v., 2021, r. 67-73.

²⁰³ Arslan, e.n.v., r. 40-41.

Tablo 0.50: Ergatifo Morfolojik

waxto nikaên			waxto ravêrde deo vînte		
Zazaki	Soranki	Tırki	Zazaki	Soranki	Tırki
O dewe de teyna maneno.	Ew le gund da tenya dimêne.	O (erkek) köyde yalnız kalıyor.	O dewe de teyna mend.	Ew le gund da tenya ma.	O (erkek) köyde yalnız kaldı.
A dewe de teyna manena.	Ew le gund da tenya dimêne.	O (kadın) köyde yalnız kalıyor.	A dewe de teyna mende.	Ew le gund da tenya ma.	O (kadın) köyde yalnız kaldı.
Ez to vinon.	Min to debînim.	Ben seni görüyorum.	Mı tı diya.	Min tom dît.	Ben seni gördüm.
Tı mı vinena.	To min debînît.	Sen beni görüyorsun.	To ez diyane.	To minit dît.	Sen beni gördün.

3.7.5. Waxti

Zazaki de phone waxtê morfolojiki estê:²⁰⁴

- Waxto nikaên
- Waxto ravêrde deo vînte
- Waxto ravêrde deo hesnae
- Waxto ravêrde deo nêqediyae
- Waxto ravêrde deo qediyae

Zazakiyê Zıme de hirê waxti jê jûbini oncinê:

- Waxto nikaên
- Waxto biamae
- Waxto hira

Soranki ki ni hirê waxti jê jûbiniê, pê verbendê “de” yenê vîrastene. Kurdki de ni waxti rê waxto ranêvêrde (katî ranebirdû) vajino.²⁰⁵

²⁰⁴ Arslan, e.n.v., r. 42.

²⁰⁵ İnce u Yıldırım, e.n.v., r. 31.

3.7.5.1. Waxto Nîkaên

Zazaki u Soranki de qeydê ontisê ni waxti tenê ciaro: Zazaki de sufiksê waxtê nîkaênî kuno mabênê kokê fêli u peybendê keşi, Soranki de ki yeno verê kokê fêli. Zazaki de eke kokê fêli ebe konsonant bîqediyoy, peybendê ni waxti “-en-”o; eke ebe vokal bîqediyoy, beno “-n-”.²⁰⁶ Soranki de pabestê ni waxti “de-“o, ze ke vajiya, yeno verê kokê fêli.²⁰⁷ Zazaki de waxto nîkaên de subjê tîm halo sade (/nominatif) de maneno, objê ki eke çiyoy candar bîbo, beno oblik.²⁰⁸

Qeydê ontisê fêlanê Zazaki’yê waxtê nîkaênî niaro:

kokê fêli + sufiksê waxtê nîkaênî (-en-) + peybendê keşi (+verbendê feli)

Gorê ni qeydey, ebe fêlanê “sîmitene” u “amaene” misalu bîdime cî:

Tablo 0.51: Ontisê Fêlê “sîmitene”yê Waxtê Nîkaênî

Zaz.: sîmitene Sor.: xwardinewe						
Zazaki					Soranki	Tırki
zemir	kokê fêli	sufiksê w. nîkaênî	peybendê keşi	Zazaki	de+kok+pey bendê keşi	
ez	sim-	-en-	-ane	Ez sîmenane.	Min dexomewe.	Ben içiyorum.
tî	sim-	-en-	-a	Tî sîmena.	To dexoytewe.	Sen içiyorsun.
o (nerî)	sim-	-en-	-o	O sîmeno.	Ew dexwatewe.	O (eril) içiyor.
a (makek)	sim-	-en-	-a	A sîmena.	Ew dexwatewe.	O (dişil) içiyor.
ma	sim-	-en-	-ime	Ma sîmenime	Ême dexoynewe.	Biz içiyoruz.
sîma	sim-	-en-	-ê	Sîma sîmenê.	Êwe dexonewe.	Siz içiyorsunuz.

²⁰⁶ Arslan, e.n.v., r. 43.

²⁰⁷ Kurdo, e.n.v., 2021, r. 177.

²⁰⁸ Keskin, e.n.v., 2017, r. 36.

i	sim-	-en-	-ê	Î simenê.	Ewan dexonewe.	Onlar içiyorlar.
---	------	------	----	-----------	-------------------	---------------------

Tablo 0.52: Ontisê Fêlê “amaene”yê Waxtê Nikaêni

Zaz.: amaene Sor.: hatin						
Zazaki					Soranki	Tırki
zemir	kokê fêli	sufiksê w. nikaêni	peyben dê keşi	cumle	de+kok+pe ybendê keşi	
ez	ye-	-n-	-ane	Ez yenane. ²⁰⁹	Min dêm.	Geliyorum.
tı	ye-	-n-	-a	Tı yena.	To dêyt.	Geliyorsun.
o (neri)	ye-	-n-	-o	O yeno.	Ew dêt.	Geliyor.
a (make k)	ye-	-n-	-a	A yena.	Ew dêt.	Geliyor.
ma	ye-	-n-	-ime	Ma yenime. ²¹⁰	Ême dêyn.	Geliyoruz.
sıma	ye-	-n-	-ê	Sıma yenê.	Êwe dên.	Geliyorsunuz.
i	ye-	-n-	-ê	Î yenê.	Êwe dên.	Geliyorlar.

Qeydê ontisê fêlanê Soranki'yê waxtê nikaêni ki niaro:²¹¹

*verbendê waxtê nikaêni (de-) + kokê fêli'ê waxtê nikaêni + peybandê keşi
(+peybandê fêli)*

Zemirê keşi'ê ke jê peybandanê (cênawî kesî likaw: -im/-m, -ît/-yt, -êt/-at, -în/-yn, -in/-n), fêlanê waxtê ranêvêrdey'ê²¹² (katî ranebirdû) transitif u intransitifu de yenê gurenaene.²¹³

Gorê ni qeydey, ebe fêlanê “xwardinewe” u “hatin” misalu bîdime cı:

²⁰⁹ Zazakiyê Zimey: yon/yen < yenane

²¹⁰ Zazakiyê Zimey: yeme < yenime

²¹¹ Xoşnaw, e.n.v., 2021, r. 145.

²¹² waxto ranêvêrde: waxto nikaên, waxto hira, waxto bıamae.

²¹³ İnce u Yıldırım, e.n.v., r. 17.

Tablo 0.53: Ontisê Fêlê “xwardinewe”yê Waxtê Nikaêni

Sor.: xwardinewe (خواردنهوه) Zaz.: sımıtene				
zemir	sufiksê w. nikaêni	kokê fêli	peybendê keşi	cumle
min	de-	-xo-	-im	Min dexom <u>e</u> we.
to	de-	-xo-	-ît	To dexoyt <u>e</u> we.
ew	de-	-xo-	-at	Ew dexwat <u>e</u> we.
ême	de-	-xo-	-în	Ême dexoy <u>n</u> ewe.
êwe	de-	-xo-	-in	Êwe dexon <u>e</u> we.
ewan	de-	-xo-	-in	Ewan dexon <u>e</u> we.

Tablo 0.54: Ontisê Fêlê “hatin”ê Waxtê Nikaêni

Sor.: hatin (هاتن) Zaz.: amaene				
zemir	sufiksê w. nikaêni	kokê fêli	peybendê keşi	cumle
min	de-	-ê-	-im	Min dêm.
to	de-	-ê-	-ît	To dêyt.
ew	de-	-ê-	-at	Ew dêt.
ême	de-	-ê-	-în	Ême dêyn.
êwe	de-	-ê-	-in	Êwe dên.
ewan	de-	-ê-	-in	Ewan dên.

3.7.5.2. Waxto Ravêrdeo Vinte

Ontisê fêlan’ê waxtê ravêrdey de çiyê de tewr muhim nuyo ke fêl transitifo ya ki intransitifo. Gorê ni ferqî, fêli taê peybendanê ciau cênê. Çiyê de bino muhim ki nuyo ke kokê fêlu ebe vokal ya ki ebe konsonant qedino. Fêl ra ke mester erjiya, kokê fêli’ê waxtê ravêrdey vejino meydan. Hem Zazaki de hem ki Soranki de qeydeo de nianên esto. Kokê fêlanê Zazaki’yê waxtê ravêrdey ebe ni 8 peybendu qedino: -ø, -a, -d, -ıt, -iya, -na, -niya, -t.²¹⁴ Yê Soranki ki 5 teney peybendê kokê waxtê ravêrdey estê: -a, -d, î, -û, -t.²¹⁵ Qeydê ontisê fêlanê intransitifu niaro:

²¹⁴ Arslan, e.n.v., r. 19.

kokê waxtê ravêrdey + peybendê keşi (+ verbendê fêli)

Zemirê keşi'ê ke jê peybendanê (cênawî kesî likaw: -im/-m, -ît/-yt/-î, -ø, -în/-yn, -in/-n), fêlanê waxtê ravêrdey'ê intransitifû de yenê gurenaene.²¹⁶

Tablo 0.55: Ontisê Fêlê “mendene”yê Waxtê Ravêrdeyê Vîntey

Zaz.: mendene Sor.: man					
Zazaki				Soranki	Tırki
zemir	kokê waxtê ravêrdey	peybendê keşi	cumle	kok + peybendê keşi	
ez	mend-	-ane	Ez mendane.	Mam.	Ben kaldım.
tı	mend-	-a	Tı menda.	Mayt.	Sen kaldın.
o	mend-	-ø	O mend.	Ma.	O (erkek) kaldı.
a	mend-	-e	A mende.	Ma.	O (kadın) kaldı.
ma	mend-	-ime	Ma mendime.	Mayn.	Biz kaldık.
sıma	mend-	-i	Sıma mendi.	Man.	Siz kaldınız.
i	mend-	-i	Î mendi.	Man.	Onlar kaldılar.

²¹⁵ Yıldırım, e.n.v., r. 54.

²¹⁶ İnce u Yıldırım, e.n.v., r. 16.

Tablo 0.56: Ontisê Fêlê “rakutene”yê Waxtê Ravêrdeyê Vintey

Zaz.: rakutene (< rakewtene) Sor.: xewtin					
Zazaki				Soranki	Tırki
zemir	kokê waxtê ravêrdey	peybendê keşi	cumle	kok + peybendê keşi	
ez	kut-	-ane	Ez kutane ra.	Xewtim.	Uyudum.
tı	kut-	-a	Tı kuta ra.	Xewtît.	Uyudun.
o	kut-	-ø	O kut ra.	Xewt.	(Erkek) uyudu.
a	kut-	-e	A kute ra.	Xewt.	(Kadın) uyudu.
ma	kut-	-ime	Ma kutime ra.	Xewtîn.	Uyuduk.
sıma	kut-	-i	Sıma kuti ra.	Xewtin.	Uyudunuz.
i	kut-	-i	Î kuti ra.	Xewtin.	Uyudular.

Tablo 0.57: Ontisê Fêlê “remaene”yê Waxtê Ravêrdeyê Vintey

Zaz.: remaene Sor.: řakirdin					
Zazaki				Soranki	Tırki
zemir	kokê waxtê ravêrdey	peybendê keşi	cumle		
ez	rema-	-ane	Ez remane.	Řamkird.	Kaçtım.
tı	rema-	-a	Tı rema.	Řatkird.	Kaçtın.
o	rema-	-ø	O rema.	Řaykird.	(Erkek) kaçtı.
a	rema-	-e (> -ê)	A remê.	Řaykird.	(Kadın) kaçtı.
ma	rema-	-ime (> -yme)	Ma remayme.	Řamankird.	Kaçtık.
sıma	rema-	-i (> -y)	Sıma remay.	Řatankird.	Kaçtınız.
i	rema-	-i (> -y)	Î remay.	Řayankird	Kaçtılar.

Tablo 0.58: Ontisê Fêlê “guriyaene”yê Waxtê Ravêrdeyê Vintey

Zaz.: guriyaene Sor.: kar kirdin					
Zazaki				Soranki	Tırki
zemir	kokê waxtê ravêrdey	peybendê keşi	cumle		
ez	guriya-	-ane	Ez guriyane.	Karim kird.	Çalıştım.
tı	guriya-	-a	Tı guriya.	Karî kird.	Çalıştın.
o	guriya-	-ø	O guriya.	Karî kird.	Çalıştı.
a	guriya-	-e	A guriye.	Karî kird.	Çalıştı.
ma	guriya-	-ime (> -yme)	Ma guriyayme.	Karman kird.	Çalıştık.
sıma	guriya-	-i (> -y)	Sıma guriyay.	Kartan kird.	Çalıştınız.
i	guriya-	-i (> -y)	Î guriyay.	Karyan kird.	Çalıştılar.

Tablo 0.59: Ontisê Fêlê “şiyaene”yê Waxtê Ravêrdeyê Vintey

Zaz.: şiy(a)ene Sor.: çûn					
Zazaki				Soranki	Tırki
zemir	kokê waxtê ravêrdey	peybendê keşi	cumle	kok + peybendê keşi	
ez	şî-	-ane	Ez şiyane.	Çûm.	Gittim
tı	şî-	-a	Tı şiya.	Çûyt.	Gittin.
o	şî-	-ø	O şî.	Çû.	Gitti.
a	şî-	-e	A şiyê.	Çû.	Gitti.
ma	şî-	-ime	Ma şime.	Çûyn.	Gittik.
sıma	şî-	-i	Sıma şî(y).	Çûn.	Gittiniz.
i	şî-	-i	Î şî(y).	Çûn.	Gittiler.

Ontisê fêlanê Zazaki'yê transitifu tenêna aseno. Kokê fêli ra dîme gorê cînsiyetê objêy peybend yeno: Eke neri bîbo, sufîks nêno ser; eke makek bîbo, “-e” yeno ser. Objê ke jêde bîbo, kokê fêli ra dîme sufîksê “-i” yeno. Ontisê ni fêlan de subjê tîm halo çewt dero, objê ki nominatîfo.

Tablo 0.60: Ontisê Fêlê “werdene”yê Waxtê Ravêrdeyê Vintey

Zaz.: werdene Sor.: xwardin						
Zazaki					Soranki	Tırki
zemi r	kokê waxtê ravêrdey	peybendê keşî'ê objêy			kok + peybendê keşî	
		neri	makek	jêde		
mî	werd-	-ø	-e	-i	Xwardim.	Yedim.
to	werd-	-ø	-e	-i	Xwardit.	Yedin.
ey	werd-	-ø	-e	-i	Xwardî.	Yedi.
ae	werd-	-ø	-e	-i	Xwardî.	Yedi.
ma	werd-	-ø	-e	-i	Xwardman.	Yedik.
sîma	werd-	-ø	-e	-i	Xwardtan.	Yediniz.
înu	werd-	-ø	-e	-i	Xwardyan.	Yediler.

Tablo 0.61: Ebe Objêu Cumlê Zazaki u Soranki'yê Waxtê Ravêrdeyê Vintey

Cînsê objêy u jêdeyêni	Zazaki	Soranki	Tırki
neri	Mî nun werd.	Min nanim xward.	Ekmek yedim.
makek	Mî sae werde.	Min sêwim xward.	Elma yedim.
jêde	Mî dî say werdi.	Min dû sêwim xward(in).	İki elma yedim.

Tablo 0.62: Gorê Cinsê Objêu Peybendê Keşî

Zaz.: remnaene Sor.: řifandin						
Zazaki					Soranki	Tırki
zemir	kokê waxtê ravêrdey	peybendê keşî'ê objêy			kok + peybendê keşî	
		neri	makek	jêde		
mı	remna-	-ø	-e (> -ê)	-i (> -y)	Řifandim.	Kaçırdım.
to	remna-	-ø	-e (> -ê)	-i (> -y)	Řifandit.	Kaçırdın.
ey	remna-	-ø	-e (> -ê)	-i (> -y)	Řifandî.	Kaçırdı.
ae	remna-	-ø	-e (> -ê)	-i (> -y)	Řifandî.	Kaçırdı.
ma	remna-	-ø	-e (> -ê)	-i (> -y)	Řifandman.	Kaçırdık.
sıma	remna-	-ø	-e (> -ê)	-i (> -y)	Řifandtan.	Kaçırdınız.
inu	remna-	-ø	-e (> -ê)	-i (> -y)	Řifandyan.	Kaçırdılar.

Tablo 0.63: Gorê Cinsê Objêu Peybendê Keşî

cinsê objêy u jêdeyêni	Zazaki	Soranki	Tırki
neri	Mı o remna.	Min ewim řifand.	Ben onu (eril) kaçırđım.
makek	Mı a remnê.	Min ewim řifand.	Ben onu (dişil) kaçırđım.
jêde	Mı i remnay.	Min ewanim řifand(in).	Ben onları kaçırđım.

Waxtê ravêrdey de ki fêlê Zazaki ebe verbendê “nê-“ benê negatif, Soranki de ki ebe verbendê “ne-“ fêli benê negatif:

Tablo 0.64: Waxto Ravêrde de Verbendê Fêlan'ê Negatifiye

Zazaki	Soranki	Tırki
Ez vîjêri dewe de nêmendane .	Min diwenê le gund da nemamewe .	Ben dün köyde kalmadım.
O rew nêkut ra.	Ew zû nenûst .	O erken yatmadı.
A mî ra nêremê .	Ew le min řanekirdî .	O benden kaçmadı.
Mî ewro nun nêwerd .	Min emřo nan nemxward .	Ben bugün ekmek yemedim.

3.7.5.3. Waxto Ravêrdeo Hesnae

Qeydê ontisê fêlanê ni waxti ki jê waxtê ravêrdeyê vîniteyo, teyna taê peybendê keşı vurinê. Fêl transitifo ya ki intransitifo, kokê xo ebe vokal qedino ya ki ebe konsanant qedino, no waxt de ki ni çiyê muhimê. Ebe misalu ontisê fêlanê intransitifu niaro:

kokê waxtê ravêrdey + peybendê keşı (+ verbendê fêli)

Tablo 0.65: Ontisê Fêlê “mendene”yê Waxtê Ravêrdeyê Hesnaey

Zaz.: mendene Sor.: man					
Zazaki				Soranki	Tırki
zemir	kokê waxtê ravêrdey	peybendê keşı	cumle	kok + û (/w) + peybendê keşı	
ez	mend-	-ane	Ez mendane.	Mawime.	Kalmışım.
tî	mend-	-a	Tî menda.	Mawît.	Kalmışsın.
o	mend-	-o	O mendo.	Mawe.	Kalmış.
a	mend-	-a	A menda.	Mawe.	Kalmış.
ma	mend-	-ime	Ma mendime.	Mawîne.	Kalmışız.
sîma	mend-	-ê	Sîma mendê.	Mawine.	Kalmışsınız.
i	mend-	-ê	Î mendê.	Mawine.	Kalmışlar.

Tablo 0.66: Ontisê Fêlê “rakutene”yê Waxtê Ravêrdeyê Hesnaey

Zazaki: rakutene (< rakewtene) Soranki: xewtin					
Zazaki				Soranki	Tırki
zemir	kokê waxtê ravêrdey	peybendê keşi	cumle	kok + û (/w) + peybendê keşi	
ez	kut-	-ane	Ez kutane ra.	Xewtûme.	Uyumuşum.
tı	kut-	-a	Tı kuta ra.	Xewtûye.	Uyumuşsun.
o	kut-	-o	O kuto ra.	Xewtûwe.	Uyumuş.
a	kut-	-a	A kuta ra.	Xewtûwe.	Uyumuş.
ma	kut-	-ime	Ma kutime ra.	Xewtûyne.	Uyumuşuz.
sıma	kut-	-ê	Sıma kutê ra.	Xewtûne.	Uyumuşsunuz.
i	kut-	-ê	Î kutê ra.	Xewtûne.	Uyumuşlar.

Tablo 0.67: Ontisê Fêlê “remaene”yê Waxtê Ravêrdeyê Hesnaey

Zaz.: remaene Sor.: řakirdin					
Zazaki				Soranki	Tırki
zemir	kokê waxtê ravêrdey	peybendê keşi	cumle		
ez	rema-	-ane	Ez remane.	Řamkirdûwe.	Kaçmışım.
tı	rema-	-a	Tı rema.	Řatkirdûwe.	Kaçmışsın.
o	rema-	-o	O remo.	Řaykirdûwe.	Kaçmış.
a	rema-	-a	A rema.	Řaykirdûwe.	Kaçmış.
ma	rema-	-ime (> -yme)	Ma remayme.	Řamankirdûwe.	Kaçmışız.
sıma	rema-	-ê	Sıma remê.	Řatankirdûwe.	Kaçmışsınız.
i	rema-	-ê	Î remê.	Řayankirdûwe.	Kaçmışlar.

Tablo 0.68: Ontisê Fêlê “guriyaene”yê Waxtê Ravêrdeyê Hesnaey

Zaz.: guriyaene Sor.: kar kirdin					
Zazaki				Soranki	Tırki
zemir	kokê waxtê ravêrdey	peybend ê keşi	cumle		
ez	guriya-	-ane	Ez guriyane.	Karim kirdûwe.	Çalışmışım.
tı	guriya-	-a	Tı guriya.	Karit kirdûwe.	Çalışmışsın.
o	guriya-	-o	O guriyo.	Karî kirdûwe.	Çalışmış.
a	guriya-	-a	A guriya.	Karî kirdûwe.	Çalışmış.
ma	guriya-	-ime (> -yme)	Ma guriyayme.	Karman kirdûwe.	Çalışmışız.
sıma	guriya-	-ê	Sıma guriyê.	Kartan kirdûwe.	Çalışmışsınız.
i	guriya-	-ê	Î guriyê.	Karyan kirdûwe.	Çalışmışlar.

Tablo 0.69: Ontisê Fêlê “şiyane”yê Waxtê Ravêrdeyê Hesnaey

Zaz.: şiy(a)ene Sor.: çûn					
Zazaki				Soranki	Tırki
zemir	kokê waxtê ravêrdey	peybendê keşi	cumle	kok + û (/w) + peybendê keşi	
ez	şî-	-ane	Ez şiyane.	Çûwime.	Gitmişim.
tı	şî-	-a	Tı şiya.	Çûwîte.	Gitmişsin.
o	şî-	-o	O şiyoy.	Çûwe.	Gitmiş.
a	şî-	-a	A şiya.	Çûwe.	Gitmiş.
ma	şî-	-ime	Ma şime.	Çûwîne.	Gitmişiz.
sıma	şî-	-ê	Sıma şiyê.	Çûwine.	Gitmişsiniz.
i	şî-	-ê	Î şiyê.	Çûwine.	Gitmişler.

Ontisê fêlanê transitifu de kokê fêli'ê waxtê ravêrdey ra dime gorê cînsê objêy peybend yeno: Eke neri bibo, sufiksê “-o”; eke makek bibo, “-a” yeno. Objê ke jêde bibo, kokê fêli'ê waxtê ravêrdey ra dime sufiksê “-ê” yeno.²¹⁷ Ontisê ni fêlan de subjê tim halo çewt dero, objê ki nominatifo.

Tablo 0.70: Ontisê Fêlê “werdene”yê Waxtê Ravêrdeyê Hesnaey

Zaz.: werdene Sor.: xwardin						
Zazaki					Soranki	Tırki
zemir	kokê waxtê ravêrde y	peybendê objêy			kokê w. ravêrdey + û + peybendê keşi	
		neri	makek	jêde		
mı	werd-	-o	-a	-ê	Xwardûm	Yemişim.
to	werd-	-o	-a	-ê	Xwardût	Yemişsin.
ey	werd-	-o	-a	-ê	Xwardûwe	Yemiş.
ae	werd-	-o	-a	-ê	Xwardûwe	Yemiş.
ma	werd-	-o	-a	-ê	Xwardûman	Yemişiz.
sıma	werd-	-o	-a	-ê	Xwardûtan	Yemişsiniz.
inu	werd-	-o	-a	-ê	Xwardûyan	Yemişler.

Tablo 0.71: Gorê Cîns u Jêdeyêni Misalê Fêlê “werdene”

Cînsê objêy u jêdeyêni	Zazaki	Soranki	Tırki
neri	Mı nun werdo.	Min nanim xwardûwe.	Ben ekmeği yemişim.
makek	Mı sae werda.	Min sêwim xwardûwe.	Ben elmayı yemişim.
jêde	Mı dı say werdê.	Min dû sêwim xwardûwe.	Ben iki elma yemişim.

²¹⁷ Keskin, e.n.v., 2017, r. 110.

Tablo 0.72: Ontisê Fêlê “remnaene”yê Waxtê Ravêrdeyê Hesnaey

Zaz.: remnaene Sor.: řifandin						
Zazaki					Soranki	Tırki
zemir	kokê waxtê ravêrdey	peybendê objêy			k. w. ravêrdey + û + peybendê keşî	
		neri	makek	jêde		
mı	remna-	-o	-a	-ê	Řifandûme.	Kaçırmışım.
to	remna-	-o	-a	-ê	Řifandûte.	Kaçırmışsın.
ey	remna-	-o	-a	-ê	Řifandûye.	Kaçırmış.
ae	remna-	-o	-a	-ê	Řifandûye.	Kaçırmış.
ma	remna-	-o	-a	-ê	Řifandûmane.	Kaçırmışız.
sıma	remna-	-o	-a	-ê	Řifandûtane.	Kaçırmışsınız.
inu	remna-	-o	-a	-ê	Řifandûyane.	Kaçırmışlar.

Tablo 0.73: Gorê Cıns u Jêdeyêni Misalê Fêlê “remaene”

cınsê objêy u jêdeyêni	Zazaki	Soranki	Tırki
neri	Mı o remno.	Min ewim řifandûwe.	Ben onu (eril) kaçırılmışım.
makek	Mı a remna.	Min ewim řifandûwe.	Ben onu (dişil) kaçırılmışım.
jêde	Mı i remnê.	Min ewanim řifandûwe.	Ben onları kaçırılmışım.

Waxto ravêrdeo hesnae de ki fêlê Zazaki ebe verbendê “nê-“ benê negatif, Soranki de ki ebe verbendê “ne-“ fêli benê negatif:

Tablo 0.74: Waxto Ravêrdeo Hesnae de Verbendê Fêlan'ê Negatifiye

Zazaki	Soranki	Tırki
Ez vijêri dewe de nêmendane .	Min diwenê le gund da nemam .	Ben dūn kōyde kalmamışım.
O rew nêkuto ra.	Ew zû nenûstûwe .	O (erkek) erken kalkmamış.
A mî ra nêrema .	Ew le min ranekirdûwe .	O (kadın) benden kaçmamış.
Mî ewro nun nêwerdo .	Min emrō nan nemxwardûwe .	Ben bugün ekmek yememişim.

3.7.5.4. Waxto Ravêrdeo Qediyae

Zazaki de ontisê fêlanê ni waxti ki jê waxtê ravêrdeyê nêqediyaey asano. Kokê fêli'ê waxtê ravêrdey ra dime peybendê ni waxti “-i” yeno, dime ra ki fêlo yardımker “bi-“ yeno ser, ebe ni qeydey fêl oncino.²¹⁸ Ontisê fêlan'ê ni waxti ca be ca vurino, taê cau de fêlo yardımker “biyaene” ra dime peybendê subjêy ya ki objêy ki yenê ser²¹⁹ hama ni guriyaişi de fêli ebe ni qeydey nêonciyay. Gorê ergatifiye, fêlanê transitifu de subjê halo çewt de, objê ki halo sade de maneno. Zazaki de qeydê ontisê fêlan'ê ni waxti niaro:

kokê fêli'ê waxtê ravêrdey + peybendê partisipi²²⁰ (-i) + kokê “biyene”ê waxtê ravêrdey (bi)

“nê-“ ke bêro verê kokê fêli, fêl beno negatif.

Soranki de qeydê ontisê fêlan'ê ni waxti niaro:

Raver peybendê partisibi “-i-“ yeno kokê waxtê ravêrdey ser, dime ra fêlo yardımker “-bû” yeno ser, ey ra dime ki peybendê keşi yenê ser. Fêlanê intransitifu de ni peybendê keşi yenê gurenaene: -im/-m, -ît/-y, -ø, -în/-yn, -in/-n.²²¹ Fêlê ke transitifê, ontisê inu de fêlo yardımker ra dime ni peybendê keşi yenê: -im/-m, -it/-t, -î/-y, -man, -tan, -yan.²²²

Fêlanê intransitifu de “ne-“ yeno kokê fêli ver, fêli benê negatif.²²³ Fêlanê transitifu de zemirê gruba dîdine (cênawî kesî likaw) zeleşînê “ne-“ ra u kunê verniya fêlu.²²⁴ Misal:

²¹⁸ Keskin, e.n.v., 2017, r. 125.

²¹⁹ Keskin, e.n.v., 2017, r. 125-127.

²²⁰ Tırki: ortaç, sıfat fiil

²²¹ Kurdo, e.n.v., 2021, r. 183.

²²² Kurdo, e.n.v., 2021, r. 189.

²²³ Kurdo, e.n.v., 2021, r. 183.

Pozitif**Negatif**

Ême kirdibûman.

Ême nemankirdibû.

(Ma kerdi bi.)

(Ma nêkerdi bi.)

Tablo 0.75: Ontisê Fêlê “wendene”yê Waxtê Ravêrdeyê Qediyaey

Zaz.: wendene Sor.: xwêndin						
Zazaki					Soranki	Tırki
zemir	kokê waxtê ravêrd ey	peybendê ni waxti	kokê “biyene”ê waxtê ravêrdey	cumle	kok+(-i)+bû+peybendê keşi	
mı	wend-	-i	bi	Mı wendi bi.	(Min) xwêndibûm.	Okumuştum.
to	wend-	-i	bi	To wendi bi.	(To) xwêndibût.	Okumuştun.
ey	wend-	-i	bi	Ey wendi bi.	(Ew) xwêndibûy.	Okumuştı.
ae	wend-	-i	bi	Ae wendi bi.	(Ew) xwêndibûy.	Okumuştı.
ma	wend-	-i	bi	Ma wendi bi.	(Ême) xwêndibûman.	Okumuştuk.
sıma	wend-	-i	bi	Sıma wendi bi.	(Êwe) xwêndibûtan.	Okumuştunuz.
inu	wend-	-i	bi	Înu wendi bi.	(Ewan) xwêndibûyan.	Okumuştular.

Tablo 0.76: Ontisê Fêlê “tersnaene”yê Waxtê Ravêrdeyê Qediyaey

Zaz.: tersnaene Sor.: tirsandin						
Zazaki					Soranki	Tırki
zemir	kokê waxtê ravêrdey	peybendê ni waxti	kokê “biyene”ê waxtê ravêrdey	cumle	kok+(-i)+bû+peybendê keşi	
mı	tersna-	-i (> -y)	bi	Mı tersnay bi.	Tirsandibûm.	Korkutmuştum.
to	tersna-	-i (> -y)	bi	To tersnay bi.	Tirsandibût.	Korkutuştun.
ey	tersna-	-i (> -y)	bi	Ey tersnay bi.	Tirsandibûy.	Korkutmuştı.
ae	tersna-	-i (> -y)	bi	Ae tersnay bi.	Tirsandibûy.	Korkutmuştı.
ma	tersna-	-i (> -y)	bi	Ma tersnay bi.	Tirsandibûman.	Korkutmuştuk.
sıma	tersna-	-i (> -y)	bi	Sıma tersnay bi.	Tirsandibûtan.	Korkutmuştunuz.
inu	tersna-	-i (> -y)	bi	Înu tersnay bi.	Tirsandibûyan.	Korkutmuştular.

²²⁴ Kurdo, e.n.v., 2021, r. 189.

Tablo 0.77: Ontisê Fêlê “merdene”yê Waxtê Ravêrdeyê Qediyaey

Zaz.: merdene Sor.: mirdin						
Zazaki					Soranki	Tırki
zemir	kokê waxtê ravêrdey	peybendê ni waxti	kokê “biyene”ê waxtê ravêrdey	cumle	kok+(-i)+bû+peybendê keşi	
ez	merd-	-i	bi	Ez merdi bi.	(Min) mirdibûm.	Ölmüştüm.
tı	merd-	-i	bi	Tı merdi bi.	(To) mirdibûyt.	Ölmüştün.
o	merd-	-i	bi	O merdi bi.	(Ew) mirdibû.	Ölmüştü.
a	merd-	-i	bi	A merdi bi.	(Ew) mirdibû.	Ölmüştü.
ma	merd-	-i	bi	Ma merdi bi.	(Ême) mirdibûyn.	Ölmüştük.
sıma	merd-	-i	bi	Sıma merdi bi.	(Êwe) mirdibûn.	Ölmüştünüz.
i	merd-	-i	bi	Î merdi bi.	(Ewan) mirdibûn.	Ölmüştüler.

Tablo 0.78: Ontisê Fêlê “tersaene”yê Waxtê Ravêrdeyê Qediyaey

Zaz.: tersaene Sor.: tirsan						
Zazaki					Soranki	Tırki
zemir	kokê waxtê ravêrdey	peybendê ni waxti	kokê “biyene”ê waxtê ravêrdey	cumle		
ez	tersa-	-i (> -y)	bi	Ez tersay bi.	(Min) tirsabûm	Korkmuştum.
tı	tersa-	-i (> -y)	bi	Tı tersay bi.	(To) tirsabûyt.	Korkmuştun.
o	tersa-	-i (> -y)	bi	O tersay bi.	(Ew) tirsabû.	Korkmuştü.
a	tersa-	-i (> -y)	bi	A tersay bi.	(Ew) tirsabû.	Korkmuştü.
ma	tersa-	-i (> -y)	bi	Ma tersay bi.	(Ême) tirsabûyn.	Korkmuştük.
sıma	tersa-	-i (> -y)	bi	Sıma tersay bi.	(Êwe) tirsabûn.	Korkmuştunuz.
i	tersa-	-i (> -y)	bi	Î tersay bi.	(Ewan) tirsabûn.	Korkmuştular.

3.7.5.5. Waxto Ravêrdeo Nêqediyae

Zazaki de ontisê fêlanê ni waxti gorê i binu tenêna asano. Peybendê ni waxti “-êne”²²⁵, dime ra peybendo de bin nêno ser. Gorê ergatifiye, fêlanê transitifu de subjê kuno halo çewt. Zazaki de qeydê ontisê fêlanê ni waxti niaro:

kokê fêli'ê waxtê ravêrdey + peybendê w. ravêrdeyê nêqediyaey (-êne)

“nê-“ ke bêro verê kokê fêli, fêl beno negatif.

Soranki de halo pozitif de zemirê gruba didine (cênawî kesî likaw) zelevînê verbendê “de-/e-“ ra; halo negatif de zelevînê “ne-“ ra.²²⁶ No qeyde yê fêlanê transitifano, fêlanê intransitifu de qeydê ontîşi niaro:

de + kokê waxtê ravêrdey + peybendê keşi/zemirê gruba didine

Tablo 0.79 Ontisê Fêlê “vatene”yê Waxtê Ravêrdeyê Nêqediyaey

Zaz.: vatene Sor.: gutin / witin					
Zazaki				Soranki	Tırki
zemir	kokê waxtê ravêrdey	peybendê ni waxti	cumle		
mı	vat-	-êne	Mı vatêne.	(Min) demgut.	Diyordum.
to	vat-	-êne	To vatêne.	(To) detgut.	Diyordun.
ey	vat-	-êne	Ey vatêne.	(Ew) deygut.	Diyordu.
ae	vat-	-êne	Ae vatêne.	(Ew) deygut.	Diyordu.
ma	vat-	-êne	Ma vatêne.	(Ême) demangut.	Diyorduk.
sıma	vat-	-êne	Sıma vatêne.	(Êwe) detangut.	Diyordunuz.
inu	vat-	-êne	Înu vatêne.	(Ewan) deyangut.	Diyordular.

²²⁵ Keskin, e.n.v., 2017, r. 119.

²²⁶ Kurdo, e.n.v., 2021, r. 189.

Tablo 0.80: Ontisê Fêlê “vêснаene”yê Waxtê Ravêrdeyê Nêqediyaey

Zaz.: vêsnaene Sor.: sûtandin					
Zazaki				Soranki	Tırki
zemir	kokê waxtê ravêrdey	peybendê ni waxti	cumle		
mı	vêsna-	-êne	Mı vêsne.	Min demsûtand.	Yakıyordum.
to	vêsna-	-êne	To vêsne.	To detsûtand.	Yakıyordun.
ey	vêsna-	-êne	Ey vêsne.	Ew deysûtand.	Yakıyordu.
ae	vêsna-	-êne	Ae vêsne.	Ew deysûtand.	Yakıyordu.
ma	vêsna-	-êne	Ma vêsne.	Ême demansûtand.	Yakıyorduk.
sıma	vêsna-	-êne	Sıma vêsne.	Êwe detansûtand.	Yakıyordunuz.
inu	vêsna-	-êne	Înu vêsne.	Ewan deyansûtand.	Yakıyordular.

Tablo 0.81 Ontisê Fêlê “mendene”yê Waxtê Ravêrdeyê Nêqediyaey

Zaz.: mendene Sor.: manewe					
Zazaki				Soranki	Tırki
zemir	kokê waxtê ravêrdey	peybendê ni waxti	cumle		
ez	mend-	-êne	Ez mendêne.	Min demamewe.	Kalıyordum.
tı	mend-	-êne	Tı mendêne.	To demaytewe.	Kalıyordun.
o	mend-	-êne	O mendêne.	Ew demawe.	Kalıyordu.
a	mend-	-êne	A mendêne.	Ew demawe.	Kalıyordu.
ma	mend-	-êne	Ma mendêne.	Ême demaynewe	Kalıyorduk.
sıma	mend-	-êne	Sıma mendêne.	Êwe demanewe.	Kalıyordunuz.
i	mend-	-êne	Î mendêne.	Ewan demanewe.	Kalıyordular.

Tablo 0.82: Ontisê Fêlê “musaene”yê Waxtê Ravêrdeyê Nêqediyaey

<i>Zaz.: musaene Sor.: fêr bûn</i>					
Zazaki				Soranki	Tırki
zemir	kokê waxtê ravêrdey	peybendê ni waxti	cumle		
ez	musa-	-êne	Ez musêne.	Mîn fêr debûm.	Öğreniyordum.
tı	musa-	-êne	Tı musêne.	To fêr debûyt.	Öğreniyordun.
o	musa-	-êne	O musêne.	Ew fêr debû.	Öğreniyordu.
a	musa-	-êne	A musêne.	Ew fêr debû.	Öğreniyordu.
ma	musa-	-êne	Ma musêne.	Ême fêr debûyn.	Öğreniyorduk.
sıma	musa-	-êne	Sıma musêne.	Êwe fêr debûn.	Öğreniyordunuz.
i	musa-	-êne	Î musêne.	Ewan fêr debûn.	Öğreniyordular.

3.7.6. Modus²²⁷

Zazaki de çar moduşî estê:²²⁸

1. Xebere dais (indikativ)
2. Dewamiye (continuativ)
3. Wastis (conjunctiv)
4. Emir dais (imperativ)

Modusê ke Soranki de estê, hetê tesnifkerdisê taê çımanê nuştekiyu²²⁹ ra modusanê Zazaki ra tenê cia bîbê ke hetê mana u wezifey ra zafêri jê jûbiniê. Ni guriyaişî de ki modusanê Zazaki ser ra yê Soranki analiz biyo.

3.7.6.1. Xebere Dais (İndikatif)

Çiyo ke amo meydan, moduso ke ey rasterast ano ra zon, xebere dano, cı ra modusê xebere daişî vajino.²³⁰ Ontisê fêlan’o ke qismê waxti de sero ama vınıtene, pêro kunê zerrê ni moduşî ki. Coke ra na babete sero misali nêamay daene.

²²⁷ Tırki: kip

²²⁸ Arslan, e.n.v., r. 43.

²²⁹ Kurdo, e.n.v., 2021, r. 195; Yıldırım, e.n.v., r. 60.

²³⁰ Yıldırım, e.n.v., r. 60.

3.7.6.2. Dewamiye (Continuaktif)

Ze ke name ra ke kıfş beno, çiyo ke beno, hona nêqediyoy, dewam keno. Qeydê ni moduşî niaro:

subjê + sufiksê dewamiye + ontisê fêli'ê waxtê nîkaêni

Tablo 0.83: Ontisê Fêlê “mendene”yê Modusê Dewamiye

Zaz.: mendene Sor.: manewe					
Zazaki				Soranki	Tırki
subjê (zemir)	sufiksê dewamiye	ontisê waxtê nîkaêni	cumle		
ez	-o	manenane	Ezo manenane.	Demênimewe.	Kalmaktayım.
tı	-a	manena	Tıya manena.	Demênîtewe.	Kalmaktasın.
o	-o	maneno	Uyo maneno.	Demênêtewe.	Kalmakta.
a	-a	manena	Awa manena.	Demênêtewe.	Kalmakta.
ma	-o	manenime	Mao manenime.	Demênînewe.	Kalmaktayız.
sıma	-ê	manenê	Sımaê manenê.	Demêninewe.	Kalmaktasınız.
i	-ê	manenê	Îyê manenê.	Demêninewe.	Kalmaktalar.

Ze ke misalu ra ki yeni diyaene, Soranki de serba ni moduşî peybendê de dewamiye çino.

3.7.6.3. Wastis

Zazaki u Soranki de qeydê vıraştene ni moduşî jê jübiniê. Qeydê Zazaki'yê modusê wastişî niaro:²³¹

Cumleo pozitif:

subjê + (ke) + bî + kokê wastişî + peybendê keşî'ê wastişî

Cumleo nêgatif:

subjê + (ke) + me/nê + kokê wastişî + peybendê keşî'ê wastişî

Tablo 0.84: Ontisê Fêlê “mendene”yê Modusê Wastişî

²³¹ Keskin, e.n.v., 2017, r. 67-68.

Zaz.: mendene Sor.: manewe					
Zazaki				Soranki	Tırki
subjê (zemir)	bı + kokê wastişi	peybendê keşi	cumle		
ez	bı-man-	-i	Ez (ke) bımani.	Bimênimewe.	Kalayım.
tı	bı-man-	-ê	Tı (ke) bımanê.	Bimênîtewe.	Kalasın.
o	bı-man-	-o	O (ke) bımano.	Bimênêtewe.	Kala.
a	bı-man-	-o	A (ke) bımano	Bimênêtewe.	Kala.
ma	bı-man-	-ime	Ma (ke) bımanime.	Bimênînewe.	Kalalım.
sıma	bı-man-	-ê	Sıma (ke) bımanê.	Bimêninewe.	Kalasınız.
i	bı-man-	-ê	Î (ke) bımanê.	Bimêninewe.	Kalalar.

3.7.6.4. Emir Dais

Zazaki u Soranki²³² de teyna kesê dıdınê teki u kesê dıdınê jêdey rê emir yeno daene. Qeydê ontisê fêli ki ni her dı zonê de ki jê jûbinio, teyna kokê fêli be peybendê keşi ra vurinê. Qeydê emir daişi niaro:

verbendê emiri (bı-) + kokê fêli'ê wastişi + peybendê keşi'ê emiri

Tablo 0.85: Ontisê Fêlê “nuştene”yê Modusê Emiri

Zazaki: nuştene Soranki: nûsîn						
Zazaki				Soranki	Tırki	
zemir	verbendê emiri	kokê fêli'ê wastişi	peybendê keşi'ê emiri	cumle		
tı	bı-	-nus-	-e	Tı bınuse!	Binûse!	Yaz!
sıma	bı-	-nus-	-ê ²³³	Sıma bınusê!	Binûsîn!	Yazın!

Hem Zazaki de hem ki Soranki²³⁴ de verbendê negatifiya ni moduşî “me-“o. Misali:

²³² Kurdo, e.n.v., 2021, r. 214.

²³³ Zazaki de formê “-ên” ki esto: Keskin, e.n.v., 2017, r. 62.

²³⁴ Kurdo, e.n.v., 2021, r. 215.

<u>Zazaki</u>	<u>Soranki</u>	<u>Tırki</u>
Menuse!	Menûse!	Yazma!
Menusê(n)!	Menûsin!	Yazmayın!

PEYNIYE

Fêl u emelê ni guriyaişi no bi ke hetê fonoloji u morfoloji ra gramerê Zazaki u Soranki bîdo têrversanais. Zazaki u Soranki, hetê ni qismanê grameri ra çîqa nejdiyê ya ki duriê, wajiya ke o tenê fam bo. Ni dî zoni ki zerrê jû gruba zonû derê, hetê xeylê xusîşiyetu ra jûbini ra nejdiyê. Ma çîm de no çîyo de zaf normalo. Zonê ke zerrê jû grube derê, serba ke i tesnif bîbê, ferqê ke mabênê inu derê, gereke inu sero bêro vînitene.

Hetê fonoloji ra mabênê Zazaki u Soranki de zaf ferq çîno, jûbini ra nejdiyê. Ferqê vengênê ke mabênê Zazaki u Soranki de diqat oncenê, niyê:

- Çekuyê Soranki'yê ke ebe "xw" sîfte kenê, Zazaki de ebe "w" vajinê.
- Çekuyê Soranki'yê ke ebe "k" sîfte kenê, Zazaki de ebe "h" vajinê.
- Çekuyê Soranki'yê ke ebe "g" ya ki "b" sîfte kenê, Zazaki de ebe "v" vajinê.

Hetê morfoloji ra taê ferqi estê ke ni dî zonû jûbini ra kenê be duri. Ni ferqu ra tewr muhimi niyê:

- Zazaki de cînsê her namey esto, Soranki de çîyo de nianên çîno.
- Zazaki de ontisê fêlan'ê waxtê nikaênî ebe jû peybend (-en) beno, Soranki de ebe jû verbend (de-) beno.
- Zazaki de teşîrê ergatîfiye zafo, Sorankiyo Standard de ergatîfiye çîna.

Ebe ni guriyaişi mordem şikino hetê fonoloji u morfoloji ra ni zonû têver sano, ferqê ke mabên de estê, inu bivîno hama serba tesnîfkerdişî gureo de bes niyo. Zazaki u Soranki dî zonê ciaê ya ki Zazaki zonan u lehçanê Kurdki ra jûyo, serba ke no bêro zanitene, gereke zonê Îranki'yê bini ki bêrê têrversanais, gramerê inu sero ki gereke malumat bîbo ke mordem bîşkiyo ke ni meseley sero çîyo raşt vazo. No ke nêbi, tesnîfkerdis kemi maneno, peyniya gurey mordemi gêletnena.

Ferqê ke mabênê Zazaki u Soranki de estê, ni zoni jûbini ra xeylê kerdê duri. Famkerdene çîyo de kesane bîbo ki qeseykerdoğê ni zonû çetîniye oncenê ke jûbini fam kerê. Taê ferqê ke cor de qalê cî bi, mabênê Soranki u zonanê Kurdan'ê binu (Kırdaşki, Kurdkiyê Veroji) de zaf çînê, zafêri ni hetu ra jûbini ra nejdiyê. Yê Zazaki xusîşiyetê xu'yê karakteristiki estê.

ÇIMEY

Kıtabi:

- Arslan, İlyas, (2019), *Zaza Dilinde Fiiller*, Anqara, Kıtıbxanê Akademisyeni.
- Bateyî, Qahir (hazırkerdoğ) u Îsmâîl, Raber (Soranki ser çarnais), (2023), *Soranî-Türkçe Konuşma Kılavuzu*, Anqara, Neşirê “Sîtav”i.
- Ekici, Abdullah, (2015), *Ferheng Soranî-Kurmancî-Tirkî*, Anqara, Neşirxanê Sîtav.
- Grûba Xebate ya Vateyî, (2005) *Raştnuştîşê Kirmanckî (Zazakî)*, Estambol, Neşirxanê Vatey.
- Grûba Xebate ya Vateyî, (2009), *Ferhengê Kirmanckî (Zazakî)-Tirkî*, Çapo Hirêyin, Estambol, Neşirxanê Vatey.
- Gündüz, Deniz, (2006), *Türkçe Açıklamalı Kürtçe Kirmancca/Zazaca Dil Dersleri*, Estambol, Neşirxanê Vatey.
- Hayıg, Roşan, (2012), *Zazaca-Türkçe Sözlük*, Estamol, Neşirxanê Tiji.
- İnce, Serkan u Yıldırım, Abdulselam, (2015), *Pratik Kürtçe (Soranca) Konuşma Kılavuzu*, Estambol, Neşirxanê Vatey.
- Karabeyeser, Ayetullah, (2022), *Zazaki Dı Bestoği*, Çapo Dıdin, Estambol, Neşirxanê Viri.
- Keskin, Mesut Asmên, (2017), *Şima Zazaki Zanenê?*, Estambol, Neşirê “Dersim”i.
- Keskin, Mesut, (2011), “Zazacadaki Alfabe Sorununa Bir Bakış ve Çözüm Önerisi”, 1. *Uluslararası Zaza Dili Sempozyumu*, zerre de (r. 327-351), Estambol, Bingöl Üniversitesi Yayınları.
- Keskin, Mesut, (2012), “Orta ve Eski İrani Dillerin Zazacaya Tuttuğu Işık”, II. *Uluslararası Zaza Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, zerre de (r. 232-252), Estambol, Bingöl Üniversitesi Yayınları.
- Khalid, Hewa S., (2019), *Hînger Kurdîya Navendî (Soranî)*, Estambol, Neşirê “Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê” u “Zanîngeha Koya”.
- Kurdo, Qanatê, (1990), *Gramera Zmanê Kurdi*, Stockholm, Neşirê “Roja Nû”y.
- Kurdo, Qanatê, (2021), *Rêzimana Kurdî (Kurmancî-Soranî)*, Çapo Dıdin, (Çar. Zülküf Ergün), Estambol, Neşirxanê Nûbihar, (Tarixê kitabê orijinali’ê çapi 1984) .
- Lezgîn, Roşan, (2013), *Jı Bo Kurmancan Bı Awayê Muqayeseyî Gramera Kirdî (Zazakî)*, Diyarbekır, Neşirxanê Roşna.
- Malmîsanij, M., (2013), *Kürtçede Ses Değişimi*, Estambol, Neşirxanê Vatey.

- Malmîsanij, M., (2015), *Kurmancca Île Karşılaştırmalı Kırmancca (Zazaca) Dilbilgisi*, Estambol, Neşirxanê Vatey.
- Oğur, Serkan, (2014), *Farsça-Zazaca-Kurmancca Mukayeseli Gramer Ve Temel Sözlük*, Çapo Dıdin, Estambol, Neşirxanê “Yazılama”.
- Pamukçu, Fahri, (2001), *Gıramerê Zazaki*, Estambol, Neşirê Tiji.
- Selcan, Zılfı, (2011), “Zaza Dilinin Tarihi Gelişimi”, *1. Uluslararası Zaza Dili Sempozyumu*, zerre de (r. 111-142), Estambol, Bingöl Üniversitesi Yayınları.
- Solmaz, İdris Yenok, (2014), *Gramerê Kırmanckîyo Asano Pratik*, Estambol, Neşirê Fami.
- Şiwanî, Rifîq, (2011), *Wişesazî Zimanî Kurdî*, Hewlêr, (?).
- Turgut, Harun, (?) *Türkçe Açıklamalı Zazaca Dilbilgisi*, Estambol, Neşirê Tiji.
- Xoşnaw, Nerîman ‘Ebdulla, (2021), *Rêzimanî Kurdî (Sorani)*, Estambol, Neşirxanê Dara.
- Xoşnaw, Nerîman ‘Ebdulla, (2014), *Dengsazî*, Çapo Dıdin, Hewlêr, Neşirxanê Hêvî.
- Yıldırım, Kadri, (2014), *Sorani Öğretmeni*, Estambol, Şemal Medya.

Meqaley:

- Arslan, İlyas, (2018), “Zaza Dilinde Lehçe Farklılıkları”, Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi, 4 (7), r. 51-66.
- Aslanoğlu, Osman, (2019), “Guherîna Dengan di Kurdî (Kurmancî, Soranî, Zazakî), Îngilîzî û Farsî de”, Nûbihar Akademî (Kovara Akademîk a Xebatên Kurdî ya Navneteweyî), 4 (12), r. 11-38.
- Karacan, Hasan u Kaya, Bülent, (2015), “Zazaki İle Kurmanci Lehçelerinin Fonetik Yönünden Karşılaştırılması”, IJOKS (International Journal of Kurdish Studies), r. 102-115.
- Kırkan, Ahmet, (2024), “Zazakî de Zerfî”, Şarkiyat (İlmi Araştırmalar Dergisi), 16 (1), r. 209-233.
- Paul, Ludwig, (1998), “Zazaki - Versuch einer Dialektologie”, Reichert Verlag, Wiesbaden.

Teji:

Mehmed, Feysel Ğazi, (2015), *Doxî Řêzimanî Le Zimanî Kurdîda*, Üniversitê Selahedini, Tezê Lisansê Berji, Hewlêr.

Veroj, Sait, (2014), *Veracêkerdena Gramerê Zazakî û Kurmancî*, Üniversitê Artuklu Enstituyê Zonanê Candaru, Tezê Lisansê Berji, Mardin.

Dijital:

Ahmad, Hemin Omer Ahmad, (2021), *Dersên Soranî 2*,

<https://youtu.be/ItDZ1bifKsc?si=33nrHKoiLINUqkw->.

Demir, Bahri, (14 Eylül 2017), Zazaca Sözlük Online-Ferheng, (22 Kasım 2024),

<http://www.dimilki.net/>.

<https://www.zazaki.de/index.php/zaz/>

Keskin, Mesut, (2022), *Zonê ma de peybendi (sufiksi)*,

<https://www.zazaki.de/index.php/zaz/ziwan/ziwane-ma/zone-ma-de-peybendi-sufiksi>

Kesê ke malumati day:

K1: Ehûra Moradî, 40, universite, xocê muziki, thamburwan, İran/Kırmaşan.

K2: Soran Dawud, 40, talebê universitey, thamburwan, İran/Mehabad.

K3: Sîver Ebdulla, 24, talebê universitey, dermansaz, İraq/Sılêmaniye

K4: Yılmaz Kanat, 42, lisanso berz, xocê İngilizki, Tırkiya/Çewlig/Bongılan